

ORAVSKÉ POVESTI

Diel 2.

JANKO ORAVSKÝ

ORAVSKÉ
POVESTI

Diel II.

Nakladateľstvo Bibliotéka Bratislava.

V hmle dávnych vekov.

Orava bola osídlená už v dávnych dobách predhistorických a to pomerne dosť husto. Ako možno dokázať také smelé tvrdenie, keď niet písomných dokladov?

Sú tu hodnoverní svedkovia z tých dôb – vykopávky.

Zásluhou oravských dejepiscov Mikuláša Kubinyiho a Jozefa Kohúta bola značne poodhrnutá clona z pradávnnej histórie Oravy. Veľa práce ešte čaká na cbetavých vedeckých pracovníkov, aby nám dokreslili obraz starej Oravy. Z vykopávok usudzujeme na život pracbyvateľov nášho kraja. Ich život akiste bol veľmi jednoduchý. Bol to húževnatý boj o prostý život, bola to starosť o potravu. V rozsiahlych horách svádzali naši davni predkovia tuhé zápasy so zvermi. Ich mäsom sa živili a do kože z nich sa odievali. Vo vodách lovili ryby, v lesoch sbierali rozličné plody.

Keď si človek skrotil psa, získal tým nielen znamenitého pomocníka pre lov, ale neskôr aj spoľahlivého strážcu pre skrotený rožný statok, ovce a cšipané. Bol to ozajstný pokrok, keď sa človek naučil hákom (scchou) kyprif zem a pestovať obilie a ľan. Zrníe drtili naši pradávni predkovia kamennými drtičmi na podlhcvasých, uprostred vyhlbených kameňoch. Z múky si зробili cesto, ktoré upiekli medzi plochými kameňami, alebo medzi hlinenými dosičkami. Z ľanu sa naučili tkať hrubé plátno. Začali sa odievať do mocnej látky z vlny a ľanu.

Toto všetko zapríčinilo, že ľudia už nemuseli kočovať, sfahovať sa so stádom s miesta na miesto, ale mohli sa usadiť natvalejšie. Začali si stavať príbytky. Skúsenosť ich naučila, že sa oveľa ľahšie ubránia rozličným nepriateľom, ak sa príbuzné rodiny spoja. Tak vznikly k m e n e, ktoré sa usadily v o s a -

de na vrškoch osamote stojacích. Z dreva a prútia vystavaly si rodiny chaty, ktoré omazaly hlinou a vystylaly listím a slamou. V chatách už mali ohniská.

Okolo bydlísk vykopali priekopy, obohnali ich drevenými ohradami a íŕňovými plotmi. Do týchto ohrád vohnali na noc a na zimu celý majetok-stádo. Pri vonkajšej ohrade strážili osadu a celý jej majetok poľovnícki a ovčiarski psi.

Včas nebezpečia zapalovali ohne, aby upozornili susedné osady.

Na vrškoch vznikaly pevnôstky-hrádky.

S rastúcou vzdelanosťou začala aj úcta k mŕtvym. Pradávyň človek mŕtvych nepochovával, ale nechal ich na pospas divjej zveri. V dobách, keď sa zakladaly osady a vznikaly hrádky, už ukladali ľudia mŕtve telá do zeme. Jamy obložili plochými kameňmi. Do hrobu pridávali mŕtvemu potravu, zbrane, nástroje, ktoré mu mali slúžiť v živote posmrtnom. Neskôr mŕtvych spalovali a popol vkladali do zeme v popolniciach. Nad hrobom navšili nízku mohylu.

V dobe prvých hrádkov začal už aj obchod. Cudzí kupci vnikali do Oravy povedľa rieky a potokov. Strediská obchodu ohradili z bezpečnostných dôvodov valmi. Obchodom dostaly sa k nám predmety medené, zlaté a najmä bronzové.

Pri obrábaní pôdy poznal človek kovy a naučil sa ich spracovávať. Kul a lial z nich zbrane, nástroje a šperky. Prvé predmety boli z medi. Neskôr robili všetko zo sliatiny medi a cínu, z bronzu, lebo táto slatina je oveľa tvrdšia. Prešli celé veky, kým človek poznal železo a naučil sa ho spracovávať.

Nehynúcou zásluhou našich oravských dejepiscov zostane, že nám odkryli na Orave stopy po predhistorických hrádkoch, stopy ostiažíc a tvrdzí a našli niekoľko pracintorínov. Hrádky patrily pravdepodobne do venca pevností, ktorými bola obkolesená ríša Veľkomoravská: Hrdoš, Ostrá skala pri Vyšnom Kubíne, Malý Týň, Jasenovský hrádok, Istebnianský hrádok, Trniny nad Veľkým Bystrom.

com, Oravský hrádok, Biel nad Podbielom, Ostrazica nad Nižnou, Tvrdoš nad Tvrdčínem.

Predmety, ktoré sa našly na miestach hrádok a v pracin-
torincch sú svedkami, že Orava bola osídlená už pred narode-
ním Ježiša Krista.

O živote našich predkov svedčia aj iní svedkovia. Sú síce
mladší, ale predsa len dobre osvetľujú našu minulosť

Starobylé zvyky a obyčaje, áno aj rozličné pove-
ry. Dedili sme ich po predkoch, lebo prechádzaly s pokolenia
na pokolenie, a mnohé sa dosiaľ húževnate udržujú medzi pos-
politým ľudom. Spomeniem len leťmo niektoré!

Starí Slovania verili, že ľudská duša opúšťa pri smrti telo
v podobe holubice, lastovičky, kukučky, . . . My otvárame po
smrti človeka okno, aby duša mohla voľne odletieť. Po pohreb-
nej trýzne nasledovala u našich predkov pohrebná hostina-
strava. Po našich pohreboch býva kar.

Slovania oslavovali víťazstvo jari nad zimou, kedy stratila
moc a vládu Morena. Z našich dedín sa vynáša Morena. Kole-
dovanie na sv. Štefana, veľkonočná kúpačka, stavenie májov,
obhadzovanie ženicha a mladuchy ovsom, keď idú do kostola,
starobylé zvyky a obyčaje pri poľných prácach, pri žatve a
kosbe, obžínky, mnohé zvyky na Dohviezdny večer, to všetko je
dedičstvo po našich predkoch.

Zdedili sme aj krásne národné piesne. V nich vy-
pieval ľud celú svoju dušu. Zvečnil nám každú udalosť, ktorá
sa ho dotkla, nech už to bola udalosť radostná, či smutná. Aj
v národných piesňach je kus našej histórie!

Napokon ostaly nám po našich predkoch rozprávky
a povesti. Dedily sa práve tak, ako naše svojrázne piesne.
Aj v nich je kus našej minulosti! Nemožno ich celkom podce-
ňovať. Ľud nikdy netvoril povest' bez nejakého podkladu. V
každej je kus historického jadra. Ak pospolitý ľud rozpráva
o červených mráchoch alebo o kláštore, pôvodný podklad po-
vesti si nevybájl. Ak sa ide za vecou, nájdu sa obyčajne aj
iní svedkovia!

Hľa, jediný príklad!

Ľud si rozpráva o červených mníhoch na víšku Bieli. Vykopávkami sa zistilo, že tu stával hrádek. Ale je tu ešte väčšia zaujímavosť! Na víšku rastú zdivelé liečivé rastliny, ktoré na inom mieste na Orave nerastú. Nie je to dôkaz, že tu kedysi žil ktosi, ktorý sa zaoberal pestovaním týchto rastlín?

Po našich predkoch ostaly nám aj názvy víškov a častí chotárov: Žiar, Žiarec, Ostražica, Hrádek, Mních... pole mníchovo, lúka kňazova, Pod Rusy a iné.

Staviteľ hradu

Oravský zámok je naším najkrajším hradom. Veľa storočí odniesla Orava, kým zámok dostal terajšiu podobu.

Najstaršia skupina hradných budov - citadela - vypína sa na brale, ktoré čnie 112 m vysoko nad hladinou rieky Oravy, 622 m nad hladinou mora. V najvyššej miestnosti citadely bývala kaplnka, v ktorej sa až do XVI. storočia odbavovali služby božie pre obyvateľov hradu.

Kto vystavoval toto orličie hniezdo? Kedy?

O počiatku Oravského hradu sú rozličné mienky. Niektorí učitelia dokazujú, že horný hrad povstal v XIII. storočí, iní kladú počiatky pevností až do IX. storočia. Objavený pracinťorin na úpätí vichu, na ktorom stojí Oravský zámok, je svedkom, že prapčiatky pyšného hradu treba hľadať až v dobách predhistórickych. Zámok „povstal zo zeme, z blata a dreva, bol najprv malým začiatčným hrádkom“.

Ludová povest' pripisuje vznik hradu červeným mníchom templárom, ktorí sa k nám dostali asi pred ukončením prvej polovice XIII. storočia.

Hrad prechádzal s jedného pána na druhého. Rozliční hradní páni opravovali a rozširovali hrad jednak podľa vlastného vkusu, ale hlavne podľa potreby doby. Hrad utrpel veľa škôd dobývaním a častými požiarimi. Škody musely byť napravené. Zmenený spôsob válečnictva bol tiež priamou príčinou rozličných opráv a stavieb. Roku 1800 zúril na hrade hrozivý požiar, ktorý narobil nenapraviteľné škody. Najstaršia časť hradu má smrteľnú chorobu...

- - - - -

Na pravom brehu Oravy ležia dve veľké skaly. Jedna v riečišti nad hradom, druhá pod hradom.

- - - - -

Prvá polovica XIII. storočia blížila sa ku koncu. Jar vtiahla do kraja v celej svojej nádhere a kráse. Horský vzduch bol presýtený storakými vôňami a spev vtákov rozliehal sa v krásnej harmónii po celom kraji. Zelenkastá voda rieky rozbíjala sa o balvany v riečišti a jej bielučké vlnky, ožiarované slnečnými lúčami, mali pozlátené okraje.

Hore proti prúdu rieky uberal sa zvláštny sprievod. Vpredu klusali na vrancoch štyria rytieri v čiernych plášťoch, ozdobených červeným krížom. Jeden z nich držal hodvábnu zástavu. Keď zavial vietor, zástava sa vystrela. Bolo vidieť, že sa na nej strieda biele pole s čiernym. Aj nápis na nej sa dal prečítať: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini Tuo ad gloriam."

Za jazdcami išiel na snehobielym koni vzácny rytier v bielom plášti, ozdobenom rudým krížom. Na boku mu visel drahocenný meč. Radosť bolo pozeráť, ako kôň pozoroval cestu, aby nezrobil chybného kroku, sľaby vedel, že na svojom chrbte nesie tak vzácnu osobu – samotného komтура rádu templárov.

V úctivej vzdialenosti nasledovalo na koňoch asi dvadsať žoldnierov v hnedých plášťoch, tiež červenými krížmi ozdobených. Za nimi drgotalo sa po zlej, kamenitej ceste niekoľko povozov, prikrytých plachtami. Na vozoch i natiahnutých plachtách boli čer-

vené kríže. Sprievod sa zastavil v utešenej kotline, kde divé, osamote stojace bralo sa hrdo vypína vysoko nad riekou. Boli pod vrchom, na ktorom stával starý, drevený Oravský hrádok.

Rytieri soskočili s koní, ktoré sa hneď začaly pásť na šľavnatej horskej tráve. Vozy sa zastavily na krásnej zelenej pažiti hneď pri rieke.

Komtur templárov, zacláňajúc si rukou oči, pozeral sa s radosťou na vysoké bralo. Na jeho ostro rezanej tvári bolo badať istú spokojnosť.

„Bratia, zavolajte mi toho majstra-staviteľa, ak sme ho sem priviezli živého!“ – riekol mierne zbrojnošom, ktorí stáli okolo najvyššieho veliteľa.

Dvaja zbrojnci-templári odbehli k povozom.

„Veru krásne... jedinečné miesto!... Hra prírody... Veleba Boha!“ – pochvaľoval si komtur bralo, stále naň pozerajúc.

„K službám, vaša veľkomočnosť!“ – prihlásil sa státný, ale na svojich štyridsať rokov trochu pritučný muž, jediný z celej družiny bez plášťa s červeným krížom.

„Ajajaj! Majster, si akýsi ustatý!“ – prihovoril sa komtur k staviteľovi.

„Nech ma ruka božská chráni ešte raz vykonať takúto cestu. Som celý dolámaný!“ – sťažoval si staviteľ.

„Kto nevie inakšie cestovať než na voze, nech trpí! Ale teraz počúvaj! Hľa, na temeni tejto skaly vystaviš krásnu kaplnku a vedľa nej a pod ňou všetky mestnosti o ktorých som ti hovoril.“

„Bože na nebesiach!... V tej výške?... Na takom neprístupnom vrchu?... Neverím, že by to bolo možné!“ – odpovedal staviteľ, pozorujúc bralo.

„U nás templárov niet nič nemožného! Úfam, že mi rozumieš!“

„Ale takáto robota bude stáť nesmierne moc peňazí!“ – snažil sa staviteľ odporovať komturovi.

„Pre templárov nie je nič drahé! Máme majetok... To hádam tiež vieš!“

„Viem! Ale či sa cdplatí...“, začal staviteľ. Komtur však prerušil jeho reč.

„Na tomto brale bude stáť prekrásna kaplnka ku cti a sláve bczej a najsvätejšej Panny Márie!... Pri nej budú naše kláštorné miestnosti. Je tvojou vecou, ako stavbu prevedieš! Preto sme si vyvolili teba za staviteľa. Keby to bola len jednoduchá robota, vykonali by ju naši bratia-majstri!“

„Bože dobrý! Previedol som už nie jednu odvážnu stavbu, ale o takejto... na takom neprístupnom vrchu... veru sa mi ani len nesnívalo!“

Ale komtur vôbec nepočúval, čo staviteľ hovorí. Usmieval sa, pozorujúc skalú. V duchu už videl, ako hrdá a odvážna stavba bude kraľovať nad celým okolím.

„Počúvaj, majster, za aký čas môžeš dielo dokončiť?“ – opýtal sa komtur.

„Hádam... no... hádam... to bude tak... roboty... na desať rokov!“ – uvažoval staviteľ.

„Oj, nie tak, braček! Si muž maloverný!... Do roka a do dňa budú na brale najpotrebnejšie miestnosti, aby sme sa sem mohli nasťahovať. Do troch rokov musí byť celá stavba dokončená! Dám ti na pomoc našich bratov-remeselníkov!“

Staviteľ chcel čosi namietaf, ale nedostal sa k slovu, lebo pribehol práve zbrojnoš a hlásil komturovi, že obed je pripravený.

„Dobre! Najeme sa, oddýchame si a potom vystúpime hore, pozriem sa na stavenisko.“

Na pažiati pri vode bol rozprestetý veľký koberec a na ňom jedál dosť a dosť. Nechybovala ani sladká medovina a výtečná hroznovina.

— — — — —

Stavba kláštora-hradu sa začala a vrch sa premenil na ľudské mravenisko. Rozdiel bol vari len v tom, že mravci konajú svoje staveľské dielo celkom ticho, ale tu bolo hluku, kriku a nadávok, až sa stromy hanbily, najmä ak sa ťažko pracujúcim mužom dodávala sila a chuť do práce tvrdými údermi

Dielo sa však nedarilo!

Čo ľudia horko-ťažko cez deň vystavali, v noci sa zrútilo. Staviteľ si trhal vlasy s hlavy. Skúmal a hľadal príčinu. Ale darmo namáhal hlavu. Nevedel si dať rady.

Raz večer sedel pri rieke a dumal o svojom ťažkom položení. Tu sa k nemu prikradla akási stará babka.

„Viem, syn môj, prečo sa ti dielo nedarí!“ – prihovorila sa starká utrápenému staviteľovi.

„Vy že by ste to vedeli?“ – skríkol staviteľ. „Poradíte a bohato vás odmením!“

„Nevypýtal si si na stavbu povolenie od čerta, ktorý býva na Choči!“

„Čože? Povolenie od satanáša? Chachacha! Nikdy ja žiadneho čerta nebudem o nič prosiť! Na skale dám zrobiť hlbšie základy a stavba musí držať!“

„Rob, ako uznáš za dobré! Nezabudni však na moju radu, keď sa ti stavba nebude dariť!“ – riekla starká a odišla.

Staviteľ pokračoval v práci. Dal kopať hlbšie základy, zlepšoval maltu. Pridával do nej vajcia, mlieko, tvaroh, ale robota sa mu predsa len nedarila.

Nebolo inej pomoci, než zaisť na Choč a požiadať zloducha o dovolenie a pomoc.

S ťažkým srdcom sa vydal staviteľ na cestu.

„Kdeže, kde, mladý páňko?“ – opýtal sa staviteľ a hneď na úpätí Choča akýsi zvláštny poľovník.

„Ech, ani sa ma nepýtaj!“ – odpovedal staviteľ smutne.

„Ej, čože si taký nevrlý? Vari sa ti robota nedarí?“

„Ale treba sa mi vyškriabať na túto ozrutu. Na jej vršku žije vraj satanáš.“

„Áno! Čierne knieža ... A načo že ti je?“

„Chcem ho požiadať o povolenie, aby som mohol pokračovať v stavbe, na ktorú som sa podujal.“

„Oj viem, veľmi dobre viem! A či ti prisľúbili aj hojnú odmenu za takú smelú a ťažkú robotu?“

„Ej, dalo by sa veľmi pekne zarobiť, keby sa dieľo darilo,“ – pochválil sa staviteľ.

„Pomôžem ti k veľkému zárobku!“

„Joj! Vari ... vari ... si ty sám...!“ – zajakal sa staviteľ.

„Chachacha, hádam si ma nepoznal!... Chachacha!“ – smial sa satanáš.

„Odpusť, knieža...!“

„Ej, preto nič, braček! Máš rád peniaze... Veľmi ich miluješ!... Preto si sa pustil do takého krkolomného diela. Keď chceš, pomôžem ti. Stavbu dokončíš veľmi rýchle a zarobíš pri nej celé bohatstvo.“

„Chcem! Ale ako sa ti odmením?“

„Maličkosť! Hľa“, riekol čert vyťahujúc kus pergamenu, „tuto sa mi podpíšeš. Postúpiš mi svoju dušu! Ja sa ti zaviazem, že ti nebudem pri stavbe robiť žiadne prekážky, ba naopak – pomôžem ti. Rýchle zarobíš veľa peňazí. Budeš boháčom a veselo sa ti bude žiť na svete“.

„A po smrti?“ – zaváhal staviteľ.

„Ej, ktože by myslel na to, čo bude po smrti! Veselý život sa ti len začne... Ale, braček, ponáhľam sa... mám inde prácu! Rozhodni sa rýchle. Keď ne-
podpíšeš, stavbu nikdy nedokončíš!“

„Podpíšem!“ – rozhodol sa staviteľ.

„Daj ruku!“ – rozkázal čert. Lapil staviteľovu ruku a ostrým nehtom prebodnul na nej žilku. Červená krv vystriekla. Čert namočil v nej brkové pero a podal ho staviteľovi. Trasúcou rukou sa podpísal staviteľ na pergamen.

Od toho dňa rástla stavba ani z vody. Zázračne jej pribúdalo so dňa na deň. Ale staviteľ sa z diela netešil...

Čím viac sa blížila stavba ku koncu, tým zádu-
šivejším bol staviteľ. Trápila ho myšlienka, ako ľah-
komyselne zapredal svoju dušu zloduchovi. Peniaze
ho prestaly tešiť, v noci nemohol spávať, jedlo mu
nechutilo. Upadal telesne i duševne.

„Majster, čože pozeráš tak smutne na boží svet?
Mal by si sa tešiť a Bohu ďakovať, že sa ti podarilo
také odvážne dielo!“ – riekol raz staviteľovi komtur,
ktorému neušlo, že sa mladý človek sužuje a trápí.

„Bohu ďakovať?... Ach!... Keby vaša veľko-
možnosť vedela, akého hrozného hriechu som sa do-
pustil! Veľmi by ma ľutovala!“

„Nik na svete nie je bez hriechu! Pán Boh je ne-
konečne dobrý a milosrdný... Vyspovedaj sa náš-
mu duchovnému otcovi. Iste nájde liek na tvoju ubo-
lenú dušu!“ – poradil komtur staviteľovi.

A bola to naozaj najlepšia rada...

Staviteľ sa pokorne vyspovedal. Duchovný otec
mu poradil, aby vstúpil do rádu a stal sa bojovní-
kom Kristovým. Len tak stratí nad ním satan všetku
moc za živa aj po smrti.

Veľkolepá stavba na vysokom brale sa dokonči-
la. Prvá slávna sv. omša sa odbavovala v novej ka-
plne. A po nej skladal staviteľ- rádový sľub. Zvuk
svonov znel až na Choč. Satanáš, keď uvidel, ako ho
staviteľ oklamal, hrozne zúrila. Behal po hrebeni hory
a reval:

„Všetko zničím! Nenechám kameň na kameni!
Všetko zničím!“

„Sľubuješ všemohúcemu Bohu a Panne Márii, matke božej, že po celý svoj život budeš verne zachovávať a plniť mravy, zvyky a predpisy nášho rádu?“ – pýtal sa komtur staviteľa.

„Áno, pane! K tomu mi pomáhaj Boh!“ – znela jasne odpoveď.

Vtom okamžiku odlomil čert z Choča veľký balvan, rozohnal sa a praštil ho do kaplnky na bralo. Ale nedohodil. Skala padla kus pred bralo. Leží dosiaľ v Orave pri pravom brehu...

„Sľubuješ všemohúcemu Bohu a Panne Márii, matke božej, že všetky svoje duševné a telesné sily, ktoré máš od Pána Boha, obetuješ nášmu rádu v prospech kresťanstva?“

„Áno, pane! K tomu mi pomáhaj Boh!“

Vtom odlomil čert ešte väčší kus skaly z Choča, napial sily a hodil. Hodil však balvan väčšou silou, než bolo treba. Hrozný kus skaly preletel bralo a padol do Oravy. Je pri pravom brehu do dnešného dňa.

„V mene Boha, Panny Márie, svätého Otca, rímskeho pápeža, v mene všetkých bratov templárov prijímam ťa za nášho brata. Sľubujem ti chlieb a vodu, zaručujem ti chudobné rádové šaty a veľa práce a námahy!“

Komtur zavesil novému bratovi plášť s červeným krížom a prepásal ho šnúrou. Potom nového brata objal a pobozkal.

Čert odlomil tretí balvan. Ale už ho nehodil...

V kaplnke zaznelo slávne Te Deum...

Čert na Choči trhal pergamen na malé kúsočky,
ktoré vietor roznášal na všetky strany.

Markova skala

Pri pravom brehu rieky Oravy, asi 500 m vyše Oravského zámku, leží obrovský balvan. Sú to zbytky skaly, ktorú hodil Lucifer s Cheča na kaplnku Oravského hradu, keď staviteľ tohto orličieho hniezda ho oklamal a vsúpil do rádu templárov.

Ešte pred niekoľkými rokmi bola skala oveľa väčšia. Ležala v Orave a prekážala pltníkom po dlhé roky. Nie jedna plť sa o ňu rozdrúzgala, nie jeden statočný oravský pltník prišiel pri tejto čertovej skale o život. Každá dobrá vec vraj potrebuje svoj čas. Veru, trvalo to dosť dlho, kým prišli Oravci na myšlienku, že by sa mohlo kus skaly odstrieľať a tak by sa cesta pltníkom uvoľnila. No, keď už šťastná myšlienka skrsla, tak sa aj previedla. Tí, ktorí skalu odstreľovali, zažili veru dosť strachu, ale dieť sa chvalabohu podarilo. Dnes už si veselo idú oravskí pltníci dolu Oravou a len sa usmiejú pri Markovej skale. Každý z nich dobre vie, že na nej je „odtlačok obrovej nohy“. A veru je na tom balvane. Sám som sa naň pozeral nie raz!

— — — — —

Odkiaľ prišiel obor Marek do Oravy, to sa nedozvedel nik. A ktože by sa bol odvážil opýtať sa ho na takú vec! Raz na jar sa zjavil na Oravskej Magure. Krásna Orava sa mu zapáčila a preto sa u nás usalašil s celou rodinou.

Zpočiatku sa Oravci Marka báli. Ale keď sa presvedčili, že je celkom dobrosrdečný, privykli si naň. Nejaký ten žartík mu už odpustili, lebo mnohým a mnohým prospel veľmi svojou ohromnou silou.

Že obor Marek je podarený figliar, o tom sa dozvedel čoskoro v Orave každý, lebo o huncútstva nebola uňho núdza.

Bola krásna teplá noc. Mesiac sa usmieval na Oravu. Hviezdy sľa rybäcie očka pozeraly sa na striebornú rieku, ako sa vlní pohádkovým krajom. Vôňa sena vystupovala k oblohe. Pod mohutnými stromami na svahu Magury spokojne si spal obor Marek a sníval o raji na zemi. Z krásneho sna vyrušil ho nepekný krik.

Obor si pretrel svoje veľké oči a pozrel sa na cestu, ktorá sa krútila popri rieke Orave. Nechcel veriť očiam a ušiam, že by taký malý človečik mohol narobiť toľko kriku a hluku, keď uvidel, že sa po ceste ťaká mladý, plným hlasom spievajúci Dlhán.

Joj, ale to bol spev!

Mladý Dlhán sa pozrel v krčme Oravského podhradia prihlbcko do džbánu s vínom. Tuhé víno ho tak rozveselilo a dodalo mu toľkú odvahu, že parobok kričal, až sa vzduch otriasal.

Keď obor uvidel silne podguráženého mládenca, veselo sa zasmial: „Ej, akýsi neborák! Musí mať veľké bolesti, že tak kričí! Na rozhorúčenú hlavu je dobre dať studený obklad!“

Marek vsial, spravil niekoľko krokov nadol po svahu a už bol pri mladom Dlhánovi. Aby parobkovi nič zlého nespravil, lapil ho palcom a ukazováčkom za kožuštek a čľup s ním do Oravy. Dotiaľ ho oplakoval v studenej vode, až Dlhán celkom vytriezvel.

Mokrého a zimou sa trasúceho chlapa zanesol v dvoch palcoch až pod Oravský hrad, kde ho postavil na cestu.

„A teraz pôjdeš tak, ako sa na poriadneho a statočného chlapa sluší a patrí, bez kriku a hluku domov. Beda ti, aby si sa ešte raz opil a v noci vykrikoval!“ – pohrozil Marek nastrašenému Dlhanovi.

Nikdy v živote nebol Dlhan tak rýchle z Oravského podhradia v Dlhej, ako tej noci. Utekal, že by ho bol ani chrt nelapil. Už nikdy v živote sa nenazrel hlbšie do džbána s vínom.

Podobných „žartíkov“ sa navystrájal obor dosť a dosť, ale k dobrým ľuďom bol vždy dobroprajný. Keď zbadal, ako sa gazdovia zo všetkých síl namáhajú naložiť ťažký kmeň, prišiel bez vyzvania a ochotne na pomoc.

„Ustúpte, mravci, aby niektorému nespadla tá trieska na palec!“ – zvolal na spotených chlapov. Chytil silnými rukami kmeň a položil ho na voz, až to s vozom heglo. Veľmi nerád sa pozeral, keď sa kone namáhaly vytiahnuť ťažký náklad po zlej ceste do vršku.

„Kdeže, kde s takými mačkami?“ opýtal sa mierne, keď videl gazdu, ako pomáha koňom. Potlačil jednou rukou a voz bežal, ani čo by išiel dolu vrchom. Beda však bolo gazdovi, keď videl, že kone bičuje! Vytrhol mu bič z ruky a šibal chlapa tak dlho, pokiaľ nevybehol na vršok. Potom sa vrátil, chytil oje a vytiahol náklad. Také poučenie si surový gazda do smrti pamätal!

S pospolitým svetom žil obor Marek v celkom dobrom priateľstve. Nie tak s oravskými topelcami!

Od toho dňa, čo sa obor Marek usadil na Magure, nastaly oravským topelcom tvrdé časy. Sám Boh vie, čo mu vykonali a prečo ich nemal rád! Topelci sa prestali vyhrievať na horskom slniečku a na suchú zem sa odvážili vystúpiť iba v noci, keď Marek spal.

Topelcom sa darilo v Orave celkom dobre. Žili si spokojne v Orave a Oravici. Sťažovali si iba na to, že majú málo pracovných rúk v gazdovstvách na dne hlbokých pláni. Veľmi zriedka sa im podarilo stiahnuť pod vodu mladú ženičku. Bolo že radosti, keď sa to niektorému pošťastilo. Ako by nie? Tak pribudly do jeho gazdovstva dve pilné a pracovité ruky! Deti chodily sa v lete kúpať do rieky, v zime na ľad kĺzať. Topelci si mohli z nich vyberať. Aj pltníkov si mohli posťahovať pod vodu koľko len chceli a potrebovali. Ale o ženičky bola bieda! Keď už prišli na vodu práť bielizeň, vybraly si vždy také melké miesto, že im topolec nemohol uškodiť.

Len čo prišiel obor Marek do Oravy, oznámil všetkým vodníkom, že ženičky, ktoré posťahovali do vody, musia pracovať pre neho. Topelci sa poškriabali za ušima, posťažovali si, že im zhynie celé gazdovstvo, ale nebolo pomoci. Zpod Markovho rozkazu nemohli sa nijako vykrútiť.

Marek sedával celé dni na hrebeni Magury a chyťal ranné hmly, čo vystupovaly z dolín. Veľké hrsti hmly podával svojej žene Barbore, ktorá

ich spájala do kytiek. Každý deň odovzdal obor niektorému vodníkovi celú náruč kytiek hmlý s rozkazom, do kedy musia vodníkové slúžky utkať z nich ohromné plachty.

Ej, to bolo u oravských topeľcov na všetkých stranách práce!

Ženičky pod vodou spriadaly nite, tkaly plátno od svitu do mrku, ba často aj v noci. Na práce pri gazdovstve im veru času nezostalo. Keď ženičky dokončili plachtu, prišli k nej silné konce. Hotovú koncovú plachtu musel odovzdať sám topelec. Obor Marek sa neuspokojil s hociakou prácou. Každú odovzdanú plachtu si riadne vyskúšal. A bola to zaujímavá skúška, ktorou sa Marek presvedčoval o akosti utkaného plátna. Plachta musela byť tak hustá, že z nej nesmela ujsť ani kvapka vody.

Keď obor Marek odoberal z topeľcových rúk koncovú plachtu, nikdy nezabudol odniesť si v nej toľko vody, koľko sa jej do plachty vmestilo.

Zavolať ženu, dal jej do rúk dva konce plachty a druhé dva konce si nechal sám. Začali plachtu rozprestierať nad krajom. Barbora uviazala jeden koniec plachty o dajakú skalú na Magure a to isté vykonal Marek na niektorom vrchu na ľavom brehu Oravy. Potom postupovali ďalej. Barbora po Magure, Marek po ľavom brehu Oravy. Plachta sa rozťahovala nad krajom. Zaclonila slnko. Ľudia hovorili že sa mraďí. Keď už bola plachta rozprestretá, začali ju vyťahovať, aby sa pekne vyrovnala. Ako ju nťahovali, začala tkanina povoľovať a premenila sa na husté

sito. Voda začala s plachty presakovať a padala na zem v drobulinkých kvapôčkach. Oravci vraveli, že mrholí. S takou prácou bol Marek ešte spokojný. Voda vykvapkala na zem, slnko plachtu vysušilo, Marek ju svinul a na kraj zasa zasvietilo slnko. Oravci sa tešili, že sa nebo vyjasnilo.

Niekedy sa prihodilo, že ženičky utkaly koncovú plachtu pririedko. Vodník ich nútil rýchlejšie pracovať a ženičky nemaly dosť času na husté tkanie. A spech v práci sa jasne ukázal pri skúšaní plachty. Tkanina sa roztiahla tak, že z nej bola riečica. Voda z nej tiekla tak rýchle, že kvapky sa spojovaly na povrazce. Nad krajom sa spustil leják. No, a takáto neporiadna práca už pohla obrovou žľcou! Najmiernejším trestom bolo, že vzal dvakrát toľko kytiek hmlý a rozkázal vodníkovi znovu utkať koncovú plachtu. Topelcovi pri tom pohrozil tak, že mu až zuby strachom cvakaly.

Zlá, ledabolá robotá máva niekedy hrozné následky.

Niekedy sa stalo, že plachta bola tak biedne utkaná, že sa pri skúške pretrhla. Hrízu vody spadlo odrazu na zem, kde narobila veľa škôd. Ľudia nariekali a hovorili o hroznej prietrži mračien, ktorá im poodnášala úrodu s polí, vyrýla veľké jamy, polámala stromy, rozvodnila rieku...

Za takú nepodarenú prácu trestal topeľca Marek veľmi tvrdo. Nie jeden topelec zutekal zo strachu pred trestom navždy z Oravy. Časom sa zabudlo naň tak, že dnes už o ňom sa ani len nerozpráva!

Stalo sa raz, že Marek prijal od Podzámockého topelca koncovú plachtu. Nebola zvlášť veľká a preto nezavolať ani ženu Barboru, aby mu prišla pomôcť skúšať. Jeden koniec uviazal za vršok Turík na ľavom brehu Oravy, potom prešiel cez rieku a uviazal druhý koniec za bralo, na ktorom stojí Oravský hrad a ďalšie dva konce uviazal za mohutné staré stromy na Magure. Keď bol s touto prácou hotový, išiel sa popozerať, ako je plachta utkaná. Držala vodu veľmi dobre. Ale tu odrazu sa začala voda prelievajúť na stranu k Turíku. Koniec začal povoľovať.

„Čože sa to robí? Vari sa koniec odtrhol od plachty?“ – vykrikoval Marek. Rozbehol sa, nohou sa odrazil od veľkého balvana tak prudko, že na skale zostal odtlačok jeho nohy, a skočil na druhý breh Oravy. Veľké nebezpečenstvo hrozilo kraju. Voda už-už len spadnúť. Ale Marek už aj bol na Turíku a zachytil koniec plachty, ktorý sa akosi sošmykol so skaly.

Kraj okolo Oravského hradu bol zachránený od prietrže mračna. Odtlačok obrovej nohy je dosiaľ na balvane, ktorý pospolitý ľud od tých čias volá: Markovou skalou.

Biela pani

Ako ten čas uteká!

Veru, je už vyše 300 rokov, ako sprevádzal zeman Jur Abaffy svojho pána do vojny proti Turkom. Mladý, vysoký, pekne urastený muž bol najoddanejším sprievodcom Oravského pána. Bez uvažovania nasadil ochotne svoj život vždy, keď sa jeho pán dostal do nebezpečia.

Príkladnú vernosť a hrdinské činy Juraja Abaffyho vedel hradný pán nielen oceniť, ale aj odmeniť!

Len čo sa spolu šťastne vrátili domov, dostal verný služobník pekný kus hory povyššie Oravského hradu.

Jur Abaffy bol aj dobrým gazdom. Na svoj majetok usadil pilných pracovníkov, ktorí vyrúbali horu a takto získanú zem premenili na role. Z abaffyovských majerov vyrástla pomaly dedina – Horná Lehota.

Pre svoje pohodlie vystavala si Abaffyovská rodina dva kaštiele, jeden na hornom, druhý na dolnom konci dediny. Na miernom vršku vystavali pekný kostolík.

Ešte pred necelým štvrtstoročím bolo radosť pozrieť sa na dolný abaffyovský kaštieľ, ako vykukával zo záplavy zelene starých siromov. Dnes?... Dnes je smutný, až bolestný pohľad na túto zaujímavú stavbu. Všetky staré stromy z parku sú vyrúbané, na streche kaštieľa je diera na diere. Celá stavba je ošarpaná. Smutná budúcnosť očakáva bývalé abaffyovské sídlo!

Skaza kaštieľa začala po roku 1922, keď sa Abaffyovská rodina vrátila do Maďarska.

„Joj, Marka, ty ešte žiješ? Dávno som ťa nevidela, hádam od Haničkinej svadby!“ – zavolala stará Kňazúrka na kamarátku, ktorá išla s ovesenou hlavou prať bielizeň k Orave.

„Vítaj, Tónka! Veru, dávno si už nebola u nás v Dlhéj!“ – smutne odpovedala Mikulka, snažiac sa ísť za svojou prácou.

„No, ľala, čože ti tak náhlo? Vari sa ti ani do reči nechce! A čože si taká ustarostnená?“ –

„Na to sa ma chceš pýtať ty? Hádam to vieš lepšie ako ja. Žiješ v Hornej Lehoťe neďaleko kaštieľa, tak čože ti mám rozprávať?“ – snažila sa Mikulka ukončiť rozhovor.

„Vieš, Marka, jedno-druhé sa rozpráva po Lehoťe. Komorníci vynesú z kaštieľa všetko. Ale aj to ti môžem povedať, že u nás niet človeka, ktorý by Haničku neľutoval,“ – nadväzovala reč Kňazúrka.

„Nešťastné moje dieťa! Keby sa Pán Boh len smiľoval a vyslobodil ju z toho súženia. Poplakala by som si... poraodlila sa za ňu a bol by koniec trápenia!“ – sťažovala si Mikulka.

„Ktože by si len bol pomyslel, že to takto bude. Keď si ju veľkomožný pán bral, bolo to závidia na všetkých stranách!“

„Bolo! Ale ja som zabraňovala Haničke, ako som len mohla. Na kolená som padla pred mladým a prosila ho, aby si našiel inú ženu. Vedela som, že z takého manželstva môže byť len nešťastie. Bohatý zeman a chudobná stvora! Ale neuprosila som ani jeho, ani dcéru!“

„No, na veľkomožného pána si nesmieš sťažovať! Urobil z Haničky naozaj veľkomožnú paniu. Ale zle bolo, že musel hneď po sobáší odísť do vojny. Keby toho nebolo...”

„Ej, nuž bolo by nešťastie prišlo neskoršie! Dnes je Hanička v kaštieli ani vo väzení. Domov nesmie a z našej rodiny nik nesmie k nej. Stará pani ju súži a trápí... och, viem to, viem!”

„Marka, dozvedela som sa – však vieš, že sa z kaštieľa všetko vynesie – že Hanička už nebyva na prvom poschodí. Tá stará jej vykázala dolu jednu izbu hneď vedľa čeladnej. S panstvom vraj už ani nej pri jednom stole. Je stále v svojej izbe a len kedy-tedy sa prejde po záhrade.”

„Nešťastné dieťa! Viem, že je to hriech, ale prosím Boha kade len chodím, aby vzal Haničku k sebe,” – riekla Mikulka a opustila starú kamarátku bez pozdravu so slzami v očiach.

„Ach, Bože, Bože! Je to trápenie! Tu trpí mať, tam dcéra...”, riekla si Kňazúrka pozerajúc za nešťastnou ženou.

— — — — —

Mladý Abaffy posielal z bojišťa krásne listy svojej mladej ženičke, kedykoľvek sa mu len naskytila príležitosť. Žiaľ, že ani jedinký z nich nečítala. Iste by bola statočne znášala dočasné pokorenie. Áno, bola by aj písala, odpovedala a hádam si aj posťažovala. Ale všetky listy, ktoré došli do kaštieľa, ponechala si veľkomožná testiná a ani len slovička nepovedala o nich Haničke.

Prešly mesiace a krásna ruža v Abaffyovskom kaštieli začala nápadne vädnúť. Z veľkomožného panstva sa nik nestaral o chorobu mladej panej. Len služobníctvo prinieslo kedy-tedy Haničke potajomky dajaký čaj z liečivých rastlín, radilo to, radilo ono, ale mladá pani odmietala všetko.

Hrozný kašeľ trápil Haničku vo dne i v noci. Horúčka pripútala mladú ženu na posteľ. Ešte ani vtedy sa neobmäkčilo tvrdé srdce starej zemianky.

Prišly hmlisté dni sychavej jesene...

Haničkina choroba pokračovala rýchle. Vo vreckovke, ktorú si pridržovala na perách pri výbuchoch kašľa, začala sa objavovať jasne červená krv.

Ktorýsi jesenný deň ráno našla služobná mladá paniu v izbe ako chladnú mrtvolu. Smutnú zvesť bežala ohlásiť pyšnej zemianke. Z jej úst počula slová, nad ktorými ustrnula:

„Konečne je smytá hanba z rodu Abaffyovského!“
– riekla hrdá starena a zdalo sa, že v jej tvári zaihrál úsmev.

Nešťastnú Haničku Abaffyovú pochovali v parku pri kaštieli pod starú košatú lipu. Do chladnej zeme uložili ju v noci a pohrebu sa zúčastnilo len niekoľko málo služobníctva. Aničkinej matke do Dlhej ani len neodkázali...

— — — — —
Tak ako v iných oravských dedinách, je aj v Hornej Lehote od pradávna zvyk, že strážnik obchádzajúci v noci dedinu, odpíska každú nočnú hodinu. Veru, poctive píska strážnik nočné hodiny, ale dvanástu nepíska už veľa, veľa rokov.

A to má svoju vážnu príčinu!

Pred tým, než uložili mladú zemianku Haničku Abaffyovú do chladnej zeme, písal nočný strážnik v Hornej Lehotě aj dvanástu hodinu.

Nebolo dlho po Haničkinej smrti. Starý strážnik Domin vypravil sa na svoju nočnú obchôdzku po dedine. Nepozoroval nikde nič zvláštneho. Odpískal šťastlive jedenástu, prešiel obec a začal na hornom konci písať dvanástu hodinu. Spokojne zašiel až na dolný koniec a zastavil sa pred Abaffyovským kaštieľom. Keď nasadil starú svoju písťalu k perám, zdalo sa mu, ako by počul jasný ženský hlas:

Dvanástu nepískaj,
dvanásta je moja!"

Starý Domin poobzeral sa na všetky strany a keď nič nevidel, neveril svojim ušiam. Znova nasadil písťalu k perám, aby vykonal svoju povinnosť. Ale vtom už zasa počul ženský hlas, oveľa mocnejšie:

Dvanástu nepískaj,
dvanásta je moja!"

Toto veru, už nie je s kostolným poriadkom!" – pomyslel si strážnik a obzeral sa po kaštieli hľadajúc toho, kto si dovoľuje robiť žarty so starým človekom. A tu odrazu uvidel, ako zpod starej lipy vystupuje biela pani a ako sa pomaly bliži k ohrade. Nočný strážnik Domin stál ani obarený. Ako sa biela pani približovala, tak aj rásla. Za niekoľko okamžikov bola tak vysoká, ako tie staré stromy za plotom. Jej ústa sa pohnuly a biela pani zaprosila:

„Dožič mi pokoja,
dvanásta je moja!
Dvanástu nepískaj,
odmenu si zíkaj!“

Len čo doznel milý a príjemný hlas, začala sa biela pani strácať. Ustupovala a zmenšovala sa. Zmizla, ani čo by bola svieca zhasla. Starý Domin sa pohnul. Rýchle sa prežehnal. Do jeho zmeravených údov vrátila sa pružnosť. Rozbehol sa do dediny ani mládenec a už aj búchal na richtárov oblok.

„Vari horí?... Kde? Povedz rýchle!“ – vykrikol rozospatý richtár na starého Domina.

„Nehorí, ale horšie veci so robia!“ – odpovedal nočný strážnik a začal richtárovi rozprávať, čo sa mu práve prihodilo.

„Vari si niekde spal a niečo sa ti snívalo! Hanbi sa! Zajtra sa ti vysmeje celá dedina!“ – osopil sa richtár na strážcu.

„Richtár, nespál som a nič sa mi nesnívalo! Keď nechcete veriť, hľa, tu sa pozrite! Keď biela pani zmizla, mal som vo vrecku toto!“ – riekol sebavedome starý Domin a ukázal starostovi mešec, plný strieborných toliarov. Tým presvedčil richtára.

Od tých čias sa už nikdy nepískala v Hornej Lehotě dvanásia hodina.

Bol to satan?

„Ale, ale, Čaprnda, vy, starý vojak, že by ste verili na mátohy?“ riekol som raz starčekovi v Hornej Lehote, ktorý vedel tak pekne rozprávať. V duchu som sa už tešil, ako som starého veterána vohnal do úzkych. Ale starý Čaprnda sa tak ľahko nedal. Ej, vedel sa vymotať z pripravenej slučky.

„Vedia, môj milý pánko, ja verím i neverím. Ale povedia mi, prečo sa kňaz po každej svätej omši modlí k archanjelovi Michalovi?“

„No, a čože sa modlí?“ opýtal som sa rýchle.

Starý Čaprnda pozrel na mňa akosi nedôverčivo, pokrútil hlavou a spustil ani školák: „Svätý Michale, archanjelu, bráň nás proti zlosti úkladov diabolských! Nech mu rozkáže Boh, pokorne Ťa prosíme. A Ty, knieža vojska nebeského, mocou božou zažeň do pekla satanáša a iných zlých duchov, ktorí na skazu duší potulujú sa po svete. Amen.“

Keď starček doriekol modlitbu, vífazoslávne vyplieštil na mňa oči a doložil: „Áno, satanáš a druhí zlí duchovia sa ešte stále potulujú po svete. Aj u nás v Hornej Lehote.“

„Ale, ale, Čaprnda!“ namietol som len preto, aby som niečo riekol.

„Veria alebo neveria, ale u nás s času na čas sa objaví satanáš. Niekedy ako kôň, inokedy ako čierny, veľký pes.“

„A vy ste ho už videli?“

„Videl, nevidel, ale viem to.“

Starček na chvíľku zamlčal. Zdalo sa, že uvažuje a že si srovnáva myšlienky. Začal rozprávať ...

„Stalo sa to vtedy, keď sa furmančilo. Ej, to boli staré zlaté časy. Furmanský život bol tvrdý, ale bol aj veselý.“

Času bolo dosť. Cestovalo sa od jednej krčmy ku druhej. A tých krčiem bolo dosť popri hradskej, vari viac ako teraz staníc popri železnici.“

„Furmanské a či zájazdne krčmy boli v kraji dobre rozsadené,“ vmiesil som sa starčekovi do reči. „Bývaly na križných cestách, pod kopcom, kde si kone oddychovali a naberaly síl, aby vytiahly naložený „fasundžák“ do vrchu ...“

„No, aj na vršku, kde si zasa furman oddýchol: „Chvalabohu, že mám už tento vrstek za sebou!“ Príčina, prečo sa musel furmanský voz zastaviť pri každej krčme, sa vždy našla.“

„Vo furmanských krčmách bývalo veselo.“

„Veru hej! Furmanské vozy hrkotaly po hradskej od svitu do mrku. Dosť bolo tej roboty cez deň. V noci potrebovali si oddýchnuť i ľudia i záprahy. Furmani „skärovali“ vozy cez veľkú bránu na priestranný dvor krčmy. Zatiahli voz pod podišar a či pajtu. Paholci povypriahali kone a keď nebolo pre nich miesto v maštali, priviazali ich za ohlávku k „ša-

reglom", za ktorými mal furmanský voz vždy dosť
sena. Len čo zastal furmanský voz pod podišarom, za-
šiel furman do furmanskej izby. Starosť o kone, to
bola povinnosť paholkova.

„Kde-tu sa ešte nájde taká stará furmanská izba.“

„Všetko to mizne... Bývala to veľká sklepená
izba s ťažkými dubovými stolmi, na ktoré sa mohlo
celkom smelo udrieť päšťou, aby furman potvrdil
svoju reč. Aj tie lavice popri stenách a stolice pri sto-
loch boli z tvrdého dreva, aby niečo vydržaly.“

„Krčmári vo furmanských krčmách boli veľkí
huncúti.“

„No, hej! Ved' taký krčmár musel poznať všetky obyčaje a zvyky všetkých furmanov. Ved' z nich žil! Jedného sa povypytoval na ženu a deti, aj na starú mater, druhému poradil, kde by sa dal lacno kúpiť dobrý kôň, tretiemu prezradil, že predsa len bude vojna... Všetkým však priniesol na stôl dobré víno v cínových nádobách. Nesmelo byť ani prichladné, ani priteplé. Krčmár vedel furmanov aj liečiť. Na prechladnutý žalúdok bola najlepšou medecínou pravá „žitná“, a pokazený žalúdok napravila „borovička“.

Furmani si radi dobre zajedli. Bože, celý deň na zdravom povetrí. Akože by nemali chuť na jedlo. A krčmár dal za lacný groš poriadny kus mäska. Vedel dobre, že furmani sa riadia nepísaným pravidlom: „Zajedz si, dva razy toľko vypiješ!“

Krčmár vedel aj to, že veselá hudba rozprúdi krv. Preto rád vídal v krčme potulného gajdoša. To bývalo potom veselo vo furmanskej izbe! Spev, hudba a dobré víno zrobily furmanom dobrú vôľu. Veselo si zatancovali odzemok. Na spánok nebolo potom ani pomyslenia. Nie raz sa pritrafilo furmanovi na jeho ceste, že síce zaplatil nocľážné, ale krčmár mu nerozviazal ani len otiepku slamy. Noc musel potom furman nahrádzať pod plachtou fasundžáku.

Zle-nedobre bývalo však krčmárovi, keď sa v krčme stretli furmani – hnevníci. Pokiaľ lietaly od stola k stolu iba zúrivé pohľady a tvrdé slová, snažil sa krčmár pohnúť hnevníkov, aby sa išli vyspať. Keď sa však podvihly stoličky, vbehol krčmár do svojho

„ženku“ a pozoroval, kto akú škodu robí a koľko mu treba započítať do útraty.

„Joj, stary, my sme sa tu rozhovorili o furman-
skom živote a na tie mátohy sme celkom zabudli,“
pripomenul som starému Čaprdovi.

„Ej, nezabudli, nič sa len neboja, milý páňko,
však im to všetko vyrozprávam. Dávajú pozor na reč,
aby si to pamätali.“

„Ved' si to aj zapíšem.“

„Aj to môžu.“

„Tak, ako to bolo?“

„Raz sa v našej starej krčme zabávali furmani. Bo-
lo už dosť neskoro, keď sa jeden z nich pobral do
Oravského Podzámku, lebo v našej krčme nebolo už
miesta, a tak nemohol tam prenocovať. Keď prišiel
až k Blatinám, zočil v krovisku akési svetlo. Myslel,
že je tam niekto s lampášom. Ale keď prišiel bližšie,
zbadal veľkého čierneho psa.“

Psisko vyskočilo pred kone, ktoré sa zrazu zasta-
vily.

„Ideš ho!“ zakričal furman a rozohnal sa po psis-
ku bičom. Ale pes sa ani len nepohnul. Oči mu svie-
tily ani dve sviečky. Z pysku mu vyšľahol červený
plameň. Furman zabchoval veľmi nepekne – po fur-
mansky. Vtom sa začal pes blížif k furmanovi. Chla-
povi ani čoby sa bolo v hlave rozsvietilo. Poznal sa-
tanáša a videl už svoj koniec.

Ale v tom zúfalstve nezabudol na Boha. A to bo-
lo jeho šťastie. Rýchle sa prežehnajúc zaprosil: „Svä-
tá Panna Mária a všetci svätí, stojte pri mne! Odpušť,

milosrdný Bože, všetky moje hriechy a spas moju hriešnu dušu!"

Len čo sa furman prežehnal a začal vzývať Pannu Máriu, zmiznul pes ani gáfor.

Furman došiel do Podzámku. Ochorel tam tak ťažko, že bol za niekoľko dní na pravde božej.

„Hm, keď tak idem v noci autom a svetlo lámp padne do očí mačky“ začal som uvažovať.

„Oj, viem, čo chcú povedať! Ale nechajme toho! Mňa nepresvedčia. Poviem im radšej o inej udalosti.“

„Počúvam.“

„Ktorýsi Dlhan išiel raz neskoro večer od nás domov. Len čo prišiel k potočnému môstku, zbadal pekného koňa, ako sa pasie na lúke pri močarisku po pravej strane hradskej.“ Ej, koníček, koníček, komu že si utiekol? Ej, veru, aj ja by som takého potreboval,” riekol si gazda. Zapískal a zavolať na koňa: „Ne, ne, ne...“

Kôň porozumel. Niekoľko skokov a už stál pri gazdovi. Len teraz uvidel Dlhan, aké je to vzácné zviera. Srsť sa mu ligotala ani rýdze striebro. Prekrásna úzda bola zo zlata a zdobila hlavu bujného koňa. Pohodlné sedlo až lákalo, aby človek vsunul ľavú nohu do strmeňa a vyskočil na koňa.

„Oj, škoda, že som taký zafúľaný! Darmo by som ťa len zamazal, ty krásavec,” riekol si gazda a vzal koňa za uzdu a viedol si ho do Dlhej. Po ceste uvažoval: „Ej, ty si zutekal akiste veľkému pánovi! – Našiel som ťa, preto si môj. – Ale či vieš fahať? Ej, koníček, darmo ťa živiť veru nebudem! Si silný, hneď

zajtra ňa zapriahnem do roboty." Takto uvažoval gazda, vedúc koňa za uzdu.

Prišli až ku kaplnke, ktorá je pred Sedliackou Dubovou. Pobožný gazda sňal klobúk a prežehnal sa. Vtom sa kôň vytrhol a skočil rovno do Oravy. Z riekky vyšľahol oheň, ani čoby horel petrolej so smolou.

„Ej, bol to podarený kôň! Chvalabochu, že som si naň nesadnul!" vykrikol gazda a hnal sa k Dubovej. Dedinou prešiel ak-tak, ale potom to naň sadlo, ani čoby naňho bol niekto hodil vrece. Nohy ňažké ani centy nechcú sa pohybovať. V hlave mu hučalo a trhalo, ako keby mu ju malo roztrhnúť. Na prsiach ani keby mu ležal ňažký kameň. Gazda sa horko ňažko dostal do Dlhej. Bol dlho chorý. V modlitbách nikdy nezabudol ďakovať Bohu, že ho zachránil pred sataňšom.

„Pekne viete rozprávať, Čaprná. Ale to sú udalosti, ktoré sa prihodily veľmi dávno", riekol som len preto, aby som zakolísal starčekovou vierou v mátohy. „Dnes už iste dajú strašidlá ľuďom pokoj."

„Horkýže tam," rozohnil sa starček. „Koľko je to rokov, čo sme u nás stavali školu? Desať, pätnásť? Nie je to tak dávno, a vtedy sa u nás ukázal satan."

„Nono", zapochyboval som.

„Na našej škole pracoval tesár zo Štepanova. Bol to vysoký, silný a smelý chlap. A remeselník, až radosť bolo pozerať, ako mu išla práca od ruky. Ktorýsi piatok po práci zašiel do Dlhej. Náš krčmár Fúrik ho požiadal, aby mu z Dlhej priniesol klobásy.

Štepanovec sa v Dlhej trocha zdržal. S tým si pohovoril, tomu prisľúbil, že mu príde opraviť stodolu... Pri reči sa čas rýchle míňal. Keď Štepanovec vykročil z Dlhej, aby sa vrátil do Lehoty, bola práve polnoc. To ho netrápilo. Veď nešiel prvýkrát v noci. Veselo si nôtil a cesta sa mu chytro krátila. Keď prišiel k potočnému môstiku, na miesto, ktoré voláme u nás „Podúplzne“, skočil mu do cesty veľký čierny pes.

„Dobre že si prišiel, Belko! Budem mať po ceste spoločníka“, veselo sa prihovoril k psovi a volal ho k sebe. Ale pes ani keby nepočul. Zostal na tri kroky od robotníka. Keď sa Štepanovec zastavil, zastavil sa aj pes, keď sa tesár pohnul, pohnul sa aj pes. „Ej, ty si akýsi čudák! No dočkaj, však sa my skamarátíme“, riekol Štepanovec. Vytiahol nôž, ukrojil kus klobásy a hodil ju psovi. Ale pes nedbal, ani sa len neobzrel na voňavú klobásu. A to už tesára dohnevalo, že zahrešil: „Ký čert si ty!“ a rozohnal sa po psovi nožom. Pes však nečakal. Jedným skokom sa hodil do Oravy. Voda zasyčala a z rieky vyšľahol veľký plameň. Štepanovec sa zatriasol a už utekal, pokiaľ mu stačil dych. Dobehol celý bez seba k Fúrikovi a rozprávajúc mu čo zažil, triasol sa na celom tele.

„Dočkaj, musíš si niečo vypiť, aby si prišiel k sebe.“ Krčmár, utešujúc tesára, podal mu trocha pálenky. Ale veru tento liek nepomohol. Variáš musel Štepanovca zašikovať na kvartieľ. Tých niekoľko hodín, čo chybovalo z noci do rána bolo hrozných. Štepanovec začal blúzniť. Na druhý deň museli ho odviezť do nemocnice. Ale lekári chlapa nezachránili. Štepano-

vec zomrel v piatok, v tú istú hodinu o ktorej sa stre-
tol so satanom.

Starý Čaprnda skončil: „Tak veria, alebo neveria,
mladý páňko?“

„Dost' na tom, že vy tomu veríte“, odpovedal som
vyhýbave. Presvedčovať starčeka, že niet mátoh? To
by sa mi nepodarilo. A rozhnevať si ho? Ach to nie!
Veď vie tak presvedčivo rozprávať!

Tri Bohyňky

V Hornej Lehoty žili si ľudia celkom spokojne. Pán Boh požehnával úrodu, a aj statok, ktorý sa pásol na vyšnej poľane pod Magurou, rástol pekne. Deti bolo po lehotských chalupách dosť. Pribúdalo rúk do práce. Preto nebolo v dedine príčin na sťažnosti!

Raz večer bola vyrušená spokojná dedinka zvláštnym zjavom. V dedine zavial prudký, krúživý vietor, ktorý sobral všetok prach s cesty a vynášal ho k oblakom. Vysoký prachový sĺp krúžil po dedine od horného konca k dolnému, preskočil k Orave a zapadol do bučiny kdesi na druhom brehu rieky.

„Ej, bude zle nedobre v našej dedine!“ -- začali nariekať Lehotčania, keď videli, čo robí.

Aj dnes by sa pozerali na taký zaujímavý zjav, ale riekli by si: „Veterná smršť!“ Niektorí by doložili: „Celkom obyčajný prírodný zjav.“ A podajedni by iste zo skúsenosti riekli: „C y k l o n, v Amerike hovoria t o r n a d o, ktorý narobí často veľa škôd.“ Áno, dnes už bolo dosť ľudí vo svete, najmä v Novom svete, z Hornej Lehoty.

Ale vtedy!

Školy nebolo a z rodnej obce sa nik neodvážil ísť ďalej do sveta. Preto dosiaľ nevídaná veterná smršť

bola zlým znamením. A ako by nebola, keď sa za niekoľko týždňov potom nasťahovala do dediny zlá choroba?

V Hornej Lehote verili, že ju priniesol ten hrozny vietor!

V dedine nebolo takmer domčeku, v ktorom by neležaly ťažko choré deti. Bola to naozaj zvláštna choroba. Deti si začaly sťažovať na bolesti v krku. Bolesť sa rýchle stupňovala. Deti nemohly glgať a na koniec nemohly už ani dýchať. Začaly sa dusiť a nie jedno sa aj zadusilo. Zdalo sa, že čiasi neviditeľná ruka deti škrtí a rad radom ich poškrťí.

Lehotčania boli zúfalí. Plač a nariekanie bolo počuť zo všetkých drevených domčekov.

Nebolo nikoho, kto by neviditeľnú ruku bol odsotil z detských krkov. V susedstve dolného kaštieľa bývala rodina Fúrikovcov. Tri drobnejšie deti ležaly už týždeň a zlá choroba chytila aj dvanásťročného Janka za krk.

Kto mal zaniešať soli volom na poľanu? Žena musela byť pri chorých deťoch, preto nepozostávalo nič iného, než aby sám gazda vybehol hore na koľibu.

Bola ešte noc, keď sa Fúrik prežehnal svätenou vodou zo sväteničky, ktorá visela pri dverách. Prehodil si torbu z pačesného plátna, do ktorej mu žena už večer nachystala kruch soli. Do pravej ruky chytil hrčavú bakoľu a vyšiel z domu.

„Ach, čímže sme sa len prehrešili, že na nás Pán Boh poslal takú káru?“ – opakoval si gazda niekoľ-

kokrát, stúpajúc do vršku. Bol tak zahrúžený do svojich myšlienok, že nepočul a nevidel, čo sa okolo neho robí. Keď došiel až do mladého bučinového porastu, vypliešfal oči, dych sa mu zatajil, nohy a ruky mu zmeravely.

„Svätý Jáne Nepomucký, veď sú to bohyňky!“ – vyrazil zo seba Fúrik, keď zočil tri biele ženy pod veľkým semenáčom.

Akýsi vnútorný hlas mu narádzal: „Vypočuj bohyňky, o čom si rozprávajú!“

A Fúrik počúval...

„Ach, veru, že mi je tých detí ľúto! Stála som pri ich kolískach a prisľúbila im telesnú silu, zdatnosť a vytrvalosť v práci. Ktosi zlý a nedobrý kazí neúprosne moju súdbu. Všetkie som dnes v noci poobzerala, najmenšie som pohladkala, ale pomôcť ani len jedinému nemôžem“, nariekala bohyňa, statná žena, ktorej čierne husté vlasy splývaly po snehobielych plášti.

„Ani ja neviem, ako by sa dali deti zachrániť. Pri ich narodení prisúdila som im zdravie a odvalu do boja so životom. Všetkým som priala šťastlivý život. A teraz ležia bezvládne a čakajú, kedy ich neviditeľná ruka zaškríí“, bedákala bohyňa-svetlovláska.

„Aj ja som bola pri ich narodení! Do malých sŕdc vložila som im vieru, nádej a lásku. Mne je horšie než vám! Viem, ako sa dá pomôcť deťom, viem ako ich možno zachrániť, ale neviem, ako to ľuďom prezradiť. Už niekoľko nocí volám s Magury dolu do Lehoty:

Neumývajte nohu nohou,
neotlkajte soľ soľou,
nejedzte chleba s vodou!

Volám so všetkých síl do noci:

Navarte deťom: ma-čin-ca,
be-drín-ca... a be-lia!

Ale nik ma nepočuje... Ach, beda, beda!"

„Chvalabohu!" vykrikol Fúrik radostne. Vtom však bohynky zmizly. Gazda bežal do koliby, čo mu dych stačil. Len čo dobehol, vyhodil bačovi z torby soľ a už bežal nazpäť. Pastieri dobre počuli, ako si gazda hundrá: „Neumývaj nohu nohou... neotlkaj soľ soľou... nejedz chleba s vodou..." Ďalej už nepočuli, lebo Fúrik už bežal.

„Škoda človeka! Zbláznel sa... To asi z toho veľkého trápenia!" usúdil starý bača.

Ale Fúrik sa veru nezbláznel. Ale opakoval si stále slová najkrajšej bohynky, aby ich nezabudol.

Dosiaľ nikdy sa Fúrik tak rýchle nevrátil s Magury, ako tentokrát. Bežal dedinou a kričal: „Ľudia!... ľudia, viem ako pomôcť našim deťom!"

Lehotčania vybehli z domov a soskupili sa okolo zadychčaného Fúrika.

„Krásna bohynka hore na Magure... narádza nám... Dočkajte!... Čujte! Takto to povedala:

Neumývajte nohu nohou,
neotlkajte soľ soľou,
nejedzte chleba s vodou!

Navarte deťom: mačínca,
bedrínca a belia!

To bolo vypytovania a dopytovania. Fúrik nestačil odpovedať. Len čo uspokojil tak zhruba zvedavosť lehotčanov, už bežaly ženy sberať liečivé byliny. Na meďiach ich rástlo hojnosť.

A veru, stal sa zázrak!

Umieráčik prestal cengať. Horná Lehota ožila. Deti ubudlo síce dosť, ale predsa ich väčšinu zachránila dobrá rada krásnej bohynky.

Peterkova smrť

„Chachacha... Pša krev!... To je dobré!... Chachacha...” smial sa všemocný pán oravského hradu, až sa za boky chytal.

Peter Korczak z Komorowa bol plecivý, územčistý štyridsiatnik. Jeho veľké čierne oči svietily ani dva žeravé uhličky. Kto vydržal do nich sa pozerať, mohol z nich vyčítať: sebaľapovedomie a nebojazlivosť, odvahu a krutosť, panovačnosť a bojaktivnosť. Vari aj niektoré iné vlastnosti! Zpomiedzi čiernych, hrubých fúzov vystupovali silné, červené pery, od ktorých sa odrážali dva rady mocných zubov, ktorými vedel hradný pán tak zaškrípať, že každému, kto ten zvuk počul, prebehly zimomriavky po chrbte.

Peter Komorovský odišiel od malého okna v hrubej stene, ktorým len skromne vnikalo svetlo do priestrannej izby. Zastavil sa pri ťažkom dubovom stole, schytil kožu potiahnutú stoličku a škrípajúc zubami sa posadil. V tom okamžiku podobal sa viac rozzúrenej šelme, než človekovi.

„Tak mi to povedz ešte raz!” – rozkázal hrubým, nepríjemným hlasom.

„Veľkomožná milosť, pokiaľ sa dobre pamätám, bolo to práve...”, – začal zo široka kapitán Žuffa.

„Joj, deň 24. júla roku Pána 1449 zostane na veky hlavným v mojom rode“, prerušil Komorovský kapitánovu reč.

„Áno, v ten deň uzavrel peštiansky snem, že Peter Komorovský, pán Oravy a Liptova, je zbojníckym rytierom... a... a... že ako taký, musí byť pokarhaný... a...“

Vtom zaškrípal hradný pán tak prudko zubami, že starý kapitán už svoju reč nedokončil.

„Ľutujem... Veľkomožná milosť, naozaj ľutujem, že práve ja som musel priniesť túto smutnú zvesť!“ – ospravedlňoval sa chvejúcim sa hlasom starý bojovník.

„Čo to táraš? Akú smutnú zvesť? Vari nevidíš, ako ma tvoja zpráva rozveselila?... Chachacha... Sadni si!... A vypi si!“

Komorovský sám nalial z veľkej cínovej konvice vína do dvoch cínových pohárov. Keď si obidvaja vypili asi po holbe, zamľaskajúc jazykom, opýtal sa hradný pán:

„Ale je dobré, čo?“

„Veru je! Vari z tej poslednej výpravy, veľmožná milosť?“

„Ale kdeže! Toho som veru dosiaľ ani len neokúsil! Toto je t o k a j s k é vínko, čo sme si priviezli zo Spiša. Joj, rád by som to bol videl, ako na Spišskom hrade vyvaľovali okále, keď sa dozvedeli, ako sme odľahčili podhradským pivniciam!“

„Ej, veru! Bola to odvážna, ale podarená výprava! Pekne sme im vybrali hniezdo zpod nosa!“ – priťakal kapitán.

„Tak, že slávne panstvo ma príde pokarhať?... Chachacha... No, nechže sa mu páči! Nech len skúsi povylamovať si zuby!“ – rozkríkol sa Komorovský a zaškrípal zubami. „Všetky moje hrady a hrádky, všetky moje pohraničné zámky sú už dnes dobre opravené a pripravené. A tento hrad premenil som

na ozajstné orličie hniezdo. Zvýšim ešte hradby, kde tu nahradím niektoré drevené čiasťky ohrád kamenými... a potom... a potom mi už nik nebude rozkazovať! Tu som pánom ja... Pša krev!... Len ja... a nik druhý!"

„Bojom otuženého vojska máme dosť!" – doložil kapitán.

„Máme a ešte ho zosilníme! Hlavná vec, aby mi boli chlapi oddaní na život a na smrť!"

„To sú a vždy aj budú! Kdeže by sa chlapom dalo tak dobre ako u nás, veľmožná milosť? Jedla, koľko chcú... Aj vypiť dostanú dosť. Chlapi majú aj voľnosť... A keď je tých žalôb z dedín primoc, trochu toho palicovania nezaškodí. Aspoň sa im vyťahnu žily!"

„Hej, u Petra Korczaka z Komorowa musí byť služba pravá radosť!" – zvolal nadšene hradný pán a siahol po konvici. Verný a oddaný kapitán Žuffa nasadil tiež konvicu k perám.

— — — — —
Milá, čistučká a pekne usporiadaná je oravská dedinka – Sedliacka Dubová. Jej nízke, poväčšine murované domčeky túlia sa k pätám vrškov, ktoré vysielajú Oravská Magura, sľah predné stráže do údolia rieky Oravy. Vršky, sľahy braly dedinku do svojej ochrany...

Pekným oblúkom obkolesuje Orava Sedliacku Dubovú, robiac jej miesto, ako by chcela domčeky bližšie prilákať k sebe. Ale dedinka má smutnú skúsenosť so zradnou riekou! Jej drevené domčeky stávaly

kedysi až na samom brehu rieky, ale rozbesnená Orava vrhla sa neľútostne a neúprosne do skromných majetkov Dubovanov. Trhala a brala... ničila a zničila, čo pilné ruky tak dlho usilovne tvorily. Ej, preto si dedinka teraz čupí pod víškami! Verí im viac, než krásnej, ale zradnej vode!

Kde leží táto pekná dedinka?

Keď cestuje „hore Oravou“ našou slávnou „Oravkou“, uvidíte na peknej rovinke pred dedinou krásny gotický kostol, aký by ste v tomto kraji veru nikdy nehľadali. Pôsobí tu naozaj zvláštnym dojmom! Pozerám na kostol už dlhé roky a predsa len sa mi zavše zdá, ako by ho bol sem niekto preniesol práve včera z južných alpských krajov.

A hľa, tam nad dedinkou, na víšku Ž i a r i, kde už naši starodávni predkovia obetovali svojim pohan-ským bohom zápalné obeti, sú zrúcaniny! Na prvý pohľad vyzerajú ani zvyšky dajakého starého hrád-ku. Sú to však zvyšky starého kresťanského kostola, do ktorého po stáročia chodievali veriaci nielen zo Sedliackej Dubovej, ale z Dlhej, Krivej, Chlebníc, Le-hoty i Lihôtiky, prosíť Boha o chlieb vezdejší a o krá-lovstvo božie po smrti.

Boží stánok stojí dnes v rozvalinách a zub času hľodá doň neúprosne. Kedysi slávny kostol smutne sa pozerá do údolia na veriacich, ako prichádzajú na služby božie do nového kostola.

V zrúcaninách starého kostola máta...

— — — — —

V malej, nízkej drevenici v Sedliackej Dubovej vyrástol a rozkvitol prekrásny kvietok. V e r o n k a

Slamková bola krásavica, akej nebolo rovno v celej Orave. Keď sa toto šestnásfročné dievča v nedeľu vyobliekalo do sviatočných šiat a išlo do dubovského kostola na služby božie, mohli ľudia oči na nej nechať. Ej, veru, Veronke nebolo treba vrkoč popodpletať! Vrkoč, spletený z vlasov ani ľan bielych, siahal jej takmer až na päty. Keď slnečné lúče dopadly na Veronkinu hlavu, zasvietily jej vlasy, ani čo by boly zo striebra a zo zlata. Veronkina tvárička, ani čo by ju bol namaľoval najslávnejší maliar! Ružové líčka, belasé jej oči, ani čo by vedľa seba sedely dva kvietky nezabúdky. Tmavšie obočie zvyšovalo krásu Veronkiných očí. A ten noštek mierne zohnutý a krásne zformovaný! Keď sa Veronka usmiala a mierne sa rozbehly jej malinové pery, nevedel človek na čo sa má prv pozerať, či na dve jamôčky na líčkach a či na belušké zubčeky, ktoré sedely v dvoch radoch vedľa seba ani najkrajšie perličky. Celá jej postava bola akási nadýchaná. Keď išla, ani čo by sa vznášala.

A predsa to krásne stvorenie pracovalo cez celý boží týždeň práve tak, ako každé druhé dubovské dievča. Ba, hádam aj oveľa viac!

Veronka Slamková mala zlaté srdce a krásnu dušu. Pracovala ochotne a pilne doma, pomohla všade a každému, kde len pomôcť mohla. Pracovala od sviatu do mrku. Od božieho rána znely z jej hrdielka piesne veselé i smutné. Dubovania jej spev radi počúvali. Dievča vedelo piesňami rozveseliť, ale aj rozplakať.

Boly fašiangy ...

Sedliacka Dubová bola pobúrená. Bože, ako by nie? Veď to nebola žiadna maličkosť, čo sa malo stať! Chudobné sedliacke dievča Verona Slamková mala sa vydať do zemianskej rodiny Medveckých! Keď sa zpráva o pytačkách rozniesla v sobotu k večeru po dedine, nebolo rečiam konca-kraja. Boli ľudia, ktorí z duše želali veľké šťastie driečnemu dievčaťu, ale boli aj závistníci!

Aj u Slamkov mali starosti. Veru, ťažké starosti!

Len čo odišiel starejší so ženíchom z ich drevenice, začala Slamková bedákať.

„Bože na nebi!... Sedembolestná Panna Mária!... Ach, či by som si bola čo aj vo sne na to pomyslela?!... Ako že ja, chudobná stvora, vystrojím dievke svadbu, aby ma zlé jazyky nerozniesly po celej dedine?... Joj, a u Medveckých majú takú veľkú rodinu... Sú to zemani!”

„Veď už len toľme nejojkaj! Čo máme, to dáme! Viac dať nemôžeme... Veď šom hádam Tóna na to tri razy upozornil!” – uspokojoval Slamka svoju ženu.

„Veď hej!.. Čo máme, to dáme! Ale predsa len!... Šiat má dievka v truhle dosť. Ale tá svadba... tá svadba!” – nariekala Slamková.

„Prasa máme... Pálenky akosi len navaríme... Kto ho vie, či kmotor nedá teľa. Má dievku veľmi rád!... Hm, akosi len bude!... Ej, keby nebolo horších starostí!”

„Otec, na aké starosti to myslíš?” – nesmelo sa opýtala Slamková.

„Hádam si celkom zabudla, že sme len sedliaci... poddaní, neslobodní sedliaci. – Sám Pán Boh vie, čo na túto svadbu povie Peterko z Oravského hradu!“

„Joj, pre umučeného Ježiša Krista!... Otec, hádam si len nemyslíš, že by veľmožný pán svadbu nepovolil?!“

„Nepovedám ani tak, ani onak. Kto to môže vedieť?“

„Ale veď Tóno Medveckých je zeman, človek slobodný a voľný... a preto sa var' nemusí pýtať?“

„Veď hej! Pravdu hovoríš! Tóno sa pýtať nemusí. Ale je tu Verona! Sedliacka dievka!“

„Nie celkom! Veď tvoj starý otec bol šoltýs... a... a naša rodina tiež nebola celkom bez práva!“

„Veď hej! Mali sme práva, ale už ich nemáme! A či ten čertovský Poliak uznáva dajaké právo? Ani zemani si nemôžu všetky práva uhájiť. Ukrutný Peterko sa nechce báť ani kráľa!“

„Nech bude, ako bude! Hádam, že nás Pán Boh var' len neopustí!“ – utešovala sa Slamková.

V nedeľu boli prvé ohlášky pocivého mládenca Tóna Medveckého a pocivej panny Veroniky Slamkovej. Keď ich dubovský farár „shodil s kancľa“, nastal v kostole šum. Dievky, ktoré stály v radách pred oltárom, šfuchaly sa do bokov, ženy povstávaly v laviciach, ba aj chlapi nafahovali krky, aby videli mladuchu.

Veronka stála v druhom rade so sklopenou hlavou, hanbiac sa až po končeky prstov. Bolo jej tak,

ako by ju niekto oblieval hneď studenou, hneď zas horúcou vodou.

Len tri dievky v prvom rade stály ani tri kamené stĺpy. Aj ich obľala horúčava a hneď nimi zatriasla zimnica. Jedna z nich stála už druhý rok v prvom rade.

V Sedliackej Dubovej platil už od nepamäti nepísaný zákon – ktorý sa dodržiava aj za našich časov – že dievky sa majú vydávať podľa ročníkov tak, ako stoja v kostole v radoch pred oltárom.

Hľa, a tento zákon je práve narušený! A čo horšieho!

Tri dievky sú zo zemianskeho rodu. Každá z nich si myslela na Tóna, mládenca pekne urasteného ani jedľa v hore. Každá z nich by sa veľmi rada vydala do Medveckých a nešla by do bohatej zemianskej rodiny s holými rukami – bez dodavku. A tu, hľa, zmarené sú ich tajné nádeje! Zeman si berie sedliačku a to z druhého radu!

Po prvých ohláškach sháňali sa Verona i Tóno po družboch a družiciach. Všade, kde požiadala mladucha, ochotne jej prisľúbili poslužiť. Ani ženích si nemohol sťažovať na dubovských mládencov, ale zemianske dievky mali na stá výhovoriek.

„Nepôjdete mi vy za družice, pôjdu iné, bárs aj samé sedliacke dievky!“ – riekol Tóno do očí pyšným zemiankam.

„Ej, Tóno, ešte nevedieš Veronu k oltáru!“ – zaslykla Zuzka, najstaršia zo zemianskych dievčat.

„Veru ju povediem, aj keby ste sa všetky na hlavy postavily!“ – odvrkol nahnevaný ženích.

Tri razy ohlásil dubovský farár Veronu a Tóna a kancľa.

Po tretej ohláške s nedele na pondelok sa Sedliacka Dubová veľmi nevyspala!

Hneď po polnoci chodilo 12 družbov spievajúc po dedine „budiť“ družice. Dievky musely zavčas vstať, aby mali dosť času sa riadne vyobliekať. Každá z nich sa chcela vyrovnáť mladuche.

Prvá a najväčšia starosť každej družice je – ešte aj dnes – pekne na hladko sa učesať a pozapletať vrkoč. Družica musí mať dlhý vrkoč! Ja, ľahko sa to robí dievke, ktorá má dlhé vlasy! Ale čo má robiť dievča, ku ktorému sa príroda zachovala macošsky a nenarástly jej dlhé vlasy?

Terajším dievkam je len dobre! Žijú v dobe, keď možno kúpiť jemné pančušky v najrozličnejších farbách. Veru ľahko si zadovážia pančuchu takej farby, aké majú ich vlasy. Zručne si vrkoč starou pančuchou podopletú, ozdobia ho širokými stuhami, ktoré musia siahať až k spodnému okraji sukne. Tak prejdú prírode cez rozum! Ale vtedy, keď sa družice chystali Veronke na svadbu! Bol to ozajstný poklad, keď sa niekde našlo kus látky, aspoň približne podobnej farbe vlasov.

Čo by však nedokázala ženská márnivosť?

Družica si aj od úst utrhla, len aby naspořila trocha múky na „krochmál“. Za to ju obľiala hrejivá radosť, keď sa pozrela na svoje na tvrdo vykrochmálené

né sukne, zavesené na žrdi v komòrke. „Oj, aká budem širočižná!“ – tešilo sa nie jedno z dievčat.

Čas sa miňal, bolo načim sa obliekať!

Družica si obliekla krátku košeľu z domáceho plátna so širokými rukávami – opleckami – z jemnuškého plátna krakovského. Potom navešala na seba sukne. Bol ich pekný počet! Niektorá si ich navliekla až 14. Však to bol, okrem drevenej truhly, jediný majetok sedliackeho dievčaťa! Potom si družica natiahla „pruclík“ zo šafvolovej látky, cifrovaný švíkmi, stužkami a dvoma radami lesklých gombíček. Hrdlo si ozdobila troj-až päťvojovými sklennými páternicami. Konečne si družica nasadila na hlavu prekrásnu partu – dielo vlastných rúk. Však taká parta dala aj roboty! Rozličné ligotavé ozdôbky vymámila od furmanov za to, že prihodila ich koňom trocha voňavého sena. Parobci ochotne pripriahali kone a pomáhali furmanským vozom do víšku za farebné stužky a ligotavé ozdoby. Tak získali najkrajšie darčeky pre družice, ktoré si mohli potom pekne cifrovať svoje party.

Trocha pridlho trvalo družiciam obliekanie!

Družbovia boli už netrpezliví. Od spevu im vyschol gágor a bolo ho treba niečim zavlaziť. A družice ochotne pohostily družbov...

Hľa, veď aj družbovia sa vyparádili!

Priliehavé nohavice z domáceho súkna boly na družboch ani uliate. Krpce mali dobre namastené. Čistá biela košeľa z oravského plátna mala široké rukávy, stiahnuté pri zápästí do ošívky. Malý kožuštek

mal hore po ľavej strane „kešeňu“, z ktorej visela pekná šatôčka, darček to od družice. Na pleciach im visela biela halena, na prsiach sviazaná šnúročkou. Okrúhly, malý klobúčik zdobilo cifrované perko.

Družice a družbovia náhlili do mladuchinho domu...

— — — — —

U Slamkov bolo veselo...

Družbov a svadobných hostí bola plná izba. Starejší a starý Slamka ponúkali páleným, aby sa mládencom dobre spievalo. Družice postávaly na čisto poupratovanom dvore, aby sa im v izbe nepokrčily rukne, s ktorými mali toľkú robotu.

Starejší, hoci už videl Abraháma, bol samý žart a smiech. Figliar, veľmi dobre vedel rozveseliť mládež i stárež, najmä keď si dobre zapapkal a trocha si vypil. A dnes bolo u Slamkov jedla dosť a tej hriatej ešte viac.

„Nože si zahryznite! Nože si vypite! Však Veronkin kmoťor nemá deti. Na jeho zdravie! Nechže sa mu to koleso vo vode dobre krúti!“ – žartoval a ponúkal starejší. Dobre vedel, že núkať patrilo k jeho povinnostiam. O svadbách, na ktorých bol Jano Hricek starejším, nikdy sa nehovorilo, že bolo jedla dosť, ale že málo núkali!

„Ichuchú! Ichuchú!“ – zavýskal starejší a napil sa. Jeho príklad nasledovali družbovia.

Keď sa izba trocha stíšila, vzal starý Hricek na mušku ženíchá.

„Tóno, ale by si si vypil? Ale ženích musí pekne dočkať, kým sa vráti z kostola. Treba mu ísť na spoveď a na sväté prijímanie. Ale nič si z toho nerob. Zatiaľ sa potúžim na tvoje zdravie ja! Ja, braček, kto chce vstúpiť do stavu manželského, musí čosi vytrpieť! Musí privykať na jarmo!”

„Sváko, a vy veľa trpíte pod tým...“, chcel ženích odplatiť starejšiemu, ale už nedokončil.

Z komôrky, kde sa strojila mladucha, vybehla starejšia celá nastrašená.

„Joj, ľudia boží! Joj, ľudia boží! Koľkým mladuchám som už bola starejšou... ale to sa mi dosiaľ nikdy neprihodilo!“ – bedákala Hricková.

A za starejšou vybehla z komôrky Veronkina mať. Triasla sa na celom tele. Ťažké slzy tiekly jej po tvári. Razom prestal v izbe spev a smiech a všetko sa pozeralo na ustarostnené ženy.

„Stalo sa var’ niečo mladuche?“ vyrazil zo seba ženích.

„Joj, Bože, joj, Bože!“ – nariekajúc lomila Slamková rukami.

„Kaťka, hovor predsa, čože sa stalo?“ – opýtal sa starejší svojej ženy.

„Joj, koľkým mladuchám som už bola...“, – začala znova nariekať starejšia.

„Ty, trflena, nedudri už toľko a povedz, čo sa stalo!“ – rozkazoval Hricek.

„Joj, Bože, práve teraz, keď sme už mali Veronke nasadiť partu... Och, ja nešťastná stvora!“ – zana-riekala starejšia.

„Katka, už toho mám na moj' vieru dosť! Tak povieš a či nepovieš, čo sa vlastne stalo?“ – zahartusil starejší.

„Veď poviem... Len toľko nekríč, ty starý trupl!“ Keď sme mladuchu obliekli... a keď sme jej chcely so Slamkovou pripevniť partu, sniesol sa s povaly veľký krížový pavúk... a už bol na Veronkinej hlave!“ – rozprávala Hricková.

„Ach, Bože, Bože! Veď som celý dom tak pekne poupratovala!... Ach, ty môj Spasiteľu!“ – nariekala Slamková.

„No tak čo? Pre jedného pavúka musí byť toľko kriku? Shodí sa, stupí sa naň a je po paráde!“ – prerušil starejší nariekanie Slamkovej.

„Var' sa ti čistí rozum, ty sprostý Jano?... Hádam si toho páleného viac vypil, ako bolo treba? Čo môže dobrý kresťan niekedy stúpiť na kríž? Vieš si vôbec predstaviť, čo by to znamenalo, ty starý trkvas?“ – sypala starejšia otázku za otázkou.

„A čože na mňa reveš? Vari viem, čo je pavúk-križiak!“ – odsekol starejší žene.

„Vieš... vieš..., ale nevieš, že keď sa križiak spustí na mladuchu, znamená to veľké trápenie!“

„Joj, ktorá bosorka poslala toho pavúka na moje nešťastné dieťa?... Joj, ktorá bosorka?“... nariekala Slamková.

„Veru hej! Voľačo tu nebude v poriadku!... Dnes v noci zahúkala nad kostolom trikrát sova“, – vmiešil sa do reči prvý družba.

„Hej! Aj my sme ju počuli!“ -- vykričko odrazu niekoľko družbov.

„Ľaľa!... Pre päť rán božích!... Sova húkala v noci nad kostolom!“ – začala zasa starejšia.

„Ľudia boží, čo sa vám všetkým pomútil rozum? Čo robí mladucha?“ – vykrikoval ženích.

„Veď hej! Sem s mladuchou!“ – rozkázal starejší.

Vtom vyšla mladucha z komôrky... Všetci prítomní až zhýkli, keď uvideli takú krásavicu.

„Pre Boha, dcéra moja... Čo je s pavúkom?“ – opýtala sa mať utierajúc si slzy.

Mladucha sa zasmiala: „No, čože ste sa ho tak naľakali?... Shodila som ho s hlavy... chcela som ho zašliapnúť, ale utiekol mi!“

„Tvoje šťastie! Tvoje šťastie, dcéra moja, že si ho nezašliapla!“

„Ale, ale, mamička!“ – riekla mladucha a tak pekne sa zasmiala na prítomných, že sa hneď rozveselila celá izba. Ženích priskočil k Veronke a chytil ju za ruku. Oba si pokľakli pred rodičov a starejší už začal odprosovať.

Keď Veronkin otec žehnajúc deti hovoril: „Nech ťa Boh Otec, Boh Syn a Boh Duch Svätý sprevádza na tvojich nových cestách života“, plakala nielen mladucha, ale kde-kto. Plač sa stupňoval, keď mať žehnala svoju dcéru. Neustával, keď ženíchovi rodičia žehnali deti.

Plaču už bolo dosť a preto zanôtila starejšia veselú pieseň. Družbovia a družice sa pridali.

Na kostolnej veži zaznel zvon. Už vyzváňali...

„Pána farára nesmieme nechať čakať! Preto pekne do párov! Mladucha s predným družbom, mladoženích s prvou družicou... A vy pekne jeden za druhým!“ – rozkazoval starejší.

Svadobný sprievod vyšiel z domu a namieril ku kostolu. Družice spievaly:

„Ej, Veronka, Veronka,
pozri na dubovskú vežu!
Už tvoju slobodu
do uzlíčka väžu!“

— — — — —
Veľkú izbu oravského hradu osvetľovalo niekoľko lojových sviečok, zastoknutých do ťažkých železných svietnikov. Plamienky sa darmo usilovali premôcť tmu včasných ranných hodín. Ale predsa len bolo vidieť, čo sa v izbe robí!

Uprostred dubovského stola ležala veľká cínová misa, na ktorej boli poriadne kusy na ražni upečeného mäsa. Cesnakový zápach, vystupujúci z pečienky, naplnil izbu a prekonal všetky druhé zápachy dávno nevetranej izby. Vedľa misy ležaly kusy nalámaného chleba. Pri veľkom cínovom džbáne bolo niekoľko cínových konvíc. Na stole stál aj krčah, zabalený do handry, o ktorej sa dalo povedať, že bola kedysi biela.

Hradný pán Peter Komorovský držal v rukách veľkú kosť a chodiac po izbe, hltavo odhryzoval z nej mocnými zubami kusy mäsa. Ruky, fúzy a ivár mal už dobre zamastené!

Škrípajúc zubami zastavil sa Komorovský uprostred izby. Schytil kosť a praštil ju tak prudko o zem, že sa mäso z nej rozlieflo po celej izbe. Psi vrčiac vyrazili zpod stola a začali sa ruvať o mäso a kosť. Jeden z psov sa nešťastne zamotal hradnému pánovi popod nohy. Komorovský ho tak nemilosrdne kopol, že zviera bolestne kňučiac zaliezlo pod lavicu pri stene.

„Vy naničhodní darmožráči, vy trkvasi!... Načo že vás mám?... Načo vás všetkých chovám? Pša krev! Najlepšie vás všetkých hodiť do temnice, aby na vás darmo nesvietilo slnko!“ – zahromžil Peter Komorovský na tých ozbrojencov, ktorí stáli ani nemé sochy pri dverách. „Z teba, ty ozembuch, som spravil oficiera? Takto mi slúžiš? Ty nevieš, čo sa tu robí... tu... pod nosom?“ – kričal hradný pán na jedného z ozbrojencov.

„Veľkomožná milosť, neviem, čím som sa...“ – osmelil sa prehovoriť dôstojník Haľapka.

Vtom sa otvorily dvere a do izby vstúpil kapitán Žuffa.

„Dobre, že ideš! Aj tebe vyobraciam žalúdok!“ – osopil sa hradný pán na kapitána. Zašiel k stolu, prudko uchopil krčah zamotaný do handry, odtrhol handru a už vbehol poriadny dušok hriateho do jeho žalúdka. Zamľaskajúc jazykom pokračoval už miernejšie.

„Aby som mal všade oči a všade uši!“ – začal, obrátiac sa ku kapitánovi. „Vari, že ani ty nevieš, čo sa robí v Sedliackej Dubovej!“

„Veľmožná milosť, viem! Nič zvláštneho! Tóno Medveckých má práve dnes svadbu s Veronikou Slamkovou!“ – odpovedal smelo kapitán.

„Tak! Ty hovoríš, že to nie je nič zvláštneho... Pozrime sa! A kto dal k tejto svadbe povolenie? Vari ty?“

„Tóno Medveckých je zeman... mladucha je zo šoltýskeho rodu... preto podľa práva a spravodlivosti nepotrebuje ani jeden z nich žiadať o povolenie!“

„To hovoríš ty! Ale tu som pánom ja! Pša krev! Čert ma po vašich starých zákonoch a privilegiách... Tisíc hrmených! Vari má taký zeman aj právo odstreliť mi jeleňa, srnu, diviaka, aby mohol poriadne napchať nenásytne žalúdky tých sedliackych psov!“

„Ech, toho sa Tóno Medveckých nedopustil! Poznám ho!“

„Do paroma, ty sa mi odvažuješ odporovať? Kdeže si sa tomu naučil?“ osopil sa Komorovský na svojho najoddanejšieho dôstojníka. Pohladiac si umastenými prstami fúzy odkašľal si a obrátil sa k oficerovi Haľapkovi.

„Už aby ste boli v Sedliackej Dubovej a naskutku prekazili svadbu. Sem mi prived'te mladuchu! Ženicha hoďte do temnice! Marš!“ – zakričal na troch ozbrojencov a pri tom udrel do stola päťou tak, až na ňom poskočily nádoby.

Za niekoľko minút vyrútilo sa dvadsať po zuby ozbrojených vojakov z Oravského zámku. Na rýchlych koňoch sa hnali do dedinky pod Žiarom.

— — — — —
V dubovskom kostole bola hlava na hlave. Dnes neprišli ľudia do kostola pre pobožnosť, ale zo zvedavosti. Každý chcel vidieť Veronkinu svadbu! Za poslednou lavicou stály zemianske dievky. Najstaršia z nich neprišla do kostola.

Bolo po omši. Pred oltárom kľáčali ženích s mladuchou. Za nimi stál celý svadobný sprievod. Kňaz práve začal cirkevný obrad, aby spojil dvoch mladých ľudí v stav manželský. Tu odrazu otvorily sa s veľkým hurtom kostolné dvere a do božieho stánku vrútili sa ozbrojenci. Všetko strnulo hrôzou. Len kňaz zachoval chladnú krv a rozvahu. Vzal s oltára strieborný krížik a spravil niekoľko krokov ozbrojencom v ústrety.

„Počo že ste prišli s takým hurtom do božieho chrámu?“ – opýtal sa mierne kňaz vojakov.

„Nie pre teba!“ – odsekol dôstojník Haľapka kňazovi. „Hľa, tam pre ten párik! Z rozkazu hradného pána Petra Korczaka z Komorowa!“

„Zpäť! Ani krok dopredu! V chráme božom sú všetci títo ľudia pod mojou ochranou!“

„Ustúp, farárko! Na bok, ak je ti život milý!“ – zakričal dôstojník.

„Na tomto svätom mieste sluha boží nikomu z cesty nevystúpi!“ – už rozčúlene zvolal kňaz a zdvihol proti dôstojníkovi kríž.

Vtom vrazil dôstojník Haľapka kňazovi meč do prs. Statočný farár padol na zem. Červená krv začala vytekať na kostolnú dlažbu.

„Nech ti dobrotvivý Boh odpustí... a nech... netrešťa... ani... tvojho... ukrutného... ve-li-te-ľa!“ – slabnúcim hlasom riekol farár. Hlava mu klesla a verný boží služobník vypustil svoju krásnu dušu.

„Nech sa nik nepohne s miesta!“ – zareval Haľapka na prítomných a vojakom zavelil: „Mladého zemana chyťte!“

Z dverí sakristie zaznel Tónov hlas: „Živého ma nedostanete!“

V kostole nastala neopísateľná trma-vrma. Veriaci sa začali sápať na ozbrojencov. Museli však ustúpiť pred zbraňami.

Tóno Medveckých utekal do hustých lesov, ktoré sa rozprestierali hneď za Žiarom. Poznal tie chodníčky veľmi dobre...

Na oltárnych stupňoch ležala zamdletá mladucha.
„Vezmite ju!... A nasadať!“ – rozkázal dôstojník Haľapka svojim ľuďom.

Ozbrojenci odišli. Len potom prepukol v kostole neopísateľný plač. Ľudia boli zúfalí.

Sedliacka Dubová mala veľký smútok...

– – – – –
„Veľmožná milosť, rozkaz sme vykonali!“ – hlásil dôstojník Haľapka svojmu najvyššiemu veliteľovi Petrovi Komorovskému.

„Zeman je v temnici?“ – nedbale sa opýtal hradný pán.

„Nie, zutekal nám do hôr!“ – trasúcim sa hlasom odvetil Haľapka.

„Pša krev! A to sa odvažuješ mi povedať, že si rozkaz vyplnil?“ – rozzúrili sa Komorovský. Ale náhle prestal zúriť, keď zočil krásnu mladuchu.

„Marš!“ – rozkázal svojim ľuďom ukazujúc na dvere. Bezo slova opustili vojaci miestnosť. Ťažké dvere zapadly.

Ustrašená Veronka stála pri obloku a chvela sa. Ostré svetlo dopadalo na jej krásnu postavu. Komorovský vyvalil od pitia zkrvavené oči na mladuchu a zafunel.

„Ajaj, aká si ty krásna holubička! Pša krev!“ – precedil Komorovský medzi zubami.

„Svätá Panna Mária, stoj pri mne a ochraňuj ma!“ – prosiló dievča v duchu Bohorodičku.

„Ej, to som veru nevedel, že na mojom panstve kvitnú tak nádherné kvietky!... A v takej dedinke!“ – začal hradný pán a zamlaskal jazykom.

„Nuž, tak ten tvoj ženích Ťa zradne opustil? ... utiekol ti! ... Veru, akási mršina!“

„Neutiekol mi, ale zachránil sa pred tvojimi vojakmi!“ – smelo bránila Veronka svojho ženícha.

„No, nechže máš pravdu! Ale teraz si bez ženícha! ... Mladucha bez ženícha! ... Chachacha! ... Ale preto nič! Ja budem tvojím ženíchom!“ Komorovský natiahol svoje umazané ruky po krásnom dievčati. Ale Veronka sa mu uhnula ani lasička.

„Ej, ty akási nedotýkaná! ... Hneď poď ku mne! Cuješ?“

Ale mladucha stála bezo slova a bez hnutia. Len jej bystré modré očka nedôverive pozorovaly každý pohyb hradného pána.

„Zdá sa, že to s tebou po dobrotky nepôjde, ty hlavať, zanovité stvorenie! Úfam, že Ťa naučím počúvať rozkazy!“ – rozkríkol sa Komorovský a zaškrípal zubami. Rozbehol sa, aby lapil mladuchu. Veronka priskočila k stolu, schytila do oboch rúk ťažký svietnik a udrela Komorovského po hlave.

Hradný pán zafučal, krv mu vytryskla z čela a už aj klesal na zem. Zamdlel ... Ležal ani mŕtvy.

Veronka priskočila ku dverám. Ale darmo nimi lomcovala. Nevedela ich otvoriť. Zabehla k oknu. Uvidela však hroznú hĺbku pred sebou. Vyskočil z okna, znamenalo zmárniť sa. Kým uvažovala čo robiť, prebral sa Komorovský zo svojho omráčenia.

„Svätá Panna Mária, stoj pri mne! ... Nech sa stane vôľa božia!“ – šepkalo dievča a s hrôzou sa pozeralo na hradného pána.

Komorovský vstal, nepozrúc sa na dievča, zašiel ku dverám, trhol nimi. Dvere sa otvorily. Hradný pán zavolať ozbrojencov. Hneď sa prihnali štyria.

„Túto sedliacku potvoru vyveďte na dvor. Strhnite s nej šaty a zbičujte ju do bezvedomia. Potom ju zamurujte tam dolu pri spodnej bráne. Nech je výstrahou všetkým ženám! Pša krev!“

Vojaci odviekli nešťastné dievča z izby hradného pána. Nebránila sa. Vari si ani neuvedomovala, čo sa s ňou má robiť. Jej pery stále šepkaly vrúcne prosby k Matke božej.

„Zobleč sa!“ – rozkázal dôstojník Haľapka Veronke. Dievča sa pozrelo na dôstojníka tak prosebne, že hrubý vojak sklopil oči k zemi. Vtom však sa už prihrnal rozzúrený Komorovský na hradný dvor.

„Strhajte s nej šaty!“ – reval ani smyslov pozbavený.

Ale vojaci sa ani nepohli.

„Dám vás všetkých vypalicovať!“ – kričal hradný pán.

„Šaty strhať! Bičovať! Šaty strhať! Bičovať!“ ... Pša krev! ... Bičovať!“ Rozzúrený až do nepríčetnosti vytrhol jednému z vojakov z ruky prút. Natiahol ruku, ale už neuderil.

Na čisto jasnej oblohe sa zablyslo. Hrom uderil až všetko zrapčalo. Hrom uderil do zdvihnutého prutu. Mocný hradný pán, čierny ani uhoľ, klesol k mladuchiným nohám.

Vojaci sa váľali po zemi. Len Veronka stála spokojne, ani čoby nebola ničoho počula.

Na oravskom hrade povstala trma-vrma. Všetko sa bežalo pozrieť na mŕtveho Petra Komorovského, pred ktorým sa ešte pred chvíľkou triasla celá Orava i Liptov.

Veronka odchádzala z oravského zámku, ani čoby vylietlo lapené vtáča z klieťky.

— — — — —
Smutne znel zvon na veži dubovského kostola.

V Sedliackej Dubovej bolo nespočetné množstvo ľudí. Prišli pešo, prišli aj na vozoch. Prišli z blízkych i z ďalekých dedín. Prišli odprevádzať na poslednej ceste kňaza-mučedníka.

Keď tvrdošiansky farár pred farou začal pohrebný obrad:

„Oremus pro fidelibus defunctis“, a keď druhí kňazi mu odpovedali:

„Requiem aeternam dona eis Domine; et lux perpetua luceat eis“, dal sa pospolitý ľud do takého plaču, že ďalšie sloky žalmu celkom zanikly. Plač a nariekanie ľudí, keď pohrebný sprievod vystupoval do vírsku na malý cimiter pri kostole, prerušil kedy tedy len smutný hlas zvona.

Mŕtve telo kňazovo zanesli ihneď k otvorenému hrobu. Do kostola ho zaniest' nemohli, lebo stánok boží bol zneuctený hriechom do neba volajúcim.

Keď tvrdošiansky farár dokončujúc cirkevný obrad sa modlil:

„Anima eius et animae omnium fidelium defunctorum per misericordiam Dei requiescat in pace“ prepukol ľud v usedavý, srdcervúci plač. Kňazstvo už opustilo hrob, ale ľud sa ešte dlho modlil pri hrobe.

Kňazi sobliekli na cimiteri bohoslužobné rúcha a odovzdali ich kostolníkovi a miništrantom. Potom vošli do kostola pozrieť sa na miesto, na ktorom stačonný sluha boží vypustil šľachetnú dušu.

„Hľa, práve na tomto mieste som stál, keď hradný vojak vrazil meč do nášho farára... Tu, na toto miesto padol... tu, na tomto mieste dokonal“, vysvetľoval Hricek kňazom, ktorí stáli zamyslení.

„Ale stal sa tu akýsi nevysvetliteľný zázrak. Krv liala sa z nešťastného pána farára prúdom... Hľa, až sem siahala krvná mláka! Keď sme sa už trocha spa-

mätali a chceli odniesť nebohého pána farára do fary, nebolo na kamennej dlážke ani len kvapka krvi, ba ani len stopa po nej“, – rozprával Hricek.

„Mučednícku krv prijala zem!“ – poznamenal ktorýsi z kňazov.

„Kostol bude treba znove vysvätiť, aby sa tu mohli konať bohoslužby“, – poznamenal tvrdošíansky farár.

„Posvätiť, posvätime, ale... ale...“, – poznamenal Hricek a náhle sa odmlčal.

„Akéže ale?“ – opýtal sa tvrdošíansky farár, ktorý si dobre povšimnul, ako sa sedliak zarazil.

„Vaša milosť, veď sa to bojím povedať. Veď ani neviem, čo na tom môže byť pravdy.“

„No, len povedz, povedz!“

„Včera tu bol akýsi starý furman a veľmi nás ľutoval. Že vraj čoskoro budeme musieť stavať nový kostol.“

„A to prečo?“

„Tam kdesi ďaleko v Poľsku zavraždili raz tiež kňaza v kostole. Aj vtedy vnikla mučednícka krv tak rýchlo do zeme. Vsiakla sa do základov... a tými sa dostala až do múrov a kostol sa začal rozpadávať. Boh údajne nestrpí, aby sa na tom mieste, kde bol zavraždený jeho služobník, konaly bohoslužby!“

„No, možné to je!“ – prisvedčil najstarší z kňazov. „Čítal som čosi podobného...“

— — — — —
Posviacka dubovského kostola odbavila sa vo všetkej tichosti. V novoposvätenom stánku božom od-

bavila sa ešte tichšia svadba. Do stavu manželského vstúpili Tóno Medveckých a Veronka Slamková. Ľudia sa vrátili k práci a dni plynuly ako voda v Orave. Ale smútok stále ležal na dedinke. Dubovania starostlivo pozorovali kostol. Kostol stál a veriaci pilne chodili doň so starosťami a prosbami. Už sa pomaly začalo zabúdať na to, čo predpovedal starý furman.

Prešiel rok a deň. Na kostolnej klenbe sa objavila trhlina. Predpoveď starého furmana sa začínala plniť... Prešiel druhý rok a na kostolnej klenbe sa objavila druhá trhlina. Dubovania začali kostol oprávať. Ale daromná bola ich práca. Trhliny sa zväčšovali a postupne ich pribúdalo.

Prešli roky, desaťročia, áno tri storočia. Trhliny na kostolných múroch sa nápadne zväčšili a rozšírily, že sa už nenašiel murár, ktorý by ich zacelil. Tu kedysi v noci zrútila sa nad hlavným oltárom klenba.

Sedilacka Dubová začala stavať nový kostol...

Dubovania sú chlapi rázovití, rozumní a úprimní, bystrí a sčítaní. Nie nadarmo ich prezývajú „knihármí"! Veľmi ochotne skladali peniaze na stavbu nového kostola, ale predsa len premýšľali, ako kde a čo by sa dalo pri stavbe ušetriť. A tak pripadli na myšlienku, upotrebiť aspoň materiál zo starého kostola. Začali kostol búrať. Ale kameň tuľ rozpadal sa pod údermi krampáčov ani hlina. Preto zanechali zbytočnú prácu a vystavali si kostol z tvrdého kameňa. Starý kostol stojí dnes v rozvalinách. Zostaly z neho iba múry veže a hlavné múry kostolné. Medzi nimi na sutinách klenby rastú divé kriaky. Ale

tam, kde stával kedysi hlavný oltár a kde vypustil statočný kňaz svoju šľachetnú dušu, je dlažba zachovalá a kriaky sa tu nemôžu uchytiť.

A v týchto sutinách a rozvalinách raz do roka máia...

Keď v noci na poslednú fašiangovú nedeľu prikrýje dlhá „rafika“ na kostolných hodinách malú „rafičku“ a keď sa obe stretnú na číslici XII, zahúka na Žiari trikrát za sebou sova. Hneď na to začnú úzkostlivo nariekať lelky. Starý kostol zažiarí a vezme na seba podobu, akú mával pred štyrmi storočiami.

Pri hlavnom oltári slúži kňaz v čiernom ornáte omšu. Kostol je prázdny. Len v prvej lavici kľáčí žena a skrúsené sa modlí. Slzy jej stekajú z očí. Žena sa vraj ponáša na Zuzku, najstaršiu zemiansku dievku, pre ktorú sa v kostole stal tak hrozný hriech. Keď kňaz dokončí omšu slovami: „Requiescat in pace“, zahúka na kostolnej veži sova. Lelky zanariekajú, svetlá v kostole razom zhasnú a zas stojí starý dubovský kostol po celý rok v sutinách.

— — — — —
Hroznú smrť vybájlil pospolitý ľud svojmu tvrdému, krutému a neúprosnému poľskému tyranovi!

Čo hovorí o ňom história?

Peter Korczak z Komorowa, všeobecne nazývaný Peterkom, vládol neobmedzene a krute, sfa malý kráľ nad Oravou a lipťovom vyše 25 rokov.

Usnesenie pešťianskeho snemu z r. 1449 nemalo naň účinku. V roku 1453 zabýval sa aj bratislavský snem týmto lúpeživým rytierom a usniesol sa, pozbaviť Petra Komorowského všetkých občianskych práv, zhabať mu celý majetok a vyhostiť Peterka zo zeme. Roky sa vlíkol boj proti oravskému hradnému pánovi

bezvýsledne. Až uhorský kráľ Matej Huňady sa r. 1462 dohodnul s Komorowským cestou smiernou. Mier trval len 9 rokov.

Keď kráľ Matej bojoval za hranicami o český trón, pozvali s kráľom nespokojní veľmoži svetskí a cirkevní poľského kráľoviča Kazimíra, aby sa ujal vlády v Uhorsku. Medzi nespokojencami bol aj Peter Komorowský. Kráľ Matej sa vrátil a vypudil Kazimíra zo zeme. Na tejto zpiatočnej ceste do Poľska našiel Kazimír bezpečný útulok na cravskom hrade.

Zradcu Komorovského bolo treba potrestať! Kráľ Matej začal postupne dobývať jeho hrady a zámky. Keď Peterko sa presvedčil, že ani oravský hrad neodolá presile, uzavrel s kráľom dohodu. Postúpil kráľovi Matejovi oravský hrad za 8000 zlatých a odsťahoval sa do kaštiela v Živci, ktorý mu daroval vďačný kráľovič Kazimír. A v tomto kaštieli v Poľsku zomrel Peter Komorovský r. 1474,

Chlebnice

Pozrite sa do Chlebníc a nepočúvajte na slová piesne, ktorá vás varuje pred návštevou dediny:

„Chlapci, ta nechodte,
tam vám nič nedajú:
chleba by vám dali,
sami ho nemajú!“

Ej, v Chlebniciach majú chlieb! Od tých čias, čo dedina jestvuje, mávali a majú Chlebníčania chlieb a majú odjakživa veľkú úctu k „božiemu daru“.

Ak prídete niekedy do Chlebníc, iste že vás uctia chlebom. Ponúknu vám chlieb s nožom, aby ste si odkrojili aspoň „raz do úst“, alebo čo len „smidku“. Iba pohan a nepriateľ ohrdí chlieb! Preto nezabudnite túto poctu prijať.

Ale pozor!

Ak ste si kúsok odkrojili, odložte peceň na stôl načatou stranou do izby. Keby ste položili chlieb tak, že nakrojený bok smeruje ku dverám, musel by chlieb gazda chytró obrátiť, aby mu gazdovstvo neutekalo von. A to si veru nezaslúži žiadny z pohostinných Chlebníčanov!

Chlebníčianky vedia napiecť dobrý a chutný chlebík! Však žiadna z nich nezabila mačku. Žena,

ktorá zabije mačku, nikdy nenapečie dobrého chleba, ani keby žila sto rokov!

Ak gazdiná zamiesi na chlieb, prežehná cesto krížom. Už pri miesení dáva na seba pozor, aby pri tejto dôležitej práci nemala otvorené ústa. Keby sa zabudla a miesila chlieb s otvorenými ústami – čo len na chvíľku – chlieb by sa jej celkom iste odul. Kým chlieb kysne, neslobodno vymetať kuchyňu, aby si gazdiná nevymetla aj dobrotu chleba.

Gazdiná kúri pec...

Ak jej pri tejto práci vyskočí z pece žeravý uhlík, je to neklamné znamenie, že do domu príde vzácný hosť.

Pec je dobre vykúrená. Gazdiná vyhrabe z pece popol a žeravé uhlíky a vloží ich do jamky pred pecou. Vyniesť popol hneď von, znamenalo by, vyniesť z domu božie požehnanie. Potom pozatvára obloky i dvere. Božechráň, aby vrzgly dvere a niekto vošiel do kuchyne, keď sa gazdiná chystá sádzať chlieb. To by celkom iste dobre nakysnutý chlieb razom spľasknul.

Keď gazdiná sádza chlieb do pece, iste nezaбудne prvý pecen prežehnať krížom, aby sa jej chlieb podaril. Slamienky kladie hore dnom, lebo každá gazdiná si žiada, aby jej sliepky dobre kvokali.

Chlieb sa pečie...

Gazdiná počúva. Ak chlieb v peci puká a tak oddúva pupky, príde celkom iste hosť do domu pochutnať si na čerstvom božom dare.

Že je chlieb už upečený, to pozná každá Chlebničianka celkom ľahko. Ak zabúcha na spodún kôrku a chlieb má „dobrý hlas“, už ho treba z pece vyňať. Ale je ešte aj iná, bezpečnejšia skúška! Ak si gazdiná položí peceň spodnou kôrkou na nos a chlieb nepáli, je už iste dobre upečený.

Gazdiná vyťahuje upečený chlieb z pece. Nezaбудne ho prežehnať. Z prvého božieho dárku, ktorý vytiahne, odlomí kúšтик a hodí ho do ohňa „pre dušičky“. Potom chlieb vodou poumýva. A táto voda má priamo zázračnú moc. Preto ju gazdinka nezabudne vyliť po humne. Voda, ktorou sa umýval chlieb, chráni humno pred ohňom.

Gazda, ak načína chlieb, vždy ho nožom prežehná na spodnej kôrke, aby boží dar „dlho vydržal!“

Ak Chlebničania idú z dediny, nikdy nejedia po ceste chlieb, lebo by si prejedli gazdovstvo. A najmä mládencovi neslobodno jesť po ceste chlieb, lebo by dostal škuľavú ženu.

Chlieb nik nepohodí!

Ak náhodou leží niekde na zemi kúsok chleba, iste ho Chlebničan zodvihne a položí niekde na podstienok, aby na chlebič nik nestúpil a tým ho zneuctil.

Áno, Chlebničania majú chlieb od založenia dediny vo zvláštnej úcte.

Odvážna Zuzka

V Chlebniciach žil kedysi planý chlap, ktorého ľudia prezývali Jastrabom. A lepšiu prezývku nemohli preň vymyslieť.

O jastrabovi napísal istý prírodopisec: „Ak mal Stvoriteľ úmysel v jednom vtákovi spojiť všetky ohavné, zlé a nebezpečné vlastnosti, podarilo sa mu to pri jastrabovi spôsobom podivuhodným, lebo žiadny iný dravý vták nevyrovná sa mu odvážlivosťou, drzosťou, krvilačnosťou, ktorá neušetrí ani súrodencov, ba žiadny iný dravec vôbec nie je živočíchstvom taký nebezpečný ako jastrab“. A práve takým bol planý Chlebničan. Neživil sa poctivou prácou, ale len krádežou a lúpežou. Bol kde komu nebezpečný a keďže mal veľkú silu, každý sa ho bál.

Chlebnice a celé okolie si oddýchlo, keď ho raz Chlebničania našli obeseného v hore na strome.

Jastraba bolo treba pochovať. Hoci niektorí Chlebničania tvrdili, že by mal zostať v hore visieť na strome, kým ho dravé vtáky a dravá zver nesožerú, predsa len priviezli mŕtveho Jastraba do dediny a uložili ho na cintoríne do hrobu, ktorý vykopali na odľahlom mieste. Jastrab bol samovrahom, preto nemohol mať cirkevný pohreb.

„Uvidíte, že Jastrab nám nedá pokoja ani po

smrti", tvrdili niektorí z tých, čo nesúhlasili, aby planý občan dediny ležal v posvätenej pôde.

A čo niektorí predpovedali, stalo sa. Posvätená zem nechcela prijať mŕtve telo takého oplana. Keď ho hrobár zakopal, zem Jastraba vyhodila a mŕtvý sedel na svojom hrobe, sťa by len oddychoval. Niekoľkokrát sa hrobár pokúsil mŕtveho zakopať, ale darmo. Na druhý deň sedel Jastrab zasa na svojom hrobe.

Chlebnice mali veľké trápenie.

Po chalupách sa nehovorilo o ničom inom, než o Jastrabovi. Ľudia sa začali strachovať.

„Bože, čoho sa len bojíte? Veď je to iba mŕtvola, ktorá nemôže nikomu nič zlého spraviť“, riekla Zuzka Kudzbelová, asi dvadsaťročná driečne dievča, keď sa na priadkach hovorilo o Jastrabovi.

„Zuzka, hádam ty sa nebojíš?“ opýtal sa dievčaťa starý Mintál, ktorý za mlada bol niekoľko rokov vojakom.

„Veruže nie! Nebála som sa ho živého, prečo by som sa ho mala báť mŕtveho?“ odsekla Zuzka starému vojakovi.

„Vystatuješ sa! Ale keby si mala ísť teraz čo len okolo cmitera, triasly by sa ti kolená“, naskočil Mintál na Zuzku.

„Čo? Hádam tebe, ty starý zazroň! Ak chceš, zoblečiem mŕtvemu aj košeľu a priniesem ti ju, ty.. ty starý veterán!“ riekla Zuzka zlostne.

Celá izba zhíkla.

Zuzka vstala a odišla bezo slova. Všetci boli tak preľaknutí Zuzkinou odvahou, že ju ani nevarovali. Neboli schopní slova. Len až odišla, rozviazaly sa im jazyky.

„Ej, nemal si ju toľme dráždiť! Ak sa jej niečo zlého stane, si na vine!“ vyčítali niektorí starému Mintálovi.

„A čože? Hádam som ju tam poslal?“ bránil sa starý vojak.

Ešte neboli s výčitkami hotoví a už sa otvorily dvere a do izby vošla Zuzka. V ruke niesla košeľu.

„Hľa, tu je košeľa!“ riekla sebavedome a hodila košeľu starému vojakovi na hlavu.

„Sprepadené dievčisko!“ vykrikol Mintál.

Na pradenie nebolo ani pomyslenia. Ktože by vedel pracovať v izbe, kde je košeľa z mŕtveho? A k tomu košeľa z mŕtveho Jastraba.

Všetko sa rozbehlo domov. Aj Zuzka Kudzbelovie.

Lahla si ako obyčajne, ale zaspáť nemohla. O polnoci ktosi zabúchal na okno a volal: „Daj tam, odkiaľ si vzala! – Daj tam, odkiaľ si vzala!“

Zuzka sa obrátila na druhú stranu a neodpovedala. Jej mať sa však triasla na celom tele. Dohovárala Zuzke, čo to zrobila. Ale Zuzka nedbala.

Na druhý deň išla prestrašená mať na faru, opýtať sa, čo by sa malo robiť, aby Jastrab u nich nemáťal.

„Nech Zuzka vezme košeľu a vráti ju mŕtvemu!“ poradil kňaz.

Ale Zuzka nechcela ani počuť o tom, aby košeľu vrátila Jastrabovi. V noci zasa mávalo pri Kudzbellovom dome. O polnoci zabúchala mátoha na oblok a volala: „Daj tam, odkiaľ si vzala!“

„Prídem ráno pred východom slnka a košeľu ti vrátim! Teraz mi daj pokoj!“ odvetvila Zuzka mátohe.

A čo riekla, vykonala.

Len čo prišla k Jastrabovmu hrobu, mŕtvy prehovril: „Gombičku, ktorú si prvú odopala, zapni ako ostatnú“.

Zuzka vykonala, čo si mŕtvy žiadal. Len čo pozapínala všetky gombičky, klesol mŕtvy do otvoreného hrobu a ležal v ňom doluznačky. Hrobár zasa mŕtveho zahrabal. Od toho dňa už zem mŕtveho nevyhodila.

Zuzka však dlho nežila. Do roka a do dňa odnášali ju na cintorín. Celá dedina bola Zuzke na pohrebe.

Na Chlebníckom cintoríne hroby týchto dvoch ľudí dnes už nenajdete. Hrob Jastrabov nebol nikdy označený krížom, lebo zomrel ako sebaľah. Pri hlave Zuzkinho hrobu býval síce kríž, ale už dávno spráchnivel. Veď ktorý drevený kríž vydrží niekoľko sto rokov? Už ani meno rodiny sa nezachovalo v Chlebniciach.

Hnevníci

Kedysi žili v Krivej dvaja mládenci, verní a nerozluční kamaráti. Kde bol jeden, tam musel byť aj druhý. Boli to na svet súci mládenci. Obidvaja urastení ani jedle. Paľko bol o mesiac starší než jeho priateľ Danko. A tu odrazu sa priatelia znenávideli a znepriatelili na život a na smrť.

O tom, prečo sa z priateľov stali hnevníci, sa pošuškávalo to aj ono. Niektorí hovorili, že sa znepriatelili pre krásnu kováčovu Juľku. Ale dievča rozhodne odmietalo, že je príčinou ich hnevu a nenávisť. Iní tvrdili, že priatelia našli akýsi poklad na víšku Bieli a zle sa podelili.

Vlastnú príčinu sa nedozvedel nik, lebo ani jeden z mláďencov neprezradil, prečo sa hnevajú, ale stále sa len jeden druhému vyhrážal.

Paľko hovorieval zlostne: „Však mu raz ukážem! Na tom sa vypomstím!“

Danko zasa vravieval: „Ech, to mu nikdy v živote nezabudnem! Však dlho nebude šliapať trávku!“

Darmo sa snažili druhí mládenci usmieriť Paľka s Dankom. Zdalo sa, že nepriateľstva a nenávisť medzi nimi pribúda.

Raz išiel Paľko do hory rúbať stromy. V hore ho zabilo. Keď sa smutná zvesť rozniesla po Krivej,

všetci ľudia ľutovali nešťastného mládenca. Iba Danko nie. „Dobre sa mu stalo! Aspoň sa nemusím s tým naničhodníkom zapodievať!“ zašepkal Danko a pocítil akúsi radosť, akési uspokojenie.

Paľko mal pekný pohreb. Mládenci ho niesli na cintorín, družíc bolo veľa. Ale Danko odišiel do hory, aby sa nemusel pozerať na pekný pohrebný sprievod, ktorý mu usporiadali Krivania. Tretiu noc po pohrebe spal Danko akosi nepokojne. Každú chvíľu sa zobúdzal. Tu odrazu počul, že sa otvorily dvere a ktosi vstúpil do izby. Počul kroky. Ktosi sa blížil k posteli. Danko vyskočil a vtom ho už niekto udrel do tváre až sa mu v očiach zaiskrilo. Danko sa zahnal, ale úder nikomu nevrátil. V izbe nebolo nikoho. Tvár ho však páčila, ani čoby mal na nej žeravé uhlie. Studené obklady nepomáhaly. Mučivá bolesť trvala do rána. Keď sa ráno pozrel do zrkadla, uvidel, že má na tvári čiernu ruku. Všetkých päť prstov bolo jasne vidieť.

Tri dni nevyšiel Danko z chalupy. Myslel, že čierna ruka s jeho tváre zmizne. Ale darmo čakal. Ruku ani čoby maliar na Dankovu tvár namaľoval.

Danko bol zúfalý. Vypytoval sa ľudí, chodil k lekárom, ale nik mu nevedel poradiť, nik mu nemohol pomôcť. Čierna ruka bola stále na mládencovej tvári.

Na Krivskej fare žil staručký kňaz, ktorý už nemohol ani omšu slúžiť. Sedával v svojej izbe a čakal až ho Boh povolá k sebe. A k tomuto starému kňazovi zašiel Danko sa požalovať, posťažovať a poprosiť o radu.

A starý kňaz mu poradil.

Danko išiel o polnoci na cintorín a niesol si so sebou: nožnice, zrkadlo, sviečku a krčah trojkráľovej vody. Kľakol si k Paľkovmu hrobu, zapichol do hrobu nožnice, o ktoré oprel zrkadlo. Zažal sviečku, ktorú postavil pred zrkadlo. Do pravej ruky vzal krčah trojkráľovej vody. Pozerajúc do zrkadla začal pomaly liať svätenú vodu na hrob.

Len čo začaly prvé kvapky trojkráľovej vody dopadať na hrob, počul jasne volať:

„Nesyp na mňa pálivý oheň,
však som ti smyl už prst jeden!”

Danko videl v zrkadle, že čierna ruka na jeho tvári má už iba štyri prsty. Nedbal na hlas z hrobu a kropil ďalej trojkráľovou vodou. Hlas z hrobu volal:

„Nesyp na mňa oheň pálivý,
však som ti smyl už prst druhý!”

Danko videl v zrkadle, že čierna ruka na jeho tvári má už iba tri prsty. Nedbal na hlas z hrobu a kropil hrob trojkráľovou vodou ďalej. Neprestal, kým nemal tvár úplne čistú. Potom rýchle vstal, prežehnal sa, vzal svoje veci a bežal domov. Pozeral sa iba pred seba. Nevidel, čo sa za ním robí. Nevidel, že sa hrob otvoril, ale čul, že za ním ktosi kráča. Začal utekať a počul, že aj za ním ktosi uteká. Danko sa nezastavil až doma. Len potom si oddýchol.

Ešte ten deň išiel sa poďakovať starému kňazovi. Keď ho starý kňaz vypočul, vravel mu: „Dobre si spravil, syn môj, že si sa neobzrel. Keby si sa bol obzrel, nie si už dnes medzi živými. Ale tým, že už

nemáš znamenie na svojej tvári, nie je vec ešte ukončená. Musíš odpustiť svojmu kamarátovi. Daj za spásu jeho duše odslúžiť tri omše a na jeho hrob zasadiť nezábudky v podobe kríža."

Danko vykonal, čo mu starý kňaz poradil. O niekoľko dní starý kňaz zomrel a vzal so sebou do hrobu tajomstvo. Iba on sa od Danku dozvedel, prečo sa stali z verných kamarátov hnevníci.

Trest . . .

Na vršku Biel, pod ktorým vyrástla dedinka Podbiel, žili červení mnísi. Ich hrádok nebol síce veľký, ale bolo v ňom dosť miesta pre skromných a pracovitých mníchov. V malej kaplnke hrádku odbavoval páter Peregrín služby božie. Do kaplnky sa schádzali červení mnísi na predpísané pobožnosti a modlitby.

Časy boli pokojné a preto nemali mnísi veľa roboty. Ich hlavnou povinnosťou bolo strážiť hranice proti pohanským nájazdom, lebo hrádok na Bieli bol prednou strážou Oravského hradu.

Okolo dreveného hrádku bola rozsiahla záhrada. V nej pestoval páter Peregrín so svojím hluchým mníchom bratom Jeromošom liečivé rastliny. Pravdu povediac bol vlastným záhradníkom starý mních Jeromoš, ktorý deň čo deň od jari do jesene bol stále v záhrade pri svojich obľúbených rastlinách. Páter Peregrín vošiel do záhrady len občas, presvedčiť sa, či starček opatruje rastliny dobre a správne. Kňaz venoval všetok svoj voľný čas vychádzkam do lesov a hôr, kde sbieral liečivé rastliny divo rastúce.

Každý z mníchov, ktorí žili na Bieli, mal svoje zamestnanie.

— — — — —

Zuzka bola od narodenia nešťastným dieťaťom. Myslím, že sa pri jej kolíske sišly len samé zlé ženy-sudičky, ktoré jej prisúdily trnistú cestu životom. Jej mať bola stále chorá. Zuzka nikdy nevidela na matkinej tvári úsmev, ale za to veľmi často horké slzy bolesti. Z matkiných pier nikdy nezaznela pieseň, ale draly sa len bolestné vzdychy. Predsa však sa mohlo malé dievča utiecť so svojimi detskými starosťami do náručia vrele milovanej mamičky.

Horšie časy nastaly Zuzke, keď jej mať uložili na cmiťori k večnému oddychu po strastiplnom putovaní v slzavom údolí.

Otec miloval malú sirotu, ale venovať sa jej nemohol, lebo tvrdá práca ho stále vyhánala z malej drevenice. Keď sa večer vrátil unavený a vysilený domov, nechcelo sa mu ani do reči, nie tak do hier s dcérkou. Prácou znavené telo túžilo po oddychu a spánku, aby nabralo nových síl pre ťažkú robotu.

Tak rástla malá Zuzka bez hrejivej lásky rodičovskej. Otec bol dcérke ochrancom a živiteľom. V malej izbičke nebolo nadbytku, ale nebolo tam ani hladu.

„Zuzka, musím ía na nejaký čas opustiť!“ – riekol raz večer otec dcérke. „Pôjdem do sveta a z cesty ti niečo pekného prinesiem. Ale musíš byť dobrá a poslušná. Za ten čas, čo nebudem doma, bude sa o teba starať krsťná mama.“

„Otecko, budete dlho preč?“ – pýtalo sa dievča.

„Hádam nie dlho. Dva... možno i tri týždne. Pôjdem s tvrdošianskym furmanom do Poľskej pre tovar.“

Otec odišiel a dievča sa darmo tešilo na jeho návrat. Kdesi pri Lipnici napadli zbojníci furmanské vozy. V bitke zabil ktorýsi zlosyn Zuzkinho otca.

Malé dievča, ktoré dosiaľ nevidelo desiatu jar v svojej rodnej dedinke, stalo sa úplnou sirotou.

Tažký, neradosný život žijú všetky siroty. Malej sirote Zuzke nastal život neznesiteľný. Nadávok, ústrikov, áno, aj úderov bolo so všetkých strán dosť, ale jedla bolo všade málo. Sľa žobráčka chodila Zuzka od rodiny k rodine, kde jedla horký chlieb siroty, solený vlastnými slzami.

Rodná dedinka zmenila sa sirote na peklo. Preto ju opustila a išla do sveta, kam ju oči viedly. Prešla údolia, prebrodila jarčeky a potôčky, prešla vŕšky, až hladná, dlhou cestou unavená, klesla pred bránou hrádku na Bieli, kde ju našiel starý mních-kuchár.

Keď Zuzka uvidela červeného mnícha, naľakala sa tak, že chcela zutekať. Ale ubolené nôžky nevládaly. Mních sa prihovoril k nešťastnému dievčaťu. Jeho milé a láskavé slová zaučinkovaly na Zuzku tak, že razom sa prestala báť.

Sirotu vyrozprávala starému mníchovi celý svoj život...

„Nešťastné stvorenie, keď chceš, môžeš ostať u nás. V kuchyni sa vždy pre teba nájde robotá, Som starý, zide sa mi pomocnica. Jedla budeš mať pri mne viac ako do sýtosti“, – sľuboval Zuzke starý mních.

Tak sa dostalo dievča do hrádku červených mníchov na Bieli. Zuzka pracovala ochotne a pilne. Bola

spokojná. Zdalo sa, že sa na Zuzku začalo usmievať šťastie...

— — — — —

Roku 1312 prišla do Oravy jar tak neočakávane a tak privčas, že najstarší Oravci nad tým krútili hlavami. Takúto radostnú zmenu nemohli ani pochopiť, lebo na Orave platí: „Do Ducha nespúšťaj kožuha a po Duchu, zasa v kožuhu!“ A tu odrazu také teplé počasie! Bol prvý máj...

Povetrie bolo presýtené jarnou vôňou a spevom malých operencov. Stromy kvitli a celá Orava sa premenila na krásnu rozprávku.

Všetko sa tešilo z nového života, len červení mnísi v hrádke na Bieli boli smutní a chodili ani mátohy.

Dostali neočakávane hroznú, neuveriteľnú zpravu...

Zpráve nechceli uveriť ani bratia zbrojnoši, ani bratia remeselníci. Mladý mních D o n á t, ktorý priniesol zpravu z Oravského hradu, musel ju nesčíslelnekrát opakovať:

„Hovorím vám, bratia, svätú pravdu. Svätý otec Kliment V. zrušil náš rád už 22. marca tohto roku.“

„Bože dobrý, čože bude teraz s nami? Čo budeme robiť? Čím sa budeme živiť?“ nariekali mnísi.

Nik nevedel na tieto otázky odpovedať, nik nevedel poradiť, nik nevedel pomôcť.

Tak uplynulo v ťažkých starostiach niekoľko dní.

„Bratia!“ – oslovil raz červených mníchov v kaplnke po bohoslužbách mních G r e g o r, ktorý vy-

nikal nad druhých mníchov-zbrojnošov silou a odvahou.

„Sme pozbavení všetkých sľubov a všetkých povinností... Sami sme sľub nezrušili... Máme zbrane a vieme nimi veľmi dobre zaobchodiť... Keď mohli a môžu iní žiť ľahko, prečo by sme nemohli aj my sa tak živiť? Áno, len teraz môže pre nás nastať nový... voľný... a... radostný život!“

Mnísi pokyvovali hlavami, niektorí z nich aj prikyvovali, ale vari nik si z nich nevedel predstaviť život, o akom im rozprával kazateľským hlasom zbrojnoš Gregor.

„Vládu nad týmto hrádkom preberám do svojich rúk. Komu sa nebude nový život a poriadok páčiť, nech nás opustí!“ – doložil mních Gregor.

Po tejto reči sa mnísi rozišli za svojim obvyklým zamestnaním. Páter Peregrín jasne pochopil význam zbrojnošových slov. Keď mnísi odišli z kaplnky, klesol na stupne pri oltári a vrúcnou modlitbou prosil Boha o radu a pomoc. Modlil sa, aby dobrotivý Boh odvrátil nešťastie od bratov mníchov, prosil Boha, aby rozsvietil rozum červených mníchov a nedal im klesnúť na cesty nepravé a zločinné.

„Zostanem pri nich, pokiaľ to len bude možné. Rozumovými dôvodmi budem sa snažiť odvrátiť ich od cesty neprávosti.“ – Tak sa rozhodol dobrý kňaz.

Život v hrádku na Bieli sa zmenil. Zmenil sa do nepoznania.

V kaplnke, ktorá bývala vždy plná mníchov, kľa-

čal pri omši len starý, hluchý záhradník. Druhí mnísi vyspávali po veselej nočnej zábave.

Páter Peregrín utekal do hôr, aby sa nemusel pozeráť na to, čo sa robí v hrádku, ktorý býval miestom modlitieb a práce. Veril, že sa mnísi vzpomätajú a s ľútosťou sa vrátia k bohabojnému životu. Starý záhradník kropil záhradu slzami, lebo nik mu nemožné vysvetliť, čo sa porobilo s jeho bratmi. Neuplynul ešte ani len týždeň od tejto veľkej zmeny v hrádku, keď páter Peregrín našiel svojho verného priateľa a pomocníka mŕtveho v záhrade medzi liečivými rastlinami.

— — — — —

Lenivosť je matkou hriechu.

Červení mnísi na Bieli prestali pracovať a začali leňošiť. Zásob mali v pivniciach dosť, preto jedli, pili a veselili sa.

V kuchyni pribúdalo práce so dňa na deň. Zuzka pracovala ochotne a trpezlivo vykonávala všetky rozkazy. Darmo húpala o tom, čo sa porobilo s kláštorom. To jej mladý rozum nemohol pochopiť. Mnísi, po dlhé roky privyknutí na striedmosť v jedle a pití, jedli a pili bez miery. Následky sa dostavily rýchle. Nestriedmosť v jedle a vo víne mala za následok pokazené žalúdky.

„Bratia, viem v M a g u r e o zázračnej studienke. Je pod vrchom B u d í n o m. Kto sa napije vody z tej studienky, hneď vyzdravie. Dostane potom taký hlad, že by zjedol vlka“, — prezradil mních Donát tým, čo si sťažovali na žalúdočné ťažkosti.

„Hej, aj ja som kedysi počul o tej zázračnej vode.

Studienka je však príďaleko od nášho hrádku. Komu by sa chcelo škriabať sa do takého vrchu?" – odpovedal mních Gregor.

"No, veď sa môže voda priniesť dolu... až sem... v džbánoch!" – radil ktorýsi z mníchov. "Hádam najmladší z nás by mohol..." dodal.

"Áno, pravdu má brat. Najmladší z nás nech beží pre zázračnú vodu!" – súhlasili mnísi a pozerali na zbrojnoša Donáta.

"Aj ja súhlasím! Nech len ide po vodu najmladší! Ale ja tu veru nie som najmladším", bránil sa mních Donát.

"A kto je najmladším? Kto je najmladším?" – hrnuly sa otázky.

"Veru ja nie! Vari ste zabudli, že tu máme Zuzku!" – pripomenul mníchom Donát.

"Pravdu hovoríš, brat! Zuzka nech behá pre vodu!... Má mladé nohy... A nech si u nás jedlo zaslúži!" – rozhodol mních Gregor, ktorý už rozkazoval všetkým.

Tak pribudla Zuzke nová robota.

S vršku Biel na vrch Budín je veru dosť ďaleko. Treba dobre stúpať, kým sa vystúpi do výšky nad 1200 metrov. A túto cestu musela Zuzka vykonať niekedy aj dva razy denne.

Raz sa vracala domov s dvomi ťažkými džbánmi s chladnou vodou.

Unavená blížila sa už hrádku. Mala preskočiť malý potôčik. Skočila...

Noha sa jej pošmykla. Jeden džbán vypadol jej z ruky. Zuzka padla do šípkového kriaku, ktorý ju

poriadne dopichal na tvári, na rukách, aj na nohách. Dievča vykričlo nepremyslené slová:

„Nech sa zem otvorí a shltne celý kláštor aj s tými mníchami!“

Sotva vyslovilo dievča túto hroznú kľatbu, zachvela sa zem. Zadunelo. Zo zeme vyšľahly plamene a v okamžiku zmizol celý hrádok vo veľkej diere. Zem sa rýchle zatvorila.

— — — — —

Po Oravskej Magure túlala sa divá žena-salašnica. Mala už po zem dlhé vlasy. Oblečená bola do starých handár. Spievajúc priblížila sa k salašu. Všetci bačovia, valasi i honelníci, čo ich len bolo po Magure, dobre poznali salašnicu. Len čo začuli jej smutnú, nikomu nesrozumiteľnú pieseň, rýchle pokladali pod strom blízko salaša kus chleba, syra, bryndze, ba niekedy pridali aj dajaký menší oštiepok. Salašnica prijala mlčky darované jedlo a spievajúc odišla.

Roky žila salašnica na Magure. Mnoho ľudí ju videlo, veľa ľudí ju počulo spievať, ale nikdy nik s ňou nehovoril. Keď sa chcel niekto k nej priblížiť, ihneď zutekala.

Prešli roky a salašnica zmizla z Magury bezo stopy.

Kto to bol? Ech veru, nešťastná Zuzka-pomätená na rozume!

— — — — —

Po hrádku na Bieli nezostalo vraj ani len stopy! Ej, stopy zostaly až do dnešného dňa.

V roku 1927 kopali vysokoškolskí študenti na vŕšku Bieli

a vykopali črepy zo starých nádob, zlomky železných a bronzových nástrojov.

Na temeni vŕšku rastú zdivelé liečivé rastliny, ktoré nám dosvedčujú, že tu kedysi dávno žil niekto, kto ich na tom mieste pestoval.

Starí ľudia, najmä v Studenej doline, radi rozprávajú o červených mníchoch na Bieli. Rozprávali mi, že v dedinke N i žnej má ktorýsi gazda krásnu zlatú retiazku, ktorú vyoral jeho prastarý otec na temeni Biela. Retiazku opatrujú ani oko v hlave . . .

Marcel Čuporák

Ján Čuporák mal pekné gazdovstvo. Hovorilo sa o ňom, že je tretím gazdom v Podbieli. Keby bol počúval svojho otca, ako mu radil a keby si bol vzal za ženu Margitu Domiňákovu, mohol byť prvým gazdom v dedine. Ale Čuporák si priviedol ženu zo Zemianskej Dediny.

Keď si Čuporák priviedol mladé žienča, bolo po dedine veľa rečí. Verejnou tajnosťou bolo, že mladá gazdiná priniesla do Čuporákovho gazdovstva nielen peknú výbavu, lež aj značný „dôdavok“. Čoskoro vedeli ľudia, že sa Anna Čuporáková vie dobre vrtieť okolo domácnosti a že sa nebojí žiadnej roboty ani na poli, ani na lúke.

Hádam, že je už v ľudskej povahe, že človek rád sledí po nedostatkoch a chybách svojho blížneho. Ale na mladej gazdinej bolo ťažko nájsť nejakú chybu, alebo nedostatok.

Predsa však sa čosi vyhúťalo!

Po Podbieli začalo sa pošuškávať, že stará mať Anny Čuporákovvej bola bosorka. A to bolo niečo pre jazyčnice! Prezvedaly sa, prezvedaly, až sa toho veľa dozvedely.

Čuporkina mať bosorila v Zemianskej Dedine... Kravám odberala mlieko. Keď zomrela, musela dlho pokutovať...

Ak nastala polnoc, priniesol čert s veľkým hurtom do chalupy pokutnicu, ktorá mala na chrbte kierničku a v pravej ruke držala toparku.

Hľa, ako pokutovala!

Bosorka sa usadila v kuchyni a začala mútiť. Mútila, mútila, ale mlieko sa jej nechcelo zmútiť. Preto vložila kierničku do plachty a tri razy obehla s ňou stávanie. Joj, keby sa bola mohla prežehnať predtým, než sa pustila do behania okolo chalupy, ako to robievala, keď ešte žila! Ale stáí tu satan. Keď sa bosorka vrátila do kuchyne, čert už nosil drevo k peci. Bosorka zasa začala mútiť. Toparka šla jej čím ďalej tým rýchlejšie. Konečne zmútila a už aj zhrkala. Však v peci už horel oheň. Čert vybral z kierničky maslo, rozpražil ho a horúce vliat do bosorkiných úst. Bosorka hrczne zanariekala. Čert schytil pokutnicu, kierničku a toparku a s veľkým hurtom ušiel z domu.

„Pán Boh osláv starú zemianku. Odbavila si pokutu, ale tým ešte nie je všetkému koniec. Nieкто z jej pokolenia bude ešte trpieť za svoju prababu“, rozhlasovala po dedine stará Ďubiačka, ktorá mala najostrejší jazyk z celej dediny.

V Čuporákovom dome vládla spokojnosť. Rodičia sa tešili, ako im rastie jediný ich syn Marcel. Mal chuť nielen na jedlo, ale aj k práci. Vtedy ešte nebolo škôl, preto Marcel privykal už od časej mladosti práci na poli a na lúke. Tak rástly Čuporákom dve ruky na prácu.

Rôčky utekaly a z chlapca vyrástol parobok, ktorý zastal otca vo všetkých prácach. Bol usilovný a

pracoval poctive. Tu sa s ním stala veľká zmena. Bolo to práve na jeho osemnásť narodeniny. Odrazu stratil chuť k práci a na jedlo. Začal ho trápiť hrozný smäd. Zpočiatku hasil parobok smäd vodou a mliekom. Ale ako sa stalo ako nie, Marcel začal smäd hasiť v krčme u starého Drndáka – pálenkou. Starý krčmár získal dobrého odberateľa, ktorý platil nielen peniazmi, ale aj zbožím.

„Neviem a nijako nemôžem pochopiť, čo sa to s tým našim Marcelom porobilo. Býval to taký dobrý a pracovitý chlapec, ale teraz nemyslí na iné ako na krčmu“, nariekala Čuporáčka.

Do Čuporákovho domu vlúdily sa starosti, smútky a nespokojnosť. Rodičia si nevedeli nijako vysvetliť hroznú zmenu, ktorá sa stala s ich synom.

Ale Podbielania znali príčinu!

Po dedine sa hovorilo: „Marcela stále páli hrdlo. To má po svojej prababe, ktorej čert lial horúce maslo do krku!“

S Marcelom to išlo s kopca. Prestal jesť a len pil. Ťažko ochorel. Keď cítil, že sa blíži jeho posledná hodinka, prosil svojich rodičov, aby mu dali pod hlavu do rakve fľašu, ktorá zapríčinila jeho nešťastie. A rodičia prisľúbili jeho poslednú žiadosť splniť. Marcel zomrel. Po dedine sa rozprávalo, že sa upil. Pohreb mal veľmi pekný. Mnoho ľudí ho odprevádzalo na poslednej ceste na výšok – na cintar.

Keď Marcel zomrel, nebol starý krčmár Drndák doma. Už celé dva týždne šaňal sa za liehom, aby mohol mať dostatočnú zásobu pálenky. Len čo sa

vrátil a pálenku pripravil, prišiel večer do krčmy Marcel s fľašou. Veľa rečí nenarobil. Krčmár mu ochoťne naplnil fľašu a nepozastavil sa nad tým, keď mu parobok oznámil, že pálenku zaplatí zaň otec. Prečo by nemal dať Marcelovi pálenku na „borg“? Veď je to jediný syn tretieho gazdu v Podbieli!

Marcel chodil s fľašou do krčmy každý deň, vždy o desiatej večer. Krčmárovi ubúdalo pálenky a zato pribúdalo čiarok kriedou na dverách. Dĺžoba rástla a Marcelov otec neprichádzal do krčmy zaplatiť. Preto sa raz vybral krčmár Drndák do Čuporákových.

To bolo prekvapenie na obidvoch stranách!

Krčmár nechcel veriť, že Marcel je dávno mŕtvy. Ako by mohol uveriť, keď ho vidí každý deň, keď s ním rozpráva, keď každý deň plní fľašku...

Marcelovi rodičia nemohli pochopiť, že by ich mŕtvy syn chodil do krčmy. Šťastie bolo, že obidvaja muži boli pokojní a chladnokrvní. Tak nedošlo k zvađe. Dovohorili sa, že Čuporák príde večer do krčmy čakať na syna.

Bolo desať hodín a do krčmy vstúpil Marcel s fľaškou v ruke. Rovno išiel ku krčmárovi. Tu však mŕtvy syn zočil svojho otca. Prihovoril sa: „Otec, prosím vás, zaplaťte moju dĺžobu. Bez pálenky nemôžem vydržať. Hádam, že mám v hrdle žeravé uhlie!“

„Zaplatím, syn môj, zaplatím,“ prisľúbil chvejúcim sa hlasom Marcelov otec.

Krčmár naplnil fľašu a Marcel odišiel tak tíško, ako bol prišiel.

„Nešťastné moje dieťa!“ vzdychol gazda, keď Marcel zatvoril dvere, „Ani po smrti nemá pokoja!“

Ťažké starosti trápily Čuporákovu hlavu. Chodil, vypytoval sa, ako synovi pomôcť. Poradiť nevedel nik. Komu niet rady, tomu niet pomoci!

Mŕtvy syn chodil do krčmy pre pálenku, živý otec chodil do krčmy platiť dlžobu.

Raz sedel Čuporák na brehu Oravy a dúmal o svojich starostiach. Ani nezbadal, kedy prišiel a kedy sa vedľa neho posadil starček.

„Viem, čo ťa trápí,“ prihovoral sa starček utrápenému gazdovi. „Mohol by som ti poradiť. Dobrá rada je však drahá!“

„Len poraď! Dám ti takú odmenu, akú si budeš žiadať.“

„Dáš?“

„Dám!“

„Pol kopy hlinených hrnčekov mi treba, aké robia hrnčiari v Trstenej.“

„Na jarmoku ti ich kúpim celú kopu!“

„Dobre. Stretneme sa v Trstenej. A teraz počúvaj! Marcela ste pochovali ako sa sluší a patrí – horeznačky. Hádam vieš, že trpí za hriechy svojej prababy. Vykop ho a polož doluznačky. Potom už nebude chodiť po svete.“

„Čľup! – a starček zmiznul v Orave.“

Ako topelec poradil, tak Čuporák urobil. Marcel sa viac v krčme neobjavil. Podbiel'anský topelec došiel na jarmoku v Trstenej kopu hlinených hrnčekov.

Pokutnica

„Stará mama, ty naozaj veríš, že po svete chodia pokutnice?“ začal som raz večer rozhovor s testinou, keď me spolu sedeli v záhradke.

„Akože by som neverila? No, bol by to pekný poriadok, aby zlý čin zostal bez trestu! Za každý zločin, aj keď zostane pred ľudskou spravodlivosťou utajený, musí prísť pokuta!“ odpovedala mi testiná vyfahujúc pátričky, aby sa pomodlila a tak si odभावila svoju každovečernú modlitbu.

„Hm, ty veríš v jestvovanie pokutníč! To sa predsa nesrovnáva s učením našej viery“, poznamenal som len tak mimochodom, dobre vediac, že týmito slovami zasiahnem starú mamu na najcitlivejšom mieste a tak ju prinútim, aby mi rozprávala o pokutniciach.

„Čo? Že sa nesrovnáva s našou vierou? Načo by bol potom očistec? začala sa testiná rozohŕňovať, odkladajúc pátričky.

„A vari si už nejakú pokutnicu videla?!“ dráždil som ďalej testinú.

„Všetko človek vidieť nemôže a predsa len verí a musí veriť. Keby si išiel do Hámričiek alebo do Zábidova, to by si sa dozvedel nie o jednej žene, ktorá musela chodiť po smrti po pokute, aby si odpý-

kala trest za zlý čin. Ale aj v Nižnej chodila pokutnica. Celkom bezpečne viem o jednej!"

„A ľudia ju videli?"

„Veru že videli! No, počkaj, porozprávam ti o nej! Zajtra si môžeš zájsť do Nižnej a presvedčiť sa, že hovorím pravdu!"

„Ale, stará mama, veď som nikdy nezapochyboval o tvojej pravdomluvnosti!" riekol som tónom, ako by ma zbolely slová testinej.

„No-no! Ale teraz počúvaj! – Zuzka Chrenková bola driečne dievča. Túžila po veľkom šťastí a preto odišla do sveta. Ale v svete stretla len nešťastie. Rôčky plynuly a Zuzka sa vrátila postrkom do rodnej obce. Bola zlomená na tele i na duši. Ľudia ňou opovrhovali a verejne rozprávali, že zavraždila dieťa a kdesi ho odhodila."

„A či jej Nižňania nekrivdili?" namietol som.

„Hlas ľudu – hlas boží! Sama vraj na seba žalovala... Zuzka v Nižnej dlho nežila. Jednu-dve zimy a odniesli ju na cimiter.

Pri Nižnej je vrch Ostrvka. Čoskoro po Zuzkinej smrti začalo v bukovej hore mátať. Drevorúbači zistili, že každý deň je pod niektorým stromom vyhrabaná jama. Hákali na psa, na vlka, na jazveca... Ale nemohli sa dohodnúť, ktoré zviera by mohlo vyhrabiť také jamy a prečo by ich robilo. Jám pribúdalo... Každý deň bolo o jednu viac. Keď raz pozerali novo vyhrabanú jamu, objavili na vlhkej zemi odťahky ľudských rúk. Od toho dňa neostal žiadny drevorubač nocovať v hore. Ľudia v Nižnej hákali, že

jamy v hore nemôže nik iný vyhrabávať, než pokutnica – Zuzka. Po Nižnej sa hovorilo a hovorilo, ale určitého nevedel nikto nič."

"Ako obyčajne!" poznamenal som.

"Áno, ako obyčajne sa všade nájde odvážny chlap, ktorý sa chce presvedčiť, čo je na rečiach pravdy. A taký chlap sa našiel aj v Nižnej. Jano Žuffa si umienil, že sa presvedčí, čo je pravdy na ľudských rečiach. Keď sa večer chlapi poberali z hory, Jano Žuffa zostal a čakal. Noc bola krásna. Mesiac rozlieval svoje strieborné svetlo po kraji. Na nebi sa ligotalo tisíce hviezd. Les spal. Ani len sova nikde nezahúkala..."

Blížila sa polnoc.

Tu zrazu zbadal Jano tmavú škvrnu, ktorá sa vliekla po ceste. Nebojázlivý mládenec sa veľmi našakal. Schoval sa za silný buk. Keď sa tri razy prežehnal, strach ho celkom opustil. Už sa aj odvážil pozerať sa zpoza stromu. A čo videl? Takmer celkom popri ňom išla Zuzka a niesla v náručí zavraždené dieťa. Zastavila sa pod starým bukom. Mŕtve dieťa položila opatrne na mach. Klakla si a rukami začala vyhrabávať v zemi jamu. Prstami vyhrabať v zemi jamu, v zemi plnej koreňov a korenkov, je veru, nie ľahká robota! Zuzka hrabala vytrvale. Kedy-tedy sa len pozrela na prsty a zasa hrabala ďalej. Konečne prestala hrabať. Vzala mŕtve dieťa a posadila ho do jamy. Ale jama nebola dosť hlboká. Hlava dieťaťa trčala zo zeme.

Zuzka zalomila rukami...

„Dočkaj, Zuzka!“ vykrikol Jano a vyskočil zpoza stromu. Už stál pri pokutnici. Rozkázal:

„Vyber dieťa!“

Zuzka poslúchla...

Jano prefal ostrou valaškou dva korene. Zuzka padla na kolená a rýchle prehlbovala prstami jamu. Potom vložila dieťa do jamy. Jama bola už dosť hlboká. Jano videl, ako cez mŕtvolne bledú Zuzkinu tvár prelietol mierny úsmev. Zuzka rýchle zahrabala dieťa...

Jano zašepkal: „Bože milosrdný, odpusť ťažký hriech tejto pokutnici!“

Vtom sa Zuzka zrútila a zostala po nej len hrbka hlíny.

Čo prežil, vyrozprával Jano Žuffa celej dedine. No, nevedel nikomu vysvetliť, odkiaľ sa v ňom nabralo toľko odvahy, že prispel Zuzke v jej ťažkej práci.

„Od tých čias už na Ostrvke nemáta!“ doložil som.

„Veru nie!“ prisvedčila mi stará mamka.

Posledné vety počul tesť, keď prišiel za nami do záhrady.

{ „Hej, to už naša mama zasa rozpráva tie staré pletky! Je práve taká poverčivá ako všetky tunajšie baby. A či si sa už pomodlila ruženec?“ opýtal sa obrátiac sa k svojej žene.

„Pôjdem sa pomodliť do izby“, riekla testiná vstávajúc so stoličky.

„Stará mať, a to vždy pokutujú iba ženy?“, pokúsil som sa zadržať starú mamu v záhrade.

„Horkýže tam! Aj chlapi musia chodiť po pokute! Len nech ti o tom kňazovi z Podvlku porozpráva otec!“ – riekla testiná odchádzajúc vykonať si svoju každovečernú modlitbu.

Teš si zapálil fajku s dlhým pipasárom a púšťal do vzduchu modrasté obláčky dymu.

„Starý otec, no akože je to s tým kňazom?“ – opýtal som sa.

„Ale to len náš pospolitý ľud narozpráva veľa takých nemožných vecí...“

„Ale, starý otec! Veď ty dobre vieš, s akou radosťou počúvam rozprávky nášho pospolitého ľudu!“

„Viem! No, a čo ti povedať? Tam kdesi pri Podvlku pokutoval kňaz za čosi. Neskoro v noci vracal sa ktorýsi gazda do dediny. Za sebou zbadal pokutujúceho kňaza. Gazda bežal, kňaz za ním. Podvlčan dobehol domov a hodil sa do postele. Opýtal sa ženy, či vidí kňaza. Ale žena nevidela nič. Gazda čoskoro zomrel...“

„Joj, starý otec, ale ty vieš rozprávať! Priamo do čítaniek by si mohol písať články“, usmial som sa.

„No, len aby zajtra nepršalo. Začneme voziť seno!“ riekol teš a silne potiahol, aby mu fajka nevyhasla.

Topel'cove duše

Po Nižnej sa rozniesla nedobrá zvesť. Nižňanom nastaly starosti. Od tých čias, čo vznikla dedina, nikto nikdy nepočul, že by bol pri Nižnej žil vodník. Nižňania poznali krásnického aj ivrdošianskeho topelca, vedeli o ich výčinoch, a preto nijako netúžili mať v obci takého priateľa. A tu odrazu sa dozvedeli, že v Orave na pláni sa usalašil vodník.

Boli chlapi, ktorí svätosvate tvrdili, že ho videli. Nie je vraj starý, nie je mladý, ale vyzerá nepekne. Starší ľudia tvrdili, že sa topelec v Nižnej neobživí a že čoskoro sám zuteká. Niektorí si lámali hlavu nad tým, odkiaľ sa mohol nasťahovať do Nižnej. Niekoľko gazdov – a boli to odvážni pltníci – vôbec neverilo, že sa do Nižnej nasťahoval topelec.

Celá dedinka bola rozrušená a ľudia so strachom očakávali, kedy začne topelec prevádzať svoje nekalé remeslo.

Na nižnom konci dediny žila v malej drevenici vdova Mikulka s dcérou Hanou. Nedarilo sa im! Od časnej jari do pozdnej jesene musely tvrdo pracovať, aby netrpely cez zimu hlad. Ako dobre im bolo, keď ešte žil odvážny pltník Mikula! Ale už desiaty rok odpočíva niekde na dne Oravy, ak ho voda neodniesla až kamsi do Váhu. A od jeho nešťastnej smrti sľaby kliatba ležala na ich drevenici.

Obe ženy pracujú pilne a poctive a predsa len sa nemôžu dopracovať lepšieho života. Nič sa im nedarí...

„Hana, aby ti dnes neprišlo na um ísť prať šaty na Oravu!“ riekla ustarostnená mať dcére, ktorési letné ráno.

„A to prečo, mamka? Veď práve dnes som chcela oprasť všetku bielizeň!“

„Nie, dievča, dnes nechod' k Orave. Mala som veľmi zlý sen. Zdalo sa mi, že ťa topelec stiahol pod vodu. Vieš, ako nás nešťastie prenasleduje na každom kroku. Ak sa topelec naozaj nasťahoval do Nižnej.. Nie! Hana, ty nemusíš byť prvá!“ riekla mať plačúc.

„Ale, mamka! Prečo myslíte vždy na to najhoršie? Neverím na sny, ale ak si myslíte, nemusím dnes prať. Však mám aj inej roboty dosť!“ sľubovala dcéra matke.

Vdova Mikulka odišla na pole pomáhať susedovi. Hana ostala doma a robila okolo domácnosti. Dosiaľ nikdy sa jej práca tak nedarila, ako dnes. „Nanosím si do koryta vody a budem prať doma!“ rieklo si dievča. A ako si usmyslelo, tak aj začalo konať. Ale v tvrdej studničnej vode sa ťažko perie bielizeň. Hane sa práca nedarila.

„Zabehnem k Orave a hneď budem hotová!“ riekla si a už aj skladala šaty.

Išla k rieke.

„Ja, tu sa to celkom inak perie! Hja, voda Oravienky... Musím sa pohnúť, aby som bola prv hotová, než príde mamka domov!... Joj, tu mi prúd be-

rie košeľu! – vykričlo dievča a nahnulo sa za bieležňou. Už ju malo v ruke. A tu cíti, že čosi sťahuje košeľu pod vodu...

„Oj, nie! Košeľu nedám!“ vykrikla Hana a uchopila košeľu oboma rukami. Žiaľ, že košeľa bola z pevného oravského plátna! Akási neviditeľná sila stiahla zrazu košeľu pod vodu a s ňou aj nešťastnú Hanu.

Večer behala po brehu Oravy vdova Mikulka sťa smyslov pozbavená. Božekala, nariekala, vlasy si ruvala. Niekoľkým chlapom sa iba horko ťažko podarilo odviesť ju domov a tak zabrániť, aby neskočila do Oravy.

Tak začal topelec svoje účinkovanie v Nižnej. Kým prikvačila zima do Oravy, zmizlo z Nižnej niekoľko detí. Len čo oplakali Nižňania jedno dieťa, už smútili za druhým.

Starý Krížik, hoci nosil už osem krížikov na chrbte, predsa len si vykračoval rezko. Videl kus sveta. Pamäť mal veľmi dobrú, oči bystré, ani ostríž. Hovorievalo sa o ňom, že je živým svedomím Nižnej. Iba starčeka Krížika nezlomily početné nešťastia! Chodil po Nižnej a kde len mohol, všade utešoval a potešoval. Hovorieval: „Sám Boh vie, odkiaľ k nám prišiel topelec. Možno ho čosi vyhnalo z jeho domoviny. Tak ako medzi ľuďmi, sú aj medzi topelcami hnevníci. Kto vie, či práve jeho hnevník nás topelca nepozbaví. Nesmieme zúfať! Keď je bieda najväčšia, božia pomoc najbližšia!“

Raz večer prišiel do Nižnej akýsi pcestný. Ponavštevoval chlapov, o ktorých sa tvrdilo, že videli

nižňanského topeľca. Dal si od nich porozprávať o topeľcovi, najmä to ho zaujímal, kedy sa v Nižnej prvý raz ukázal, a ako vyzerá. V žiadnej chalupe si nenasadol.

S pocesným si pohovoril aj starý Krížik. Dobre sa vraj pobavili...

Bola krásna mesačná noc. Starý Krížik išiel s pocesným k Orave. Iba okamžik postáli na brehu rieky, keď k nim zalietly zvuky rohu. To vartáš trúbil dvanaásť dlhých iónov. Len čo doznel posledný tón, skočil pocesný do Oravy. Netrval to ani minútku a na pokojnej hladine pláne začaly vyskakovať svetielka... menšie, väčšie.

„Hľa, to sú duše nešťastníkov, ktoré topelec stiahol pod vodu“, poznamenal starček. Svetielka vystupovali do výše, až zmizly v jasnej mesačnej žiari. Do smrti si Krížik vyčítal, že svetielka nespočítal.

Hladina pláne sa rozčerila. Zrak starého Krížika neklamal... Jasne videl ako dvaja chlapi spolu vo vode zápasia... Počul aj slová? „Všade ťa nájdem, nech sa usadíš hockde. Pokoja ti nikdy a nikde nedoprajem!“

Pláň sa upokojila... Topelec z Nižnej zmizol... Dedina si oddýchla.

O čom si rozprávali topelec s Krížikom, to sa nik nedozvedel. Tajomstvo vzal starček so sebou do hrobu. Len Krížikov vnuk rozprával, že po topeľcovej návšteve bolo v truhle starého otca o hrsť zlatých dukátov menej.

Zakliata dcéra

Vrch Ostražica sa vypína nad Nižnou. Je opradený povestami. Ako by nebol? Veď na tomto víšku mali naši pradávni predkovia pevný hrádok, z ktorého ostražite strážili kraj pred nepriateľom. Na víšku v starom bukovom lese obetovali zápalné obete pohanským bohom, áno, na Ostražici pochovávali popol svojich mŕtvych.

Neďaleko starého pohanského cintorína stával kedysi skromný drevený dom. Býval v ňom horár Brtoš so svojou rodinou.

„Antuš, mal by si dnes uloviť nejakého pekného roháča. Vieš, že nás v nedeľu navštívia kmotrovci a nasolenou baraninou ich veru nemôžeme uhostiť. Najmä kmotr má veľmi mlsný jazýček!”

„Dobre, dobre, starká! Už aj sám mám tej baraniny dosť. Pôjdem do hory a privlečiem poriadneho roháča,” prisľúbil horár svojej žene a chystal sa na odchod.

„Antuš, keby sa ti tak pošfastilo priniesť mladého diviaka! To by som vysirojila hostinu!”

„Dobre, dobre, starká! Roháča ti celkom iste prinesiem. Aj po nejakom diviakovi sa obzriem. Ale to ti už sľúbil nemôžem.”

Len čo vyšiel horár z horárne, uvidel po ceste kráčať krásnu smu.

„Ej, mám to dnes šťastie! Nemusím zabité zviera vliecť zďaleka domov,“ pomyslel si. Rýchle strhol pušku s plecía a zacieliť...

Vtom sa srna zvrila a pozrela tak bolestne na horára, že sa mu až dych zafajil a ruky zatriasly. Z horárovej pušky vyšiel výstrel, ale guľka zapadla kdesi do vrcholkov starých stromov.

Srna sa pozrela ešte raz na horára, sklonila hlavu, ani čoby mu ďakovala, že ju nepripravil o život. Zvrtila sa a odbehla pružným krokom smerom k starému pohanskému cintorínu.

„Bože, čo sa to so mnou porobilo? Roháč na niekoľko krokov, a ja strelím Pánu Bohu do okien! Ani na um mi nezišlo, aby som za srnou poslal druhú guľku! Hm, to je čosi čudného!“

Horár Brtoš sa pustil za srnou na starý cmiťer....

Ďaleko iste neušla, lebo nebežala. Ak ju zočím, veru, že sa mi ruka už nezatrasie!“ sľuboval si Brtoš a pridáľ do kroku.

Len čo vstúpil na cintorín, už zasa videl tie smutné oči. Lež aký zázrak? Na cmiťeri nebola srna, ale asi dvanásťročná dievča. Stála tu ani mramorová socha. Dlhé svetlé vlasy splývaly jej dolu po ramenách a ligotaly sa ani zlaté, keď ich ožiarovalo slnko. Pružné telo dievčafa bolo zahalené širokou čiernou stuhou. Z mramorove bielej tvári dáľ sa vyčítať veľký smúťok.

„Kto si a čo tu robíš?“ opýťal sa mierne horár.

„Som poľovníkova dcéra... Môj otec lovil zver v týchto horách práve tak, ako robíš ty. Ach, ako je to dávno! Naša chata stávala asi na tom mieste, kde teraz stojí tvoja horáreň. Preto sa tu tak rada potulujem.“

Dievča sa odmlčalo a smutne sa pozrelo na Brtoša.

„Viem. Nerozumieš, vari nemôžeš ani uveriť. Ale hovorím ti pravdu! Bola som jediné dieťa... Rodičia ma zbožňovali... Keď som prežila dvadsiatu jar, dopustila som sa nepredloženého činu. Zutekala som z domu. Darmo spomínať! Mať sa utrápila a predčasne zomrela. Otec ma preklial. Už sama neviem, ako dlho blúdím po Ostražici a ako dlho tu budem ešte blúdiť. Mnoho poľovníkov poslalo za mnou ostré šípy, ale ani jeden ma nezasiahol. Veľa strelcov už na mňa vystrelilo, ale ani jedna guľka ma netrafila...“

„Nešťastné dievča!“ skĺzlo s horárových pier.

„Neľutuj ma! Zaslúžila som si trest. Hľa, tu je pochovaný popol môjho otca, a tu hľa, v tej popolnici je popol z mojej matere! Na tomto mieste sa vždy premením na sovu a lietam potom po horách...“

Dve veľké slzy vypadly zo smutných očí panny a zapadly do trávy. Horár stál zadumený, nevediac ako nešťastné dievča potešiť. Z jeho úst niesla sa vrúca modlitba k nebu: „Mária, milosti božej plná, oroduj u svojho Syna za spásu nešťastnej duše. Vyšľoď túto nešťastnicu z dlhého trápenia!“

Vtom dievča radostne vykričlo: „Som vyslobodená!“ – a klesalo k zemi. Horár priskočil, aby za-

chytil padajúce dievča. Ale siahol už len na chladnú skalú.

Kus chladnej skaly leží dosiaľ na Ostražici ako večná pamiatka na zakliatu poľovníkovu dcéru.

Krásnický topelec

Malá oravská dedinka Krásna Hôrka je asi na dvadsať minút chôdze vzdialená od Tvrdosína.

Koľko starej histórie je utajené v jej mene! Hádám, celé náboženstvo pradávnych našich predkov!

Prívlastok „krásna“ nekryje sa s významom „pekná“. Naši dávni predkovia hovorievali „krasnaja hôrka“ čiže „červená hôrka“. Tak označovali lesík, pokropený krvou obeťných zvierat.

Pôvodní obyvatelia Oravy boli pohani. Ako všetci Slovani, ctili aj naši predkovia rozličných duchov a nápadné prírodné zjavy Najvyšším bohom bol Perun, tvorca sveta, vládca hromu a blesku. Jeho syn Dažbog bol vládcom slnka. Vesna bola bohyňou jari. Moréna, bohyňou smrti a zimy. V každom rode mali svojho domáceho bôžika-škriatka. Verili, že duchovia dedov sa starajú o šťastie potomkov práve tak, ako matky rodu-rožanice. Sudičky určovali defom osud už v kolíske.

Duše dietok, ktoré matky zadusily alebo utopily, premenily sa na víly a rusalky, ktoré za krásnych nocí spievaly a tancovaly na lúkach, v lesoch a pri vodách. Lesné panny, divé ženy, pcludnice, topelci a i. znepokojovali ľudí.

Naši predkovia verili, že každý človek má dušu.

Verili, že duša niektorých ľudí sa sfahuje na noc do určitých stromov, alebo lieta svetom ako biely vtáčik. Niektoré bludné duše ako mury prisadly ľuď v spánku. Tlačily a dusily ich. Duše niektorých ľudí prešly do zvierat. Vlkodlaci vyssávali potom kravám mlieko, dusili kone, posielali na rožný statok mor.

Po smrti opustila duša telo v podobe holubice, lastovice, kukučky, krkavca, hada a p. Duše ľudí objavovali sa ľudom akom svetielka-bludičky. Duše zlých ľudí – najmä stríg a bosoriek – premenili sa na upírov, ktorí v noci spiacim ľudom vyssávali krv.

Duchovia boli dobrí a zlí.

Bohom i duchom bolo treba prinášať obete – žertvy – a tak ich uspokojiť a sebe nakloniť.

Popri hrádkoch bývaly posvätné háje, obrátené na východ, s bohoslužobnými žertviskami, na ktorých nikdy nesmel vyhasnúť oheň-dar boží. Pri tomto ohni sa naši predkovia zohrievali, slievali kovy, pálili mŕtvolu, a čo hlavné, žertvovali bohom. Obetovali im zvieratá, poľné plodiny, pokrmu, áno, aj zajačcov.

Stále ohnisko – žiar – bolo oltárom, bolo strediskom celého života našich predkov. Odtiaľ roznášali oheň, kde ho potrebovali. Keď spálili mŕtveho a popol z neho ukladali v popolnici do zeme, nezabudli priložiť predmety, ktoré boli mŕtvemu za živa milé: zbrane, šperky a pod. Na pohrebnej slávnosti – tryzne – usporiadali veselé bojovné hry. Po nich bola hostina – sŕava.

Miesto, na ktorom alebo pod ktorým je dnes Krásna Hôrka, bolo hájom, kde naši dávni predkovia pripravovali zvieratá na žertvu. Preto volali toto miesto „krasnaja čiža červená hôrka!“ Niektoré pamiatky po našich starých predkoch stále žijú medzi našim pospolitým ľudom. Nemyslím tu na staré pomenovanie vrchov: Žiare, Žiarce..., ale na ľudové zvyky.

Keď niekto zomrie, otvárajú ľudia obloky, aby mohla duša uletieť. Mŕtvych obliekame a dávame im do rakve rozličné veci. Po pohrebe býva kar.

Naši predkova oslavovali víťazstvo jari nad zimou. Spomnite si na vynášanie Moreny z dediny! A čo stavanie mája? Pálenie Sobotky? Obžinky? Spomnite si na niektoré zvyky na Dohviezdny večer a na veľkonočný pondelok!

Povesti o topeľcoch stále žijú medzi ľudom!

— — — — —

„Ej, bol to starý čudák, ten váš krásnický topelec!“ – riekol som raz starej babke Škumátke, keď mi rozprávala o vodnárovi, ktorý mal domovské právo v malej oravskej dedinke Krásnej Hôrke.

Babka Škumátka pozrela sa na mňa akosi ľuto-
stive a vyčítave poznamenala:

„Ale sú oni akýsi neveriaci Tomáš!“

„Darmo je, starká! Vášho topelca som hľadal za-
včasu ráno, v pravé poludnie, neskoro večer, áno aj
za krásnych mesačných nocí, hľadal som ho v hldo-
šínskom i krásnickom mlyne, čakal som naň celé ho-
diny na starom drevenom moste, stál som už celé dni
aj pri terajšom novom kamennom moste, ale dosiaľ
sa mi nepodarilo nájsť po topelcovi ani len stopy!“

„Joj, môj milý pánko, takto sa veru nikdy nedo-
hovoríme! Keďže sú taký múdri, nech mi povedia,
prečo žiadne z tvrdošianskych ani krásnických detí
nevstúpi do topelcovej záhradky? Nechže
mi povedia, prečo sa dosiaľ nik neodvážil kosiť trávu
v jeho záhradke?“

Na tieto otázky bolo ťažko odpovedať. A stará
Škumátka ani na odpoveď nečakala.

„Opýtajú sa všetkých detí z Krásnej Hôrky a z
Tvrdošína, opýtajú sa všetkých starých mužov a žien
a uvidia, že každé im povie: „Náš krásnický topelec
dosiaľ žije!“

Pokúšať babku Škumátku? Nahnevať ju? Kto by
mi potom rozprával o krásnickom topelcovi?

— — — — —
Krásnický topolec bol vraj zo všetkých topelcov,

čo ich len žilo v Orave, najstarší. Svoje roky nepočítal na stovky, ale na tisíce. Žil vraj už v dobe, keď bol v Roháčoch obrovský Ľadovec, najväčší v Orave. Ľadovcový potok, ktorý sa hnal Stu-

denou dolinou, odvádzal z neho všetku vodu. Terajší Studený potok nie je ani len tieňom svojho mocného a obrovského predchodcu. Po predkovi zostala mu vari len zúrivosť! Z jari, keď sa v Roháčoch topí sneh, v lete po prudkých lejakoch, vie tento škrečiak ukázať zuby, a narobí toľko škôd, sfaby nám chcel pripomenúť, aký býval kedysi mocný a dravý. Ešte dnes sa nechce Studený potok potichúčky pripojiť k Orave, ale napadá ju priamo s boka, áno pustí sa aj proti jej prúdu, sfaby chcel rieku prinútiť, aby zmenila smer toku. A v tomto nerovnom boji so zúrivým potokom ustupuje mocnejšia Orava a podrýva naproti Pobieliu vrch Červený kameň.

V ohromnom ľadovcovom potoku kraľoval kedysi topelec ako mocný vladár. Nastaly teplejšie doby. Roháčsky ľadovec sa roztopil, ľadovcový potok odviezol z neho všetku vodu. Po obrovskom ľadovcovom potoku zostaly iba pamiatky: Studený potok a obrovské balvany v Studenej doline...

Topeľcovi nastaly zlé časy. Z veľkého pána stal sa žobrák. Opustil sa a konečne sa aj zo Studenej doliny odsťahoval.

Sťahoval sa proti prúdu Oravy.

Stráne, ktoré sa svažovali do údolia, ktorým spechá nadol Orava, byly zarastené hustým pralesom, ktorým sa predral len mohutný mamut a kedy-tedy človek-lovec. O osadách a dedinkách pri Orave nebolo vtedy ani potuchy.

Topelec nezašiel ďaleko.

Keď prišiel na miesto, kde Oravica ústi do Oravy, obzrel sa. Kraj sa mu zapáčil. Vrátil sa kúsok nazpät, aby si lepšie obzrel tento pekný kútik. Hľa, tu ho upútal boj Krátkeho potoka, ktorý sa rúti zpopod Biednej, s riekou Oravou. Dravý potôčik už od nepamäti sa snaží odraziť rieku na pravý breh, aby sa nezarezávala do stráne. Ale jeho boj je márnny! Orava obmýva stále päť hory a tvorí veľkú zákrutu. Ďaleko sa už odchýlila od svojho pôvodného smeru. Je však spravodlivá! Keď na jednej strane berie, na druhej pridáva. Pôvodné svoje riečište vyrovnala šírkou a pieskom a zúrodnila silnou vrstvou gliaňu, na ktorom sa rozprestrel svieže zelený koberec, popredkávaný storakými kvety. Práles na pravom brehu neodvážil sa sostúpiť až k vode. Len vrbina bola tak smelá, že obkolesila krásnu, výslunnú čistinku, sfaby oplotila prírodnú záhradku.

Táto krása zapôsobila na užalostnené srdce topeľcovo. Rozhodol sa, že ďalej nepôjde, ale sa usadí v tomto peknom kútiku na večné časy.

Prešly celé veky.

Raz v noci bol topelec vyrušený zvláštnym zjavom. Na Osiražici plály ohne a krik ľudí bolo počuť až do jeho záhradky.

„Kto ho vie, čo sa to tam robí!“ – pomyslel si, ale vystúpiť na výšok sa mu veru nechcelo.

Tu zasa v noci zasvietily plamene aj na Tvrdosi a ožiarily celý kraj.

„Ej, veru tu sa robí čosi nezvyčajného! Zajtra sa musím ísť pozrieť!“ – povedal si náš topelec.

A naozaj, na druhý deň sa vybral na cestu. Slnko pekne pripekalo, keď sa topelec dral po svahoch na Tvrdoš. Konečne sa dostal na temeno. Tu sa ukryl za mohutný strom a pozoroval.

Na temeni Tvrdoša pracovali ľudia v potu tváre.

„Ej, akýsi blázni!“ – pomyslel si starý topelec. „Za svojho života videl som už dosť ľudí. Mali na sebe kože zo zvierat práve ako títo tu. Bývali v jaskyniach, podajedni aj v jamách. Ale takýchto bláznov som naozaj ešte nevidel! Čo si to tu vystavili? Drevené, hlinou omazané chatrče! Chachachá!“

„A čo to tu ešte robia? Rúbajú stromy... vbíjajú do zeme koly... Ej, musí to byť ťažká robota!... Medzi koly vkladajú celé kmene... Joj, a tí tam robia z kameňa a hliny okolo hradíšťa akýsi val!“

Topelec sa obzrel na druhú stranu.

„Veru, celkom potratili rozum! Sadia okolo platiniek trŕňové kriaky... husto pri sebe. Chachachá! Dočkáte sa na tých trŕňoch ovocia!“

Vtom zbystril topelec zrak.

„A čože tí tam? Ajajaj! Opekajú hlavátky! Vari vám už nechutí mäso z vašich a lesných zvierat? Budete mi kradnúť ryby z môjho kráľovstva! Dobre, že to viem! Draho mi budete platiť moje hlavátky!“

„Joj, to je horúčava! A či sa mi odplatilo až sem sa škriabať?“ – hundral topelec a nastúpil zpiatočnú cestu. Poť sa z neho lial cícerkom. Došiel až pod Kovalovú. Oj, kto by vedel opísať jeho radosť, keď uvidel pri zurčiacom potôčku studienku s chladnou vodou!

V okamžiku byly jeho ubolené nohy v chladnej vode! Voda sa zakalila... Po krátkom oddychu pustil sa topelec dolu potokom do Oravy. Zamútená voda v studienke sa ustála, vyčistila... Dno studienky sa zatiahlo bielou pláchou... Čistučká vodička začala páchnuť po síre...

*

Storočia odniesla Oravica.

Pod Tvrdošom začal vyrastať Tvrdošíň. Tvrdošania pustili sa do boja s pralesom. Zvíťazili! Podrobili si prírodu a hora sa stala ich živiteľkou.

Oveľa neskôr vyrástla niže Tvrdošíňa malá dedinka Krásna Hôrka.

Tvrdošania i Krásničania radi si zajdú pod Koválovú ku studienke so sírkovou vodou. Jedným páchne voda po síre, druhým po zasmrdnutých vajciach. Voda má vraj liečivú moc. Stará Škumátka ma svätosväte uisťovala, že sírková voda zpod Koválovej má priamo zázračnú moc. Kto ju pije, nikdy nevie, čo sú to bolesti žalúdka...

- - - - -

Krásnický topelec bol ozajstný pecúch!

Horko ťažko, že sa vybral kedy-tedy za svojou povinnosťou do hldočínskeho mlyna. Celý život trávil alebo pri krásnickom mlyne, alebo pri krásnickom moste.

Nič na seba nedbal. Krásničania sa začali už zaň hanbiť. Vyzeral ani najhorší žobrák. Ba ešte horšie!

Jeho staré súkenné nohavice byly kedysi hnedé, ale už bolo veľmi ťažko určiť ich farbu. Holé kolená

mu z nich vykukávaly. Ale topelec nedbal. Ani mu na um neprišlo, že by si ich mohol poplátať. Ľanová košeľa so širokými rukávmi bola kedysi biela. Jedna zo šnúrok, ktorými sa košeľa uväzovala pri krku, bola odtrhnutá. Kožuštek mal tak umastený, že sa špina mohla s neho soškrabovať. A halena z hnedého súkna bola práve v takom poriadku, ako topelcove nohavice. Čierna baranica – ach, Bože! Keby ju bol niekto videl ležať v poli, ani by bol do nej nekopol. Vyzerala ani prašivá mačka!

Z krpcov mu vykukávaly prsty... Fúzy si neholil, vlasy nestrihal vraj od tej doby, čo na pravom brehu Oravy vyrástla pekná dedinka. Za jasných mesačných nocí sedával na malej sihoti, ktorú utvorila rieka pred strednou, komorou krásnického dreveného mosta. Starý topelec tam sedával zamyslený...

Z dlhej chvíle si tískal z hlavy a brady vši. Staré hlavátky ležaly vo vode ani kmene a vyvažovali oči na starigáňa. Hádam ľutovaly starca!

Bola krásna júlová noc. Mesiac rozlial svoje strieborné svetlo po celom kraji. Orava sa premenila na veľké, lesklé zrkadlo. Kraj voňal... Ale všetka táto krása nijako nepôsobila na starého topelca. Keby si nebol kedy-tedy zaryl prstami do vlasov a fúzov, bolo by sa zdalo, že spí.

Nočné ticho porušily kroky... K drevenému mostu blížila sa postava. Áno, bol to krásnický gazda Juľo Mrvák, po celom kraji známy svojou silou a odvahou. Ktože by bol na Orave nepoznal chlapa so zjazvenou tvárou? Jazvy na tvári ostaly mu po zá-

pase s medveďom. Ale ostala mu aj sláva, že z boja vyšiel ako víťaz.

Keď sa gazda priblížil až k mostu, bolo vidieť, že nesie na pleci vrece. Ej, nebolo ťažko uhádnuť, že Mrváň nesie do krásnického mlyna jačmeň, aby si ho zomlel na múku, z ktorej sa na Orave varí kuľ a ša.

Juľo Mrváň bol chlap! Keď kráčal po moste dýle len tak klapkaly. Ale ani tento hluk nevyrušil krásnického topelca z jeho snenia a z dôležitej práce.

Gazda sa zastavil práve uprostred mosta.

„A čože si ani nezafajčím?“ spýtal sa sám seba. Hneď shodil vrece s pleca a oprel ho o chatrné mostné zábradlie. Z kožuška vytiahol zapekačku a vložil si ju do úst. Chýstal sa zapáliť fajku... Zapáliť si fajku nebolo vtedy také jednoduché ako za našich čias. Dnes si fajčiar škrtnie zápalkou, alebo si otvorí zapaľovač a už má oheň. Ale vtedy? To bola celá robot!

Mrváň vylovil z pravého vrecka kožuška kúsok kresivca a kúsok práchna. Z pravého vrecka nohavíc vytiahol silný nôž.

Ej, bol to nôž! Dnes už sotva taký uvidíte!

Črienky mal medené a že ho gazda často používal, leskly sa ani zo zlata. Dlhá rovná čepeľ bola ostrá ani britva. Zarezávalo sa do dreva ani do slaniny. Naproti nej bola menšia, zahnutá čepeľka – žabica – ktorou sa tak pekne rezaly vrbové prútiky pri Orave. Doma, keď gazda plietol z prútikov koše, bol mu tento zakrivený nôž veľmi dobrým a príhodným

nástrojom. Po ľavej strane noža bol umiestnený š p a r á k , ktorým sa veľmi dobre čistila fajka, ktorý však vykonal tiež veľmi platné služby, ak gazda opravoval postroj poľahu, alebo ak prišívval cepisko k rukováti. Nôž mal silný oceľový chrbát- o c i e ľ k u.

Stratiť taký nôž, bolo by veru škoda! Preto si ho gazda pred stratou poistil. Na konci, kde bola v noži žabica, bol k črenkám pripevnený silný krúžok. Za tento krúžok bol nôž priviazaný úzkym remienkom k silnému remeňu, ktorý držal gazdove nohavice.

Mrváň si začal zapalať fajku...

Do ľavej ruky medzi palec a ukazovák vzal krešivec. Ostatnými prstami si pridržiaval v pästi práchno. V pravej ruke držal zatvorený nôž. Jeho chrbtom-ocielkou uderil niekoľkokrát do kameňa až odskakovali iskry. Niektorá iskra padla na práchno, ktoré začalo dúnať.

Gazda zastrčil nôž do vrečka a prstami pravej ruky chcel dútnajúce práchno vložiť do zapekačky.

Vtom zavial silný vietor, ktorý vyrval dútnajúce práchno gazdovi z ruky. Práchno spadlo dolu, rovno na ježatú hlavu topeľcovu.

A nešťastie bolo hotové!

Starému topeľcovi chytily sa odrazu vlasy i fúzy. Topelec strašne zareval, tak strašne, že sa naľakaly aj staré hlavátky a nevedely, kde sa rýchle ukryť. Člup! a topelec zmizol vo vode.

Hrozný výkrik zachvel aj nebojazlivým chlapom.

„Pre Umučeného..." – vykrikol Mrváň. Ale ďalej už kričať nemohol od prekvapenia. Zabudol, že

má v ústach fajku. Len čo otvoril ústa, vypadla mu fajka a vkĺzla do špáry medzi mostnými dýlami.

„Do paroma, ale som to hlupák!“ – priznal sa gazda. „Taká zbytočná škoda!“

Gazda sa sohol, aby sa presvedčil, či by sa zapekačka nedala dajako zachrániť. Pri tom sa oprel trocha nešikovne o mostné zábradlie. Zábradlie povolila a nešťastie bolo dovŕšené. Vrece i gazda leteli dolu. Gazda do chladnej Oravy, vrece s jačmeňom na sihoť. Len čo Mrváň dopadol do vody, hneď ho čosi mocne lapilo za rukáv haleny.

„Oj, veru nie! ... So sveta sa mi ešte nechce!“ – skríkol a už bola halena dolu. Niekoľko skokov a Mrváň stál na brehu. Ani sa neobzrúc čo sa robí, bežal domov, čo mu sily stačily.

Ráno videli ľudia na sihoťi pod mostom porozhazovaný jačmeň a vrece potrhané na malé kúsočky.

Aj Mrváň zašiel k rieke. Hľadal halenu, či sa niekde nezachytila o krovie. Hľadal darmo. Ani po halene, ani po fajke nebolo pamiatky. Hádam bol presvedčený, že prúd odniesol jeho halenu niekde hodne ďaleko.

Prešiel mesiac, vari aj dva.

V krásnickej krčme sedelo niekoľko gazdov a rozprávali o žatve. Do krčmy prišiel aj starý krásnický mlynár. sotva že pozdravil, už začal.

„Čuješ, Juľko, vieš čo je nového?“

„Ej, veru neviem!“ – odpovedal Mrváň.

„To otvoríte všetci oči až vám to prezradím!“

„Tak nás nenaťahuj a radšej už povedz!“ – riekol ktorýsi z gazdov.

„Včera večer som videl topel'ca. Má oholené fúzy a ostríhané vlasy... a... a...”

„Čože? Aké: a... a..?” – durdil sa zvedavý gazda.

„No, a má novú halenu!” – doložil mlynár.

„Ej, Juľko, to je tá tvoja!” – skríklo niekoľko chlapov odrazu.

„Keď ju má, nech si ju nechá!” – riekol spokojne Mrváň a mávol rukou.

— — — — —

Nedávno mi písala stará mama z Tvrdošína. Časť listu vám prezradím. Stará mama mi píše: „Tak a teraz je už nad slnko jasnejšie dokázané, že krásnický topelec dosiaľ žije! Ľudia ho videli v tej veľkej mláke, čo je pri ceste do hldočínskeho mlyna. Tam, kde si ho stále hľadal, už je nie. Príd', zavediem Ťa k mláke!

Ale ešte jedno Ti poviem!

Aj ten štepanovský naničhodník je dosiaľ na svete!”

Veru, pôjdem do Oravy!

Ale neverím a neuverím, kým ho vlasínymi očami neuvidím!

Krásnický drak

Krásna Hôrka sa začala utešene vzmáhať a rásť. Už dávno by sa bola spojila s Tvrdošínom a tak by bolo vzniklo veľké mesto na hornej Orave, keby nebolo na dedinku prišlo také hrozné nešťastie.

Nešťastie priamo neuveriteľné...

Krásny jarný deň sa odrazu premenil na božie dopustenie. Ukrutný vietor, ktorý lámal stromy a odnášal z krásnických domčekov nielen šindle, ale celé strechy, prihnal nad Krásnu Hôrku ťažké, olovené chmáry. Pršalo, ba lialo ani z vreca. Boly síce len tri hodiny popoludní, ale tma bola taká hustá, že sa mohla krájať. Hroznú tmu prerazilo kedy-tedy akési čudné svetlo, ale nebol to blesk. Krásničania počuli akýsi nezvyčajný hukot, ale rachot hromu to nebol.

Celá dedinka sa chvela strachom...

Deti plakaly, ženičky nariekaly, chlapi stáli v izbách ani zkamenelí. Psi zavýjali, statok v maštaliach bučal. Nik z Krásničanov sa neodvážil vyjsť pred dom na cestu, obzrieť sa, čo sa to robí.

Asi za hodinu dážď ustal, ani čoby ho bol uťal. Nebo sa vyjasnilo, slnko zasa plávalo po nebeskej oblohe. Dvere domov sa začaly otvárať a ľudia vychádzali pozrieť, koľko škôd narobil hrozný lejak.

Však čo to?

Len čo sa niekto objavil pred domom, rýchle sa chytil za nos a už bol zasa v pitvore a nezabudol za sebou dobre zatvoriť dvere.

Po daždi a hrmavici býva vzduch v Orave až voňavý, ale v Krásnej Hôrke bol po lejaku neznesiteľný zápach. Jedni tvrdili, že povetrie páchne, ani čoby sa páčila koža, iní ani čoby sa pražila kolomaž. Boli i takí, čo cítili síru.

A veru, všetci mali pravdu!

Na druhý deň nebolo povetrie v Krásnej Hôrke voňavé, ale dalo sa už dýchať. Polia volaly Krásničanov do roboty, ale ani mužom, ani ženám sa do práce nechcelo. Ženičky pri domácej neodkladnej práci vzdychaly, nariekali a často si utieraly zaslzené oči. Chlapi postávali na ceste, krútili hlavami a bolo na nich vidieť, že sú celkom bezradní.

„Ej, hrozný trest poslal na nás Pán Boh! Hádam sme si ho aj zaslúžili!“ – zanariekal starý kotliar Sidor.

„Ale ba, neviem za čo! Vari sme nie horší ako iní!“ – odporoval bohatý gazda Srpáň.

„Len ty, Jano, čuš! Aj ty si bol medzi tými, čo sa postavili proti tomu, keď sme chceli na nižšom konci vystavať kaplnku ku cti a sláve božej!“ – vyčítal starý kotliar mladému gazdovi.

„Ty mi nevyhadzuj nič na oči! Lahko ti hovoriť, keď máš len fafnok zeme a pri stavbe by si mohol aj niečo zarobiť!“ – usadil Sidora Srpáň.

A chlapi zasa stáli na ceste ani kamenné stĺpy...

„A že si musel vybrať práve ten najkrajší kúsok našej zeme!“ – vzdychol richtár.

„Ej, veru! – Je tam teraz poriadna mláka!... A v nej sa usalašil!“ – poznamenal Srpáň. „A keby ste ešte vedeli, koľko má hláv!“ – doložil.

„Jano, a ty si ich už aj spočítal?“ – vmiesil sa zasa do reči starý Sidor.

„Veru, že spočítal!... Má ich s e d e m! – smutne odpovedal mladý gazda.

„Pre umučeného Ježiša Krista! Drak so siedmimi hlavami!... Dosť by narobil škôd, keby mal len jednu!... Milosrdný Bože, odpusť nám všet-

ky naše hriechy a pomôž nám!" – nariekal starý kotliar.

— — — — —
Ľud hovorí, že si človek privykne na všetko, vraj aj na šibenicu. A v múdrosti ľudu je veľa pravdy!

Krásničania si privykli aj na sedemhlavého draka. Museli privyknuť, keď nebolo inej pomoci! Žiť sa chcelo, preto bolo treba aj pracovať. Krásničania pracovali na poliach, pracovali aj v hore. Na ich usta-rostnených tvárach sa nikdy neukázal úsmev. Dedinka stíchla. Krásne piesne, ktorými predtým zunel celý krásnický chotár, prestaly. Aj v tvrdošianskom kostole stáli Krásničania pri bohoslužbách so svesenými hlavami ani nemí. Len ich pery šepkaly vrúcne modlitby k Bohu, aby ich pozbavil trápenia a utrpenia.

Celá Orava ľutovala Krásničanov, ale nik im nevedel rady, nik im nemohol pomôcť.

Krásny kus zeme hneď pri dedinke, ktorý aj dnes sa nazýva „Kršákovým močiarom" a na ktorom Krásničania pestujú „burbundi" pre rožný statok, premenil sa po veľkom ležaku na rozsiahlu mláku. Bolo to celé jazero! V ňom sa cez deň vyvaloval sedemhlavý drak. Keď slnko zapadlo za horu, žiadal si tento netvor svoju obeť: zdravé, tučné teľa, čo niekedy aj peknú jalovicu.

Beda Krásničanom, keď mu zviera neprihнали až k mláke! S hrozným funením vyliezol z mláky a vliekol sa do dediny. Z očí na všetkých siedmich hlavách vysielal ohnivé lúče. Beda, trikrát beda tomu,

na koho si posvietil očami! Hneď bol ani priklincovaný k zemi a nemohol sa pohnúť. Drak sa plazil dedinou a vybral si na večeru buď najkrajšie dievča, buď najbystrejšieho chlapca. Na starých mužov a na staré babky sa ani len nepozrel.

Čo mali Krásničania robiť, keď nechceli obetovať hroznému ukrutníkovi svoje deti? Museli drakovi prihnáť k mláke zdravé dobytča. Malá dedinka musela chovať rožný statok len pre nenasytného draka. Bola to neznesiteľná daň!

Preto dedinka upadala, hynula. Preto nebolo Krásničanom do spevu. Kto len mohol, vysťahoval sa z rodnej obce.

— — — — —
Roku 1812 bola v Orave krutá zima. Prišla prívčas a náhle. Zdalo sa, že chce vykynožiť všetko živé. Jarky, potoky, mláky a rieky pozamrzaly do dna. Už aj hlboké studne v gazdovských dvoroch začínaly sa prikrývať ľadovou kôrou. Ohromné spústy snehu zasypaly celý kraj. Odpratať sneh aspoň z dvorov, na to nebolo ani pomyslenia. Horko ťažko si spravili gazdovia v snehu úzke chodby od pitvora k maštali. Niektoré domy boli snehom tak zaviate, že sa ľudia z nich dostali len cez tunele, ktoré si museli ťažko vyhrabať v snehových kopách.

Snehu bolo v celej Orave veľa, ale najviac ho ležalo na krásnickom choťári. Silný fujak, ktorý hvízdal všetkými tónmi, sfaby hral na obrovskej fujare, navial také záveje okolo dedinky, že to vyzeralo ani čoby Krásna Hôrka bola obkolesená mocnými valmi a hradbami.

A predsa bolo badať na tvárach Krásničanov akúsi spokojnosť!

Už tretí mesiac si nežiadal ukrutný drak žiadnu obeť! Po dedine sa povrávalo, že krutá zima vari predsa len spomohla od hroznej pliahy.

Bohužiaľ, nádej Krásničanov sa rozplynula sťa belasý dym, ktorý sa predieral špármi v štítoch, keď nemohol preniknúť strechami, pokrytými silnou a mocnou perinou snehu.

Priblížil sa š t e d r ý d e ň...

Mužovia i ženy sa tešili, že vari tohto roku už si budú môcť veselo zaspievať o polnočnej starodávnu pieseň:

Narodil sa Kristus Pán!

Toho, toho dňa

s veli-kým ve-se-lím.

Mária ho zrodila
Toho, toho...

Do jasličiek vložila
Toho, toho...

Matička ho kolembá
Toho, toho...

V krásnických chalúpkach tešila sa stárež i mládež, že dobrotivý Boh predsa len vyslyšal vrúcne ich

modlitby a dopraje im po rokoch utrpenia radostne privítať znovuzrodené Jezuliátko.

A tu pred samým poludníom rozlietla sa po dedine smutná zvesť: Mocná snehová prikrývka na mláke sa pohla a hrozný drak sa ukázal, vari, aby presvedčil Krásničanov, že dosiaľ žije.

Nádej... utajovaná radosť rýchle sa premenily v starosť, áno aj v strach, kedy sa hrozný netvor prihlási o obeť a koho si vyberie.

Odpoludnia sa vliekol štedrý deň ani nekonečnosť, hoci v každom dome bolo práce dosť.

Krásnické chalupy sa podobaly jedna druhej ani vajce vajcu. Aj život v nich bol rovnaký. Na štedrý deň konal najbohatší gazda Jano Srpáň práve to isté, čo chudobný Tóno Jačal.

- - - - -

Náš Spasiteľ a Vykupiteľ, kráľ všetkých kráľov, narodil sa v maštali na slame...

Toto si pripomenul každý z krásnických gazdov na štedrý deň. Ako by na to mohol zabudnúť krásnický richtár Števo Gabarík?

Hneď predpoludním poupratoval maštal a keď bola čistučka, vystlal ju husto slamou. Sotva bol s touto prácou hotový, už sa prihlásili polazníci a priniesli richtárovi polazník – dva pekné vŕbové prútiky dolu sviazané a ozdobené čečinou a riasou ovsa. Gazda pošibal polazníkom statok, aby bol celý budúci rok rezký a zdravý. Odmenil polazníkov, ako sa na krásnického richtára patrilo. Ani gazdiná ich nezabudla štedro obdarovať. Nestálo by

to za tie ľudské reči v dedine, keby zabudla, že je richtárovou ženou. Spokojní polazníci odišli rozniesť polazníky všetkým krásnickým gazdom.

Richtár zastokol polazník za trám a chopil sa ďalšej práce. Vsypal statku do žlebu „burbundiu“ a pridal aj dobrej oravskej „repy“. Za drabiny nakládol hodne voňavého a mäkuškého sena, aby aj tie božie hoviadka poznaly, že sa začínajú sviatky lásky. Aj richtárka vkízla do maštale. Kravám dala česniku, aby im bosorky nemohly odobrať mlieko, dala im aj mliečnych opekancov, aby cez celý rok dobre dojily.

Štaiook bol opatrený. Bolo sa treba prichystať na svätvečer u. Celá rodina sa poumývala a preobliekla do sviatočných šiat.

„Otecko, a naozaj mi dnes ukážeš zlaté kolesá?“ – dopytoval sa malý Janko.

„Ej, veru, veru! Ale neviem či ich uvidíš! Kto chce vidieť zlaté kolesá, musí sa celý Štedrý deň postíť!“ – odpovedal synkovi otec.

„Veď som sa aj postil! Vypil som po celý deň iba malý hrnček mlieka a zjedol som len kúsok kabača“, priznával sa Janko.

„Ba čo!... Potom veru neviem, či uvidíš zlaté kolesá!“ – zapochyboval otec. Vzal chlapca za ruku a vyviedol ho na dvor. Tam mu ukazoval na nebi trblietajúce sa hviezdičky, len aby nedočkavého chlapca trochu zabavil.

„Dobrotivý Bože na nebi! Keby tak ten netvor tohto chlapca..., pomyslel si. Aby odohnal hroznú

myšlienku, zajaľ chlapca a zaviedol ho do podsieni, kde mu ukázal kolesá.

„Ale veď to nie sú zlaté, ale naše staré, zablatené kolesá!“ – vykrikol sklamaný Janko.

„Pre mňa sú zlaté. Od božieho rána som nevzal ničoho do úst. Mal si sa aj ty postiť!“

„Oj, však na budúci rok sa už budem postiť“ – sľuboval chlapec.

Zatiaľ, čo sa otec zabával so synkom, vystlala gazdina izbu peknou žitnou slamou. Dcéрка Marča pomáhala ju urovnávať. A slamu bolo treba dobre urovnať, veď musela zostať v izbe až do sv. Troch kráľov.

Nastal Dohviezdny večer...

Čisto vyumývaný stôl prikryla gazdina bielym obrusom s červeným okrajom. Na jednom rohu položila obrus tak, aby celý roh stola zostal neprikrytý.

„Ach, Bože“, vzdychla richtárka, „kdeže sú tie časy, keď som priadla ľan, utkala plátno a šila tento obrus na prvú svätvečeru v tomto dome? Ej, dievča moje, to bývaly veselšie časy!“

Dve veľké slzy vystúpily gazdinej z očí, skĺzly po tvári a zapadly do slamy.

„Neplačte, mamička, zasa bude v Krásnej Hôrke veselšie! Verím, že Ježiško nám iste pomôže!“ – snažila sa dcéra potešiť mať.

Richtárka začala snášať na stôl svätú večeru...

Do stredu stola položila boží darok z bielej múky, aký upiekla len raz do roka – na vianočné sviatky.

Dcéрка postavila na stôl tri lojové sviečky v drevených svietnikoch. Potom poukladala na stôl dre-

vené lyžice. Zatiaľ priniesla mať bielu hlinenú misu, plnú kapustnice, zaprážanú na masle. Z hustej kapustnice vystrkovaly hlavy údené ryby, ktoré pri večeri, keď na ne dopadalo svetlo sviečok, sa tak ligovaly, ani čoby boli zo zlata. Vedľa misy s kapustnicou postavila mať misu s opekancami. Dnes veru neľutovala ani masla, ani maku! Na maľovanom taniery boli oblátky a vedľa nich v kvetovanom hlinenom hrnčeku med. Na neprikrytý roh stolu postavila gazdina malý hrnček s uvareným hrachom.

Do izby vošiel gazda a vysypal na neprikrytý roh stola za dve tri hrste ovsa, do ktorého vložil peniaz.

Svätovečerný stôl bol pripravený...

Do izby prišla celá rodina a čeliadka. Mať rozozdala sviečky a všetci si kľakli a zbožne sa pomodlili. Po ukončení modlitieb postavili sa všetci okolo stola. Mať vzala oblátky, poľmazala ich medom a podávala. Medovými prstami pokrižovala svoje deti na čele, aby ich mali ľudia radi, pokrižovala ich na krku, aby sa ich nedotkla zlá choroba.

Otec vzal do rúk hrnček s hrachom a rozhodil zrnká na štyri strany. Trikrát zavolať: „Svätý Mikuláš, poď s nami večerať!“

Celá rodina si zasadla k stolu a začala večerať...

S chuťou večeraly len deti! Jedla aj čeliadka. Ale gazda s gazdinou, sotva že sa jedla dotkli. Keď došlo pri večeri na zaprážané sušené ovocie, siahol richtár radšej po hriatom, ktoré jedine mu mohlo aspoň na chvíľu priniesť zabudnutie.

Bola to smutná štedrovečerná večera! Ani len mládež sa nevedela rozviesliť.

„Otecko, prečo sa odkladajú všetky omrvinky na ovos, ktorý si položil na stôl?“ – vyrušil Janko otca z ťažkých myšlienok.

„Hja, syn môj, až k nám prídu pán farár na koledu, posvätia ovos. Na jar, až pôjdem siať, zamiešam tento posvätený ovos s ovsom, ktorý budem rozsievať. Bude potom dobrá úroda.“

„A to zaseješ aj peniaz, ktorý si vložil do ovsa?“

„To nie, Janík!“

„Tak prečo si ho ta vložil?“

„Preto, aby nový ovos mal dobrú cenu... aby sme veľa utržili, až budeme v jeseni ovos predávať.“

„A teraz sa pomodlime!“ prerušila mať rozhovor otca so synom.

Už dávno bolo po večeri a dosiaľ sa neozval spev popod oblokmí. Kto mal spievať, keď nik neopustil izbu, ak nemusel?

Dohviezdny večer bez piesní!

Ako spievať, keď sa nikomu nechcelo ani hovoriť! Kto mohol z Krásničanov vedieť, čo bude robiť hrozný drak práve tejto noci?

Nebolo ešte ani pol jedenástej, keď z Krásnej Hôrky vyšiel smutný sprievod. Krásničania náhlili na polnočnú do Tvrdošína: muži s drevenými lampášmi, ženy s malými defurencami na rukách, starci a starinky, chlapci i dievčence. V dedine neostalo živej duše. Všetci išli prosiť znovuzrozeného Ježiška, aby ich oslobodil od sedemhlavého draka.

Tvrdošiansky kostol bol bitkom nabitý. Slávna

polnočná sväta omša začala. Radosný spev sa niesol k nebi. Keď starušký farár zanôtil: „Gloria in excelsis Deo!“ zaznela v kostole stará tvrdošianska pieseň:

Ej, na jednej doline,
pri meste Betleheme,
pásli stádo pastierovia,
znenadála anjelovia
spievali jest vesele.

Ej, chcel to jeden zvedieť,
tú pravdu aj uvidieť,
počujúce hlasy divné.
čo spievali anjelové
v mestečku Betleheme.

Ach, strachy preveliké,
hľa, obkľúčili jeho.
spadol on z vršku dubiny,
anjelovia to videli,
tam jeho hneď kriesili.

Priviedli ho k jasličkám,
pachola už leží tam.
Panenka tam varuje ho,
krásne spanilé dieťaťko,
jej milého synáčka.

Pastier sa zaradoval,
riekali mu nuže, nuže
dary mu obetoval,
nech ti Pán Boh dopomôže,
videti to dieťaťko.

Oj, smiluj sa nad nami,
ty drahý Spasiteli,
jenž si sa k nám ráčil skloniť
a nás hriešnych tým potešíš,
a privesť nás do slávy!

Zbožní veriaci neboli ešte ani v polovici piesne, keď sa v kostolných dverách objavil cudzinec, najmenej o hlavu vyšší, než najväčší chlap z celej tvrdošanskej farnosti. Obzrel sa po kostole. Jeho veľké čierne oči, ktoré vykukávaly z tvári husto fúzami zarastenej, až zaiskrily, keď sa obzeral po veriacich tak, ako by niekoho hľadal. Cudzinec si uhladil rukou čierne husté vlasy a zamieral medzi Krásničanov. Ľudia mu ochotne ustupovali. Neznámy postavil sa medzi Krásničanov, pokrižujúc sa začal sa zbožne modliť.

Podľa výstroja, najmä podľa ťažkej šable, ktorá sa mu kolembala na ľavom boku, nebolo ťažko uhádnuť, že do kostola sa prišiel na polnočnú pomodliť – válečník.

— — — — —

Krásna Hôrka už dávno spala spánkom spravodlivých, len u richtára sa dosiaľ svietilo. Pri štedro-večernom stole sedel richtár Gabarík a šesť poprednejších gazdov.

Theophil Adamus sedel rozkročmo na stoličke operadlom obrátenej k stolu. Sedel ani na svojom koni, ktorého pochoval v ruských močiaroch. Hriatej, ktorá bola prichystaná na celé vianočné sviatky, už povážlivo ubudlo, ale richtár neľutoval.

Bcže, koľko takmer neuveriteľných vecí narozprával už statný válečník krásnickým gazdom! „Hovorím vám, že bitka pri Borodine – dňa 7. septembra – bola najstrašnejšou a najkrvavejšou bitkou, akú kedy svet videl. Nás bolo asi 130.000, Rusov na 100.000. Bojovalo sa ukrutne... od svitu do noci. Po bitke ležalo na zemi 100.000 mŕtvych a ranených-našich aj Rusov. Straty boli také veľké, že sa na druhý deň nemohlo bojovať. Kutuzov ustúpil k Moskve. A my – to sa rozumie – za ním. 14. septembra sme vtiahli do Mosky, kde sme mali prezimovať. Ale Rusi nám zapálili mesto nad hlavami. To bolo hrozné!”

„A to ste nemohli oheň uhasiť?“ – prerušil Adamusovo rozprávanie gazda Jačal.

„Ľudia bcží, taký oheň si neviete ani predstaviť! Každá ľudská námaha bola daromná. Mesto horelo na všetkých stranách odrazu. V tomto zhorenisku zostali sme asi štyri týždne a potom sme sa vydali na zpiatočnú cestu... Ej, to nebol ústup, ale zmätený útek! Kadiaľ sme utekali, všade ostávali za nami celé hromady mŕtvych... od hladu. Veľmi mnohých pobily aj ruské zbrane. A tá ukrutná zima! Kto si sadol, zamrzol!”

„Hrozné, hrozné!” povzdychol si gazda Jačal.

„Keď sme pritiahli k Smolensku, bolo nás už len 40.000. A ako na druhú stranu cez rieku Berезinu? Horko-ťazko sa podarilo našim postaviť most a tak sme sa chválabohu šťastne dostali na druhý breh.

„A čo Napolen?“ – opýtal sa richtár.

„Tak ako som ho predtým miloval, tak ho teraz nenávidím! 5. decembra nás opustil a ušiel na jednoduchých saniach do Francie. A to bolo to najhoršie. Keď sme sa to dozvedeli, rozpáchli sme sa ani stádo bez pastiera. Každý utekal, kde sa len dalo.“

Válečník Adamus sa odmlčal a upil si hriateho. Ale už aj pokračoval:

„Ani by ste, ľudia boží, neverili, že za svoj život môžem ďakovať tomuto k y r y s u! Iba ten mi zachránil život! Hľa, aký je rozsekaný! Žiadna šabl'a ho nepresekla...“

Gazdovia obklopili válečníka a obzerali si jeho kyrys.

„Pozrite sa, pozrite!“ vykrikol radostne Srpán. „Veď táto ochrana válečníkových prs je zhotovená z nášho oravského plátina! Pozrite sa! Naše oravské plátino niekoľkokrát poskladané a hrubou niťou posošované!“

„Naozaj! Kyrys je z nášho oravského plátina!“ – potvrdzoval gazda Jačal.

„Ej, veru že je! Naše plátino zachránilo takého chlapa! Na to si treba vypíť!“ – doložil gazda Jan-kuľák.

A muži si vypili...

„Števko, zdá sa, že svetlo dohorieva!“ – upozornil Srpán richtára.

„Nič to za to! – Prinesiem z komory kapustný hlúbik a kus masla. Sprav zatiaľ knôtik. V stole je dosť zrebia!“ – cdvetil richtár.

Richtár vyhlbil nčom hlúbik, vopchal doň kus masla a zastokol knot. Keď v izbe zasvietilo nové

svetlo ,povzdychol si Adamus: „Ej, veru, vám tu musí byť dobre, keď môžete svietiť maslom!“

„Horkýže tam dobre!“ – vpadli gazdovia, ani čo by sa bývali zriekli.

„Veru, mohlo by nám byť dobre, keby nás ne-trápil drak, ktorý sa u nás usalašil!“ – smutne doložil richtár.

„A to si neviete s nim poradiť?“ – opýtal sa Adamus.

„Keby si nám poradil... a nám pomohol...“ ale richtár už nedokončil. Prudké svelo vniklo do izby. Krásnickým gazdom sa zatajil dych a dupkom im vstávaly vlasy.

Válečník vstal pokojne so stoličky a pozrel sa na ustarostnené tváre svojich hosťov. Vtom akási mocná sila vyvalila oblok do izby. Adamus priskočil k oknu a tasil zbraň. V okne sa objavila hlava hroznej obludy.

Adamus napriahol ostrý meč a jedným úderom srazil drakovi hlavu. Odlietla ani trieska s kláta. Drak strašne zareval a už strikal druhú hlavu do okna. Adamus ju odsekol práve tak ľahko ako prvú.

Drak zaveral ešte hroznejšie. Oprel sa do chalupy, sľaby ju chcel vyvrátiť zo základov. Ale už bola aj tretia hlava v okne. Stihol ju ten istý osud, ako prvé dve.

„Koľko hláv má tá potvora?“ – opýtal sa válečník gazdov. Ale nedostal odpovedi. Preto zakričal:

„Čujete, koľko hláv má ten netvor?“

„Sedem“ – zašepkal Srpán.

„Hurá, na tie môj meč stačí!“

Válečník rúbal hlavu po hlave, ako by rúbal drevo.

Sedem hláv ležalo v richtárovej izbe. A aký zázrak! Ani kvapka krvi nebola na zemi!

„No tak, chlapi, hádam že ste videli dobrú prácu Napoleonovho kyrysníka!“ – zvolal víťazoslávne Adamus a pri tom si obzeral ostrie meča. „Trocha sa otupil, ale zasa ho vybrúsim!“ – riekol sám sebe.

Krásnickí gazdovia stáli a neodvážili sa dosiaľ prehovoriť.

„Čo ste zdrevenili? Či zkameneli?“ – rozkríkol sa statočný drakobijca.

„Ďakujeme ti!... Ďakujeme!... Nemôžeme ani uveriť... Joj, veď to bolo hrozné“ – jaktali jeden cez druhého.

„Och, ako sa ti len ovďačíme?“ – začal mladý Srpáň a stisol Adamusovi pravicu. A už sa aj druhým začaly rozväzovať jazyky.

„Ej, vypime si! Veď to ani nebola žiadna zvláštna robota!“ – riekol Adamus a siahol po hriatom.

„Ale čosi vám musím povedať! Každý z vás si vezmite jednu hlavu, pekne po poriadku, ako som ich rúbal. Hlavu odložte v svojom dome na pôjde. Keby v tejto dedine začalo na niektorom mieste horieť, vy sa o oheň nestarajte, ale rýchle vezmite dračie hlavy a obehnite s nimi trikrát okolo dediny. Tak najlepšie uchránite dedinu pred veľkým nešťastím!“

Napoleonov kyrysník poradil aj iné.

„Telo tohto netvora necháme ležať cez Boží hod a sviatok sv. Štefana tam, kde leží. Na deň mláďatiek

zavlečieme ho tam, kde sa drak zdržiaval. Svojím telom musí na večné časy zúrodniť pôdu!"

Ako Adamus poradil Krásničanom, tak sa aj stalo.

V tvrdošianskom kostole vesele znelý vianočné piesne o sviatkoch vianočných. Aj Krásničania už spievali. Medzi nimi stál Napoleonov kyrysník Theophil Adamus. Vari bol v kostole on jediným človekom, čo nespieval. A ako celkom inakšie vyzeral! Tvár mal čisto vyholenú, vlasy hladko učesané. Vybliedaný bol práve tak, ako každý iný krásnický gazda. Sám Pán Boh vie, kde preň Krásničania našli také dlhé nohavice!

— — — — —
Roky plynuli tak rýchle, ako voda v Orave. Mláka, v ktorej býval krásnický drak a do ktorej hodili Krásničania jeho mŕtve telo, začala pozvoľna vysychať. Ľudia, čo pamätali krásnického draka, pomaly vymierali. Dračie hlavy visely však stále na pôjdoch siedmich krásnických domov. Kedykoľvek sa na niektorej krásnickej streche objavil červený kohút, hneď obiehalo sedem krásnických gazdov s dračími hlavami okolo dediny. Dračie hlavy chránily dedinku ani čoby chceli napraviť a vynahradiť všetko príkorie, čo narobily Krásničanom, keď boli živé. Požiar sa nikdy nerozšíril ani len na susedné stavenie.

Predseda však sa začalo na sedemhlavého krásnického draka zabúdať!

Krásna Hôrka prežívala šťastné a spokojné roky. Za dlhé roky nebolo v dedinke jediného ohňa. Tak

možno vysvetliť, že sa zabudlo na starý zvyk. Ale stalo sa aj niečo horšieho!

Krásnická mládež mávala vždy núdzu o groš. Starý šmaťiar bol lačný na zárobok. Odkúpil od parobkov medzi staré kosti – päť dračích hláv. Nik sa po nich nesháňal, nik si ani nepovšimnul, že ich starý šmaťiar odváža z dediny.

Roku 1889 prišla do Krásnej Hôrky úradná komisia. Prišla, aby sa presvedčila, či nový most cez Oravu naozaj stojí a vari aj preto, či je dobre postavený. Vymeriavali, premeriavali, ale keď sa mladý krásnický richtár opýtal učených páncv, či rozvodnená Orava na jar nový most nescberie, na to odpovedať nevedel nik z veľkomožných páncv.

Keď úradná komisia most poprezerala a pomerala so všetkých strán, vedeli Krásničania, čo sa sluší a patí. Úradnú komisiu bolo treba pohostiť! Veru, zaslúžili si to veľmocní páni už za to, že prišli až do malej hornooravskej dedinky! Cestovanie vtedy v Orave nebolo práve najpríjemnejšie. O našej „Orávke“ sa vtedy nikomu ešte ani len nesnívalo! Kto vystúpil z vlaku v Kľačanoch, a chcel ísť hore do Oravy, musel si sadnúť na voz a tlačiť sa po kamenistej hradскеj proti prúdu rieky.

Krásničania pripravili veľkomožným pánom naozaj dobrú hostinu. Keď sa panstvo napapkalo a napilo, prišla reč aj na krásnického draka.

„Že vraj ste tu mávali kedysi akéhosi draka?“ – začal tučný pánc, ktorého druhí nazývali pánc hlavným inženierom.

„Hovorí sa... Rozprávajú o tom niektorí starí ľu-

dia v dedine", – nerád sa priznával krásnický richtár.

„Veru že sme ho tu mali... a poriadneho, veľkomožný pán inžénér!“ – vmiesil sa do reči ktorýsi z gazdov. „Na mojom pôjde dosiaľ visí z neho hlava!“

„Takú hlavu by som naozaj rád videl!“ riekol veľkomožný pán.

„Jano, prines ju!... Kubo, hádam aj ty máš doma jednu!“ – vyzval richtár susedov.

Ochvíľu boli dračie hlavy pred slávnou komisiou. Učení páni hlavy poobracali, poprezerali a potom ustálili, že sú to hlavy k o n s k é.

„Do paroma! Horkýže tam konské!“ – zahundral paličkár Adamus, ktorý bol vždy taký hrdý a pyšný na svojho statočného predka.

„Tóno, odnes tie hlavy a hod' ich do Oravy!“ – rozkázal richtár paličkárovi.

„Aby ste toho niekedy neoľutovali!“ – precedil medzi zubami paličkár. Viac však zrobiť nemohol. Bol len obecným boženíkom a preto musel richtárov rozkaz vyplniť.

Prišiel smutný rok 1892, vari najsmutnejší, čo ich prežila oravská dedinka Krásna Hôrka. Zo strechy ktorejsi drevenice vyšľahly ohnivé jazyky, ktoré hneď začaly olizovať susedné domy. Netrvalo ani pol hodiny a celá dedinka bola v plameňoch. Hrozný požiar sa tak rozzúrnil, že tri štvrtiny dediny ľahlo popolom. Chlapi a ženy darmo sa rvali s ohňom. Rozzúrené živly nemohol nik zastaviť.

V tom hroznom zúfalstve neosmelil sa paličkár Adamus vysloviť myšlienku, ktorú by bol tak rád

kričal v dedine, aby to všetci Krásničania počuli... Trvalo to celé roky, kým sa Krásna Hôrka trochu vzpomätala z veľkého nešťastia.

Priblížily sa Vianoce roku 1936. Snehu nebolo veľa, ale mráz bol taký tuhý, že šindle na strechách praskaly, šfaby niekto neviditeľný stále strieľal po dedine.

Zasa bol Štedrý deň...

Paličkár Adamus sa silného mrazu nebál a od božieho rána opravoval na krásnickom cmenteri hrob svojho statočného predka. Z opusteného hrobu odhádzal sneh, hrob očistil, upravil a ozdobil celý ččinou. Potom zažal na hrobe tri sviece. To bolo pre Krásničanov niečo tak čudného, že na cmenter zašiel sám richtár, pozrieť sa, čože to boženík robí!

„Tóno, čo to má znamenať? Veď máš hrob dnes lepšie ozdobený ako na Dušičky“ – spýtal sa richtár boženíka.

„Čo to má znamenať?... Dnes v noci bude to práve sto rokov, čo zomrel môj dedo. Mal vtedy šesťdesiatdva rokov a od tej doby, čo zmárnil draka uplynulo stodvadsaštyri roky!“

„Veru, veru, ako tie rôčky utekajú!“ – odpovedal richtár, len aby niečo riekol.

! „A ako sa to všetko na tom božom svete mení! Keby títo tu vstali, ani by svet nepoznali. Po koľajniciach behá motorka, po hradských autá, rádio hlási zprávy z celého sveta, elektrické svetlo osveľuje nie len naše domy, ale už aj náš kostol!“

„Neviem, neviem, či by naši predkovia mohli žiť a či by boli šťastní!“ – doložil richtár.

Bol Dohvierdný večer...

Tvrdošiansky kostol bol už hodinu pred polnočnou naplnený veriacimi. Svetlá horely a ľud spieval vianočné koledy. Tu odrazu niekoľkokrát zablikalo električné svetlo. Hrozné to znamenie. Spev razom prestal a všetko sa hrnulo von z kostola!

„Krásna Hôrka horí! – Krásna Hôrka horí!“ znelo so všetkých strán.

Kto vladal, bežal na nešťastné miesto pomáhať. Bol to hrozný obraz, ktorý sa mi nezabudnuteľne vtišsol do duše. Tie hrozné plamene, ten zúfalý krik ľudí... Hasiči i pospolitý ľud, všetko sa rvalo s ohňom. Zachraňovalo sa, čo sa zachrániť dalo. Časť Krásnej Hôrky, ktorá sa dotýka Kršákovho močiara, vyhorela do základov.

V tom neopísateľnom zmätku nik si nevšímal ženy, ktorá behala dolu pod dedincu po hradskej ani smyslov pozbavená, kričiac zúfale: „Prečo ste zašantročili dračie hlavy? – Prečo ste zašantročili dračie hlavy?“

Len my dvaja s paličkárom sme pozorovali chvíľčku počínanie nešťastnej ženy. Starý Adamus mi pošepekľal: „Zuzka im to aspoň môže vykričať!“ Vtom sa však na mňa pozrel a so strachom odbehol pomáhať.

OBSAH:

V hmle dávnych vekov	-	-	-	-	-	-	-	7
Staviteľ hradu	-	-	-	-	-	-	-	11
Markova skala	-	-	-	-	-	-	-	22
Biela pani	-	-	-	-	-	-	-	30
Bol to satan?	-	-	-	-	-	-	-	37
Tri bohynky	-	-	-	-	-	-	-	43
Peterkova smrť	-	-	-	-	-	-	-	52
Chlebnice	-	-	-	-	-	-	-	81
Odvážna Zuzka	-	-	-	-	-	-	-	84
Hnevníci	-	-	-	-	-	-	-	89
Tret	-	-	-	-	-	-	-	92
Marcel Čuporák	-	-	-	-	-	-	-	102
Pokutnica	-	-	-	-	-	-	-	107
Topelčove duše	-	-	-	-	-	-	-	113
Zaklia'a dcéra	-	-	-	-	-	-	-	117
Krásnický topelec	-	-	-	-	-	-	-	122
Krásnický drak	-	-	-	-	-	-	-	135

Názov knihy: Bratislavské povesti II

Spisovateľ: Janko Oravský.

Ilustrátor: Laco Kubačka.

Tlačiareň: Linografie, K. Jaroň a spol. Bratislava

Nakladateľstvo: Biblotéka Bratislava, Fochova 5.